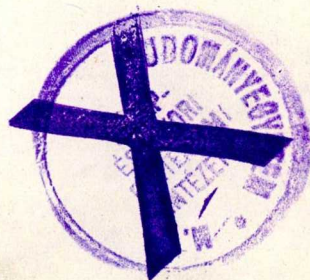

206/1948-49. kgy.

AZ ANGOL-BUR HÁBORU A MAGYAR SAJTÓ TÜKRÉBEN.

Lengyel Pál.

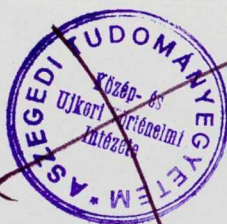
L. 1531.

Diss. B 336

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM	
Közép- és Újkori Történelmi Intézetének Könyvtára	
Lelt. napló:	Lsz.: VI.
a csoport:	1554. 1519. szám.

TARTALOMJEGYZÉK.

	lap
Előszó.....	3
I. Az angol-bur háboru jelentősége.....	5
II. A bur nép rövid története.....	9
III. A burek jellemrajza a sajtó tükrében.....	17
IV. Az angoelok jellemrajza a sajtó tükrében.....	21
V. A bur szabadságharcosok.....	25
VI. Az angol hóditók.....	37
VII. A magyar forradalom és a bur szabadságharc párhuzama.....	41
VIII. Bur küldöttség Budapestén.....	47
IX. Az angol-bur háboru hatása a magyar közvéleményre.....	51
X. Az angol támadás indító okai.....	70.
XI. A magyar közvélemény itélete.....	81.
XII. A békekötés viszhangja a magyar sajtóban.....	85
XIII. Európa politikai magatartása.....	87
XIV. Forrásmunkák.....	96

Előszó.

Ötven évvel ezelőtt tört ki az angol-bur háború. Ennek a gyarmatháborúnak volt Magyarországon, de talán az egész világon is a legnagyobb visszhangja. Hogyan hatott ez a harc a magyar közvéleményre, mit írt róla a magyar sajtó mint a közvélemény kifejezője és irányítója? Ennek ismertetése a feladatom.

Különös gondot fordítottam a sajtónak azokra a soraira, melyek ezt a háborút a magyarság multjával, vagy érdekeivel hozták kapcsolatba. Az idézeteket fontosságuk, de főleg jellegzetességük szerint választottam ki. Ezek gondolata természetesen több helyen, esetleg több lapban is megtalálható, de a kiválasztott idézeteket találtam a legjellegzetesebbeknek.

A sajtó hangulatának a visszaadása is a célom, ezért idézem gyakran és ezért igyekeztem magam is a sajtó stílusában írni, sokszor éltem a sajtó sajátságos kifejezéseivel is,

Minden monadtomat a sajtó alapján írtam. Az európai politikai helyzetet is a napilapok alapján ismertetem, mert az is jellemző a korra, hogy ezzel a háborúval kapcsolatban, milyen nemzetközi politikai mozzanatokot emelt ki. Ez a kép történetileg tehát nem teljes, és nem mindig tárgyilagos éppen úgy, mint a buroktól, vagy éppen az angolokról adott kép sem. A bírálat és a valódi képpel való összehasonlítás már nem az én feladatom. Én a magyar sajtó gondolataik között maradok.

A váltakozó hadiszerencse nagyon befolyásolja a sajtó hangját is, ezért nem lehet a háború lefolyását követve tárgyalni a sajtó hangulatát és ezért lehetetlen a lapokat politikai pártok szerint csoportosítva külön-külön tárgyalni. Sok esetben találnánk ez esetben ellentmondásokat. A közvélemény osztályozása által nyert irány megegyezik a politikai pártok hivatalos magatartásával.

A sajtó hangjában, a háború megítélésében hiven tükröződik vissza a kor eszméinek harca is. Ennek megismerése tette szükségessé az egyes eszméknek erről a háborúról alkotott teljes képének adását. Az egyes eszméket kifejező idézetek mennyisége tehát nem állhat arányban az eszmét követőknek a számával!

A német idézetek szószerinti fordítása helyett azoknak sok esetben értelmi és hangulati fordítását adtam, tekintetbe véve az egész cikket is, amelyben az idézet tartozik. Ezért nem tettem a magyarfordítás szövegét idézőjelbe.

A forrásanyagban megjelölt cikkeken kívül sok kisebb-nagyobb közleményt olvastam még el, de azok tartalma azonos az itt felsorolt cikkek tartalmával, állításai mind megtalálhatók ezek valamelyikében, vagy többen is. A tárgyalási mód és rendszerezés a szükségesség követelményeinek figyelembevételével az én munkám.

Szeged.1948.Okt-ber hé.

Az angol-bur háboru jelentősége.

A lőpor feltalálása óta nem volt háboru, mely meglepetésekben gazdagabb lett volna ennél. Felfigyelt rá a francia halász, az alpesi paraszt éppen úgy, mint a magyar tanyák népe, vagy Szibéria munkásai. Közel három esztendeig tartott fel egy elszigetelt, 300 ezer lakosu köztársaság egy kimerithetetlen anyagi forrásokkal rendelkező, 400 millió ember felett uralkodó világhatalmat. Vérrel irták Afrika történetét, mely a világtörténelem legdicsőbb fejezetei közé tartozik. Az arany és a szabadság vértanuinak drámája játszódott itt le, mely méltóbb tárgy a magéneklésre Heléna elrablásánál, mert ott egy ember boldogságáról volt szó, itt pedig egy egész nemzet léte, vagy nem léte forgott kockán. Amig szabadságszerető ember él a földön, gondolni fognak e végzetes küzdelemre. És mi megtanulhattuk, hogy a réGINEK hitt legendás emberi erények ma is élnek az emberiségben.

Anglia történetének legválságosabb napjait élte, minden eddiginél nehezebb feladatokat kellett megoldania. A legegyszerűbb ceyloni gyapjukereskedő is sejtette, hogy kevésen mult, hogy az egész brit világhatalom még nem hátrált a kis dél-afrikai paraszt nép előtt. Nagyobb sereget kellett ellene küldenie, mint a nagy Napoleon ellen. Sok százados történelme során soha nem szenvedett Anglia annyi vereséget, mint most. India és a többi gyarmatainak meghódítása együtt sem követelt akkora emberáldozatot, mint a dél-afrikai paraszt köztársaság meghódítása. Katonai és politikai tekintélyét nem fenyegette ekkora veszély sem a napoleoni háboruk, sem az indiai szipoly-lázadás idején. Nagy érdeke forgott kockán: arról volt szó, kié legyen Dél-Afrika hegemoniája, az angoloké-e, vagy a holland buroké? Ez az első eset, hogy keresztény népfajok küzdenek egymással szemben gyarmatokon. Most használtak először dum-dum löveget fehérek ellen. A küzdelem pedig Oranje csatlakozásával és az afrikanderek felkelésével fajharc jelleget öltött. Félő volt, hogy a bennszülöttek is összefognak a fehér gyarmatosítók ellen. Ez esetben ez áttérjedhetett volna más területekre, sőt világrészekre is.

Salisbury lord mondotta, hogy e háboru sikerétől függ a birodalom fennmaradása, Balfour pedig hangsúlyozta, hogy az összes dél-afrikai brit gyarmatok szempontjából kell megítélni ezt a háborút. Életkérdése volt ez a háboru tehát nem csak Transvaalnak, hanem Angliának is, amely a nemzetekre is állandóan féltékenykedett.

E küzdelemmel Anglia világuralmi jelentősége szilárdult meg és hosszú századokra eldöntötte sorsát. Gyarmatbirodalma súlypontja szinte észrevétlenül áthelyeződött Ázsiából Afrikába.

Ebben a háboruban próbálták ki először a haditechnika modern vívmányait. Meglepődött a világ, mert azt hitte, hogy a modern fegyverekkel vívott háboru rövid lesz és tapasztalnia kellett, hogy évekig elhúzódhat. Az orosz-török plevnai küzdelem után itt látta a világ, hogy milyen eredményes védekezés a földszanc mögé ~~hátul~~ rejtőzés. Igazolódott az a tétel is, hogy a hadisiker mindig a támadó félé.

A küzdelemben mind a két fél veszített: nem valósulhatott meg a burok álma: a Dél-Afrikai-Unio, de az angoloknak is óriási áldozatokat kellett hozniok. Pyrrhus óta aligha jegyzett fel a világtörténelem ehhez hasonló siralmas győzelmet. Kisértetiesen hasonlít ez a hadjárat az 1870.-i német-francia hadjáráthoz, amelyben a támadó egyetlen jelentékeny sikert sem tudott felmutatni. Mintegy 100 ezer emberét áldozta fel Anglia.

Európa nemzetei lekötöttségét mindenütt kihasználták. Sokat vesztett tekintélyéből. Szétoszlott annak a nimbusza, hogy az angolok mindenütt a civilizációért harcolnak, a burok pedig elvesztették fiaiknak sok-sok ezerét, igaz, hogy kivívta az ellenség és az egész világ megbecsülését és elismerését.

Ha Krüger és Chamberlain tudták volna, hogy milyen nagy áldozatot kell hozniok ezekért az eredményekért, aligha ki nem egyeztek volna.

Sokat tanult a világ ebből a háborúból. Sokan látták úgy, hogy egy háboruban nem mindig azé a diadal, akié a győzelem. A legyőzött nagyobb erkölcsi ereje megragadhatja a győzött is. A kis-létszámu bur a nemzeti eszme segítségével

végveszéllyel fenyegette a világ legnagyobb hatalmát. Hogyan volt ez lehetséges? "A konklúzió amire mindig kijutunk: a kor-szellem korhadtsága. Az intézményekkel és adókkal agyonterhelt s arisztokráciával, bürokráciával és plutokráciával megvert nemzeteknek nem lehet biztos a jövőndője. A kornak nagy önzé-si ereje, mely a politikába is átment, a kisebb nemzetek boldog-ságának felemésztésére tör - érezzük magunk is - és semmi_képpen sem lehet a jövő zenéje. A mindent átfoglaló és mindent össze-forrasztó nemzeti gondolat s a mindenkinek boldogságot ígérő demokratikus politika az egyetlen, mely a nemzeteknek vissza tudja adni az egyszerű és állandó életigazságokat s ezek által erőt és a boldogulás feltételeit."1

Láthatta a világ, hogy Európában akár népeik akaratával szemben is az uralkodók akarata dönt.

A háboru világszerte óriási gazdasági pangást eredményezett. Fokozta a népek adóterheit az egyre növekvő mi-litarizmus örülete, bár a bur néphadsereg sikereit látva so-kakban feltámad a hit, hogy a militarizmus idejét multa. Ang-liának pedig, melynek története tele van rosszul kezdett, de dicsőségesen végzett háborukkal, arra a megállapításra jut, hogy hadseregét teljesen át kell szerveznie és főleg a paraszt-osztályát kell megerősítenie.

Annyi bizonyos, hogy nagy dolgokról volt szó ebben a háboruban. Érezte ezt mindenki, ezt igazolta Cronje Szt. Ilona szigetére való szállítása is. "Szent Helén mindig csak a történelem nagy fináléinak tanuja. Hogy közben mi tör-tént, arról nem vesz tudomást Szent Helén. De azt most már meg-tanulhatta, hogy rengeteg nagy dolognak kellett megesnie a nagy vizek mögött, valahányszor egy ilyen hajó közeleg. És hogy e-zek a nagy rezultatumok körülbelül ugyanannak az oknak követ-kezményei. És hogy annak az oknak a szerzője bizonyos fokig ha-sonlít ahoz, akit megint idehoz a fegyveres hajó.

Mi tudjuk, hogy mindenkor végveszedelemből szabadult ki Anglia, valahányszor foglyot küld Szt. Helénre.

A napoleoni időkben torkon ragadta kereskedelmét szárazföldi zárlattal a korzikai marok. Most meg torkon ragadta kereskedelmét a boerok függetlensége...

És akkor is kockán forgott a presztízse... Anglia maga megmérte régi rőfjével az új ellenség veszedelmének nagyságát, s úgy találta, hogy az neki körülbelül egyforma ama régi veszedelemmel. És tehát egyazon büntetésre ítélte a régi és az új ellenfelet."²

Igaz, hogy Napoleon nem lelkesedett a szabadságért, de zászlain mégis a szabadság jelszava volt. Ezzel hatott Európa népeire. A királyok sem közvetlenül tőle féltek, hanem a szabadság eszméjétől megittasodott alattvalóiktól, attól, hogy e hős szavára "népeik verik le a koronák ágait". Anglia tehát a szabadsághős Napoleont vitte Szt. Helénre. Utána Cronje következett. Vajon ki lesz a harmadik?

A legnagyobb tanulsága a háborúnak az, hogy változhatnak a körülmények, mások lehetnek az életnek utjai, a kötelességnek formái, de egy mindig megmarad, az emberi lélek mélyén: Az egyre jobban kibontakozó személyes szabadságnak a szeretete és az ezért való küzdelem kötelességének az érzése.

2. Budapesti Napló. 1900. márc. 21. Szent Helén. /L./ V. évf.
79.sz.

A bur nép rövid története.

Az India felé vezető ut fontos ivóviz állomása volt a Jóreménység foka. 1620.-ban az angolok I. Jakab nevében elfoglaltak jelentették ki a Tábla-öblöt, de a körülötte levő területet nem szállották meg. Közel három évtizeddel később, 1648.-ban holland hajótöröttek vetődtek Dél-Afrika partjaira. A sors kényszerűsége miatt öt hónapig kellett itt élniök. Eltávozásuk után a kedvező klíma és a legeltetésre alkalmas területekről hirt adtak a Holland-Kelet-Indiai Társaságnak. Jan van Riebeeck 1652.-ben egy erőd megépítésével megveti Kap városának alapjait. Az új gyarmatosok a Társaság alattvalói voltak és adóztak neki. Kertészek, kézművesek és katonák voltak az első telepesek. Meg-megújuló háborút viseltek a bushmanok és a hottentották ellen. 1687 - 88.-ban kb. 150 - 200 francia hugenotta család szaporította a telepesek számát. A lakosság a partvidéken földmives-állattenyésztő, míg ^a belsőbb területeken csaknem kizárólag pásztorkodó. A bushmanokat a folytonos harc teljesen kipusztítja, a hottentottákat pedig himlőjárványok tizedelik meg. A megmaradt színesek a fehérek szolgálatába szegődnek, mint rabszolgák.

1791.-ben a Társaság csődbe jutott, az állam vette át ügyeit, akinek kiküldöttei nem teljesítették a telepesek, "burgherek" részben politikai, részben gazdasági kéréseit. A lakosság az U.S.A. forradalmi eszmék hatására 1795.-ben a Társaság hivatalnokait elűzte és talán köztársaságot alapított volna, ha az angolok érdekei ebben meg nem akadályozzák.

Az oranjei herceg, akit a francia csapatok elűztek, Angliában keresett menedéket. Az angolok az ő beleegyezésével Edystone vezérlete alatt flottát küldtek Dél-Afrikába. A Fokföldre érkező szárazföldi csapatok az angol király nevében birtokukba vették az egész Dél-Afrikát. A következő évben, 1796.-ban holland flotta érkezett a gyarmat visszaszerzésére, de nem ért el eredményt.

Az amiensi békében, 1803.-ban visszaadják Fok-gyarmatot a hollandoknak, megalakul a Bataviai köztársaság. 1806.-ban ismét megjelennek az angolok, hogy bosszút álljanak a köztársaság egykori Napoleon-pártiságáért. Janssens holland tábornokot leveri a partra szállott 7000 angol katona és Kap gyarmat az 1814.-évi békével végleg az angolok gyarmata lett, Németalföldnek pedig kárpótlás fi-

zetésével kellett megelégednie. Tömegesen vándoroltak be az angol hivatalnokok, akikkel a burgherek sohasem tudtak összebarátkozni, habár 1811-1815.-ig és 1817-1819.-ig az angolokkal együtt verték le a kaffereket. 1820-21.-ben öt ezer angol katona vándorolt be Kap gyarmatba. Ez volt az első nagyobb angol telepese csoport.

A földmives-pásztor bur és a hivatalnok, iparos-kereskedő angolok társadalmi osztályai állottak egymással szemben. Az ipari forradalom szükségessé tette az emberi munkaerő fokozottabb kihasználását, szükséges volt, hogy a rabszolgák felszabaduljanak, hogy legyen elég bér munkás, akik aztán, mint fogyasztók kiszélesítik a kapitalizmus világpiacának határait.

1833.-ban Anglia az egész birodalomban eltörölte a rabszolgaságot, ami anyagilag súlyosan érintette a burokat. Az elégedetlenek egy része, 5-10 ezer, megindult 1843.-ban észak felé egy vén farmernek, Krügernek a vezetésével az Oranje és a Vaal folyó völgyén keresztül ez volt az első "voortrekken", amelyet újabbak követtek.

Egy részük letelepedett a mai Bloemonfontein-től keletre, megalapították Oranje köztársaságot, másrészük a Vaal folyón túl telepedett le véres harcok után négy kis köztársaságot alapítva megvetették alapjait Transvaal köztársaságnak.

Az új államokban hamar megindult a gazdasági élet. Az angolok egy győzedelmes kaffer háborújuk után hivatkozva a pártjukon levő burok egy részére, 1848.-ban annektáltak jelentették ki Oranjet. Transvaal segítségükre küldte Pretorius vezérét, aki azonban vereséget szenvedett. A következmény Oranje és a Vaalon túl levő négy kis köztársaság bekebelezése volt. A bennszülöttekkel vívott súlyos harcaik azonban az angolokat arra kényszerítette, hogy 1852.-ben Sand-Riveri szerződés alapján a Vaalon túli köztársaságoknak visszaadja a függetlenségét, amelyek ifjabb Pretorius vezetésével 1860.-ban Transvaal köztársaságban egyesültek. 1854.-ben Anglia elismerte Oranje szabad államot is.

Az európai telepesek száma 1867. után emelkedett rohamosan a Johannesburg környékén felfedezett gyémántmezők miatt.

1877.-ben az angolok azzal az ürüggyel, hogy a fenyegető zulu támadások elől megvédik Transvaalt, Sir Theophilus

Shepston vezetésével angol csapat vonul be Transvaalba és azt annektálnak jelentették ki. 1880.-ban a burok fellázadtak és Krüger Pál vezetésével 1881. februárjában döntő vereséget szenvedtek az angol csapatok. Ezt követte a Pretoriai szerződés, mely elismerte Transvaal függetlenségét, de ^{az} 1881.-i londoni egyezményben külügye fölött az angolok nyernek ellenőrzési jogot. A köztársaság területén 1885.-ben felfedezték az aranybányákat. A tömeges bevándorlás fokozódott. Az angolok állandóan féltették a köztársaságokat a németektől. Krüger 1884.-ben ünnepélyesen fogadták Berlinben. A feszültség az angolok és a burok között egyre fokozódott. 1895. dec. 29.-én Jameson "egy kis csapattal betört Transvaalba, 1896. jan. 2.-án már lerakta a fegyvert Krüger és Joubert előtt. II. Vilmos erre gratulálé táviratot küldött Krügernek, melyben szerencsekívánatait fejezi ki és gratulál, hogy "a rokonérző hatalmak segítségét igénybe se véve" sikerült határozottan föllépnie a támadó idegenekkel szemben. Ez a távirat Angliában mérhetetlen felháborodást okozott. "A londoni német követ haját tépte, azt hitte, hogy a Wilhelmstrassen megbolondultak" írja André Maurois. A londoni City beszüntette az üzleti összeköttetést a németekkel, a clubok megtagadták a németek kiszolgálását. A kikötőkben megverték a német matrózokat. Később Salisbury mondotta az ekkori közhangulatnak jellemzésül, hogy hogyha akkor a kormány háborút üzent volna, maga mögött tudta volna az egész angol közvéleményt.

A liberális Gladstone kormánya engedékeny volt a burokkal szemben. Salisbury kormányra jutásával azonban megváltozott az angol politika iránya, a gyarmati kérdések intézésében két nagy angol tehetség vitte a főszerepet: Rhodes Cecil és Chamberlain.

Rhodes Cecil szegény pap fia volt. Betegsége gyógyítása végett utazott Dél-Afrikába, ahol a felfedezett gyémánt mezőkre ment, megszervezte a gyémánt-bányatársaságot, majd aranybánya vállalatot alapított és megkezdte a dél-afrikai gyarmat megszervezését. Az álma az volt, hogy Afrika Kairótól Captownig angol gyarmat legyen. Ezzel volt kapcsolatban vasutépítési terve is, melyet Transvaalon akart keresztül vezetni.

A világot fölényes bölcsességgel szemlélte. Szerette a magányt, senkit sem gyűlölt, de nem is szeretett. Angliát is szívesen látta magánosnak, büszkének és hatalmasnak. E bátor, nagy terveket szövő vállalkozót akkor érte a halál, amikor terveinek megvalósítására a burok győzelmei miatt a legkevesebb remény volt. Gordon szerint Cecil Rhodes azok közül az emberek közül való volt, akiknek sohasem tetszik az, amit nem ők csinálnak.

Az egykor radikális szocialista, aki a felsőház eltörlését követelte, Joe Chamberlain 1895.-ben lett gyarmatügyi miniszter. Elhatározta, hogy a kis bur köztársasággal végleg leszámol. Erre valóban érkezettnek látszott az idő, mert Transvaal bur földmivesszász népének társadalmi osztálya éles ellentétben volt a bevándorolt idegenek, tulnyomórészében angolok iparos-kereskedő-kapitalista társadalmi osztályaival. Az angol kapitalisták érdeke azt követelte meg, hogy Transvaalban is a kapitalisták társadalmi osztálya vehesse át a politikai hatalmat, amelynek következménye Transvaal függetlenségének megszűnése lett volna. A burok a bevándoroltaknak csak hosszabb ottlakás után adtak politikai jogot, hogy vezető szerepüket megtarthassák és biztosítsák az országot, nehogy olyan vezetők kerüljenek az élére, akik a Kap-gyarmati angolok érdekeit szolgálják. Ez lett az ok Chamberlain számára, hogy beavatkozzék Transvaal belső ügyeibe. Csak ürügyet kellett keresnie. 1899. márciusában 21 ezer brit bevándorolt u.n. "uitlander" aláírásával petíciót küldtek Viktória királynőnek, hogy tegye magáévá az uitlanderek ügyét, kiket a burok "elnyomnak", Ennek ellensúlyozására a burok egy másik petíciót készítettettek, amelyet ugyanennyi uitlander irt alá, de eredményt nem értek el vele.

A feszültség egyre nagyobb lett, melyet megkíséreltek még tárgyalásokkal levezetni. Millner lord és Krüger elnök 1899. május 31.-e és június 5.-e között Johannesburgban tárgyalt. Krüger a választói jog megszerzéséhez szükséges kilenc évi ottlakás követelményét hét évre szállította le, Millner lord azonban kitartott az általa követelt öt év mellett. Krüger ebbe is bele egyezett végül, de döntő bíróságot kért a két nemzet egymáshoz való viszonyának eldöntésére. A burok ugyanis nem ismerték el, hogy az angoloknak joguk van belügyeikbe beavatkozniok.

A tárgyalások eredménytelenül végződtek és mind a két fél

lázasan fegyverkezett. A burok Hollandiából, Franciaországból és Németországból vették fegyvereiket. Az angolok pedig egyre több és több csapatot szállítottak partra, a háboru elkerülhetetlen volt.

Krüger nem várta be, míg az Afrikába irányított minden angol csapat megérkezik, 1899. okt. 9.-én ultimátumot küldött Londonba, melyben a partra szállított és a már utban levő angol csapatok visszavonását követelte. Közölte az angol kormánnyal, hogy elutasító választ vagy az ultimátum válasz nélkül való hagyását hadüzenetnek tekinti. Az elutasító válasz megkésve érkezett. A döntés a fegyverekre hárult. Transvaal oldalán küzdött a testvér köztársaság: Oranje is.

A burok hadserege 35 ezer transvaaliból és 20 ezer oranjeiból állott. Kitűnő lövészek voltak, de a modern stratégia követelményeit nem ismerték ők sem, miként ellenségeik sem, akik utoljára egy fél századdal előbb, a krími háboru idején álltak modern kiképzésű és felszerelésű ellenséggel szemben. Az angolok kezdetben csak 30 ezer embert tudtak harcba vetni, a burok pedig Kap-gyarmat hollandusainak fellázadásában bíztak, ami csak néhány kerületben következett be, számítottak idegen segítségre is, de hiába. Egyedül Schiel német ezredes vezetett egy nagyobb német önkéntes csapatot, a világ többi népei, főleg a hollandusok csak kisebb számú önkéntesekkel segítették a burokat, de egyetlen állam sem avatkozott be legális haderejével a küzdelembe.

A burok fővezére az idősebb Joubert tábornok volt. Céljuk nyugaton Kimberley és Mafeking elfoglalása volt, keleten pedig Natal fővárosát, Ladysmithet akarták megszerezni. Joubert mellett a burokat De Vet, Cronje, Delarey és Botha vezette. Az angol fővezér Lord Methuen volt. Nyugaton Mafekinget - melyet Baden Powell védelmezett - Cronje, Kimberleyt pedig Wessely zárta körül. Natalban Joubert csapatai Glancoe-nál és Dundee-nál vívtak sikeres csatákat és bár Elandslaagte-nál az angol Jan Hamilton győzött, a német Schiel ezredes, főrészt németekből álló serege fölött, aki megsebesülve maga is fogságba esett, White angol tábornok kénytelen volt Ladysmithbe zárkózni, amelyet a burok ostromzárral vettek körül. Okt. 31.-én érkezett meg az új angol fővezér: Sir Redvers Henry Buller, akinek első célja Lady-

smith felszabadítása volt az ostromzár alól. A nyugati hadszíntéren a Modder-Rivernél november 28.-án, december 11.-én pedig Magersfontain-nél Methuen lord vereséget szenvedett Cronjetől. Egy bur csapat Kap-gyarmat belsejében harcolt, Stombergnél az angol sereg vereséget szenvedett, és kénytelen volt a gyarmat délibb részébe hátrálni. Buller Ladysmith felszabadítása végett 20 ezer létszámú seregével át akart kelni a Tugelán, de december 15.-én Colenso mellett vereséget szenvedett.

A sorozatos angol vereségek miatt 1899. december 19.-én Roberts lord vette át a főparancsnokságot, Kitchener pedig vezérkari főnök lett. Ekkor már 80 ezer angol katona volt Dél-Afrikában, de a következő év márciusáig 220 ezer önkéntest küldtek ide.

Kimberlay, Mafeking, Lasysmith ostrom alatt állottak, Spionskopnál az angol támadás ismételten vereséggel végződött, december 24.-én, a Kap-gyarmatban pedig Colesbergnél február 12.-én és Rensburgnál február 15.-én a burok győzelmet arattak. Roberts és Kitchener a frontális támadások helyett "a megkerülő taktikához" folyamodtak. Ennek eredménye volt a február 14.-én Kimberlay felszabadulása, ahol a Cecil Rhodes is be volt zárva. A burok első nagy veresége 1900. február 28.-án Paardeberg-nél volt, ahol Cronje 3 ezer 700 oranjei bur harcossal megadta magát. Február 28.-án felszabadult Ladysmith, március 13.-án Roberts bevonult Bloemenfonteinbe, Oranje fővárosába.

A világ a békét óhajtotta, de Anglia visszautasította a burok Hollandia útján tett békeajánlatait. Március 27.-én meghalt Joubert tábornok, utóda Louis Botha lett.

A burok sorsa már megpecsételődött. Május 12.-én felszabadult Mafeking is, 28.-án az angolok egész Oranje államot annektálták, 31.-én Johannesburg, június 5.-én pedig Pretoria került angol kézre. Krüger Middelburgba vonult vissza. Június második felében Botha még sikeresen harcolt, de fokozatosan vissza kellett vonulnia, megkezdődött a gerilla-harc, amellyel meglepő sikereket értek el a burok és az agyonfárasztott angol csapatokat állandóan nyugtalanságban tartották.

Mivel a harcosok családtagjai a gerillákat segítették, július 16.-án Roberts parancsot adott ki, hogy a bur polgári lakóságot szállítsák koncentrációs táborokba. Augusztus 18.-án egy kiáltványban kijentette, hogy lázadónak fog mindenkit tekinteni,

aki a hűségesküt le nem teszi és szeptember 1.-én annektálta Transvaalt.

Az agg Krüger a "megsértett népszabadság érdekében" Európa uralkodóihoz indult, hogy védelmüket kérje. Szeptemberben ideiglenesen Burger Schalknak adta át az elnökséget és Lorenzo-Marquezből egy holland hajóra szállt. November 22.-én ért Marseille-be, ahol a franciák nagy rokonszenvvel fogadták, de egyetlen európai hatalom sem volt hajlandó a végharcot folytató burok ügyét magáévá tenni.

Roberts lord november 30.-án visszatért hazájába. A háborút befejezettnek látja. Kitchener lett az új fővezér. A "nem látható" ellenséggel szemben őrházrendszer tökéletes kiépítését határozta el. Ekkor 200.000 angol katonánál is több volt már Dél-Afrikában.

1901. január 22.-én maghalt Viktória királynő, VII. Edvard került a trónra, aki a háború befejezését siettette. Ez év július 12.-én a harcias Salisbury helyett Balfour lett a miniszterelnök. Botha találkozott Kitchenerrel, de a béke feltételeiben nem tudtak megegyezni.

A csatározások váltakozó szerencsével folytak, Botha Krüger engedélyét kérte a béketárgyalások újból való megkezdésére, de a függetlenséghez fanatikusan ragaszkodó aggastyán megtagadta a kérést. 1902. márc. 7.-én Delarey bur tábornok elfogta a sebesült Methuen lordot. Táborában orvos nem volt, szabadon bocsátotta a sebesült tábornokot. Ezután hamarosan megkezdődtek a béketárgyalások. A megegyezés május 31.-én jött létre Pretoriában.

A tárgyalásokon elvileg két ellenfél egyenlő félként tárgyalt egymással, de a burok függetlenségüket nem tudták megmenteni. A béke pontjai szerint a burok elismerték királyuknak VII. Edvardot, 3 millió font segélyt kaptak a farmok felépítésére, a holland nyelvet az iskolában és törvénykezésben szabadon használhatják. A felkelők amnesztiát kaptak.

1905.-ben alkotmányt kapott a két gyarmat, 1906.-ban pedig teljes önkormányzatot nyert. 1907.-ben bur többség került be a Fokföld parlamentjébe, mely Bothát választotta meg miniszterelnöknek. 1910.-ben Kanada mintájára egyesült Délafrika, melynek első miniszterelnöke Botha volt, aki 1919.-ben halt meg, helyét Smuts foglalta el. Az angol és a bur nemzet egy része teljesen megbékült egy-

mással. A megbékéltek élén Botha állt.

1913.-ban Botha egy németországi utjáról vissza-
térve figyelmeztette angol barátját, aki őt mindig nagyon tisztelte, Winston P. Churchillt, hogy a németeknek ne higgyen. Ez a nép Anglia ellen fog törni, a vihar a levegőben van, mondotta Botha: Én a helyemen leszek, hogy kötelességemet teljesítsem, ha eljön az idő. De Önöket és flottájukat ne érje meglepetés.³

Valóban az első világháború kitörésekor a német Délnyugat-Afrika ellen az angol és a bur csapatokat, akik előtt 1915. júl. 9.-én kapituláltak a németek, Botha vezette.

A bur nép egy része azonban nem tudott belenyugodni az angol uralomba, ezért inkább a németekkel rokonszenvezett. Amikor Botha 1914.-ben egy német ellenes deklarációt terjesztett a parlament elé, felkelés tört ki. Beyers katonai főparancsnok és Kemp tábornok lemondott Botha javaslata és 4500 német internálása miatt a hadseregben viselt rangjáról. A német-angol háború megindulása idején pedig nyílt lázadás útjára léptek. Transvaal nyugati részében Oranjeben pedig a legendás hírű De Vet vezette a felkelőket. Sikereik hatására a Délnyugat-afrikai határ parancsnoka, Maritz ezredes is fellázadt. A lázadás egyre nagyobb méreteket öltött. A megérkező angol csapatokkal okt. 29.-én Botha verett meg az új szabadságharcos burok vezérét Beyerst, aki menekülése közben a Vaal folyóba fulladt. De Vet fogságba esett, Delareyt pedig egy angol tiszt "tévedésből" lelőtte.

A felkelés leverése után sok embert ítélt a kormány - köztük Fourie tábornokot is, - halálra. Az elítéltek számát nem ismerjük.

Azóta nincs ki felemelje a bur szabadság zászlaját...

Az első világháború után három főproblémája volt a dél-afrikai kormánynak. Az anyaországhoz való viszonyának kérdése, a néger kérdés és a proletár-kérdés.

3. Winston P. Churchill: Abenteuer im Dienst. "Ich werde zur Stelle sein um meine Pflicht zu tun, wenn die Zeit gekommen ist. Aber Sie und Ihre Flotte lassen Sie ja nicht überraschen". 225. l.

Az anyaországhoz való viszonyt véglegesen 1930.-ban rendezték, amely szerint Dél-Afrikát csak az együttműködés elve kapcsolja az anyaországhoz, mely elvet az 1932.-es ottavai szerződés gazdasági térre is kiterjesztette. A néger kérdés ma is megoldatlan, 1.75 millió fehérrel szemben 4.5 millió néger áll. Hasonlóképpen megoldatlan a munkáskérdés is, akiknek szervezetei az angol "Labour Party" mintájára fejlődnek, szakszervezeteikben azonban sok helyen a radikálisoké a vezető szerep.

A burok jellemrajza a sajtó tükrében.

A bur életrevaló nép. Őseitől örökölte, multjából megtanulta az életküzdelem elszánt megharcolásának kötelességét. Európa kilökte magából az erőszak előtt meg nem hajló protestáns őseiket, akik Dél-Afrikában kerestek és találtak új hazát, amidőn az európai hatalmi rendszert Anglia oda is utánuk vitte, tovább vándoroltak. Inkább küzdelem, veszély, mint alárendeltség! Ez vezette őseiket midőn kivándoroltak Európából és ez vezette apáikat és őket is, midőn ismét új hazát kerestek. Fejlődésük további irányát történelmük szabta meg. Anglia elzárta őket a tengertől, aminek eredménye az lett, hogy gazdasági, társadalmi fejlődésben sajátos irányt vett fel, mely a XVII. századi állapot magas nivóju formájának továbbvitele volt. A kényszerű körülmények és az élni-akarási küzdelme nagy emberi tulajdonságokat váltottak ki belőlük. Egy kilökött szigete a bur köztársaságok az európai civilizációnak, mely a modern gazdasági fejlődés irányát, a kapitalizmust nem téve magáévá, megmaradt egészséges életszemléletű paraszt demokráciának.

Bármilyen könyörtelen teljességgel számol le a bur az étellel, amikor háboruba megy, bármilyen megrendítően néz szembe ott a veszéllyel, a bur "polgár", szabad ember még akkor is. Egyénisége a családi életben bontakozik ki igazán. Roberts mint jellemző esetet írja Cronjeról, hogy fogságba jutása után első kívánsága az volt, hogy ne szakítsák el unokáitól, akik a háboruban is vele voltak, vele együtt szívták a lyddit gránátok fojtó füstjét. És nem egyedülálló eset ez. A bur nagyapák, fiak és unokák a szó szoros értelmében együtt harcolnak. A családi kötelék mindennél

erősebb e népnél. A családi élet az ő igazi életük. Nem az élvezetek tulhajszolása, nem az önző családi életért való harc a jellemző a bur családfőkre, hanem valami önmagukkal szembeni belső, alázatos kötelességteljesítési tudat, mely csak az egészséges életösztönnel bíró népekben van meg. Nem az egyéni, sőt nem is a családi élet ösztönzi a bur családtagjait, hanem egyrészt az elődök iránti kötelesség és hála, másrészt a jövő, a fiak iránti kötelesség és szeretet. Ezt becsülik meg és tisztelik egymásban is, amely megbecsülés és tisztelet kizárja az érdek kizárólagos érvényesülését jogát és válik ezáltal egymáshoz való viszonyuk egészségessé. Családi életük ilyenvaló fenntartása érdekében tartanak össze, készek bármely áldozatra is, államuk függetlensége érdekében.

Családi életük patriarchalis. Az egymáshoz való ragaszkodás szembetűnő. Van ebben a szellemben valami lekötő, mely arra ösztönzi a család tagjait, hogy megbecsülést érdemeljenek ki, amely megbecsülésben az egész család részesül. Nem a tekintély tartja tehát egybe a családot, hanem az az ösztönző tényező, melyet a család tagjaiban e légkör külön-külön létrehoz. A családi közösségért élt élet természetesen megbecsülést, tekintélyt, eredményez, amely az egyedben ismételten ezer és ezer hirt pendit meg és ösztönöz újabb megbecsülés és elismerés megszerzésére.

Minden családban átlag nyolc, de van ahol több gyermek is van. Megélhetőségi lehetőség szinte korlátlanul volt a köztársaságokban, tehát az apáknak fiaik elszegényedésétől nem kellett tartaniuk, de annál inkább az uitlanderek számarányának a burok részére egyre kedvezőtlenebb alakulásától. Tisztelet és megbecsülés járt tehát annak a családnak, ahol sok gyermek volt; a közös érdek féltése szülte a tiszteletet és megbecsülést. A gyermekben látták a nemzet erejét, jövőjének biztosítékát. Mivel az ő életmódjukat nemesebbnek tartották, mint bárki másét, fiaik iránti szeretet is kötelezte őket arra, hogy számukra is megadják lehetőségét ennek az életmódnak a folytatására.

Egycsaládias, erkölcsös, egészséges, szivós és hosszúéletű faj láttára, mely felegységét, gyermekeit szereti, mit szól Európa?

A burok otthona valóban tüzhely, mint hajdan a görö-

göke, családi életük erőteljes, friss új hajtásokat hajtott, mint az életdus görög mirtuszok, de a bur családok fölé, mosolygó kék égbolt helyett a hegyek zordon kék égboltja borul.

A viszontagságokban megedzett burok, gyermeki bizalommal, puszták prédikátorainak hitével, vértanuk elszántságával ragaszkodnak Istenükhöz. Hivők a szó igazi értelmében, mint voltak őseik, a protestáns hollandok és a francia hugenották. A gueuxök unokái ők, kiket a spanyol erőszak meg nem tört, Alba herceg minden kegyetlensége, vadsága hitétől el nem térített, elszántságában vissza nem riasztott. Vallásosságuk nem a bigottak vallásossága, kik az elfogultak kasztját alkotják, sem az önsanyargató szenteké, hanem az evangéliumtól ujjongó, diadalmas, felszabadult, tisztahitű emberek vallásossága. Szeretett zsoltárait énekli otthonában és haditáborában egyaránt. Az egymást követő nemzedékeknek egy láncszeme ő, ki hű apái emlékéhez és hitéhez. Európa nem érti ezt már meg; bigottsága, elmaradottság a burok vallásossága az ő szemében, hiszen itt a templom és a hit idejét multa "ósvi intézmény" a börze és a képmutatás mellett.

És most a burok hiába ostromolják imáikkal az eget, el kell bukniok. Miért? Miért? És megint: miért? De ők nem lázonganak Istenük akarataiban megnyugodva hisznek gondviselésében. Talán azért is nevelték a századok ezt a biblikus népet oly forrén, oly gyermekien bizakodó vallásosságban, hogy előkészítsék e szörnyű tragédia elviselésére, hogy birtokában legyenek az öngyilkosság elleni egyetlen orvosságnak, a hitnek. Csak ez menti meg a burokat hogy Rhodes és Chamberlain és a többi spekuláns által rájuk kényszerített háború tragikus következményeit el bírják viselni.

Őseik, amikor kivándoroltak Európából, földmivelő, állattenyésztő életet éltek. Erre a köztársaságnak a területe is igen alkalmas. Aztán részben elzárkózottságuk következménye, hogy megmaradtak ősi foglalkozásuk mellett továbbra is, mert annál is inkább, mert az ipart és kereskedelmet azok az angolok hozták közéjük, azok üzték e foglalkozást, akiknek uralma alól egyszer már tovább kellett vándorolniok. Az ő magatartásuk e vallásos népben ellenszenvet keltett, bennük törtetőket, hatalomravágyókat, az ő életberendezésükre nézve veszedelmes, összebékíthetetlen ellenségeket látott. Az ipar és a kereskedelem ezért maradt e köztársaságok területén az angolok bevándorlása után is csak angol foglal-

kozás, míg ezzel párhuzamosan a földművelés és állattenyésztés egyre jobban nemzeti foglalkozássá vált, az ősök szokásaihoz való ragaszkodás színezetével. Ez nem az ő hibájuk, hanem az angoloké, akik őket elzárták a tengertől, az önálló kereskedelem kifejlődésének lehetőségétől, de annál nagyobb érdemük, hogy míg ebben az elszigetelt állapotukban is igen nagyszerűen meg tudta szervezni állami életét..

Igaz, hogy parasztköztársaságuk nem ideálja a valóban szabad népeknek, de ideálja azoknak, akik vérrel és verejtéssel szerzik és tartják meg hazájukat, akiknek az idegenekkel kívül és belül is állandóan harcot kell folytatniuk, sokat küzdöttek hazájukért, szeretik is, féltik is nagyon, mert az övéké, az ő alkotásuk, mely a békét jelenti számukra és nem a háborút, ők nem militaristák, ők nem akarnak hódítani, de védik tűzhelyüket. Szinte hozzánőnek a földhöz, ahol születtek, vagy ahol egyszer megvetették lábukat, mert a burt a föld lebilincseli és magához köti....nem tud és nem is akar sehol máshol élni, beletartozik, belegyökeredzett a tájba, mint a hegyek és dombok, melyek körülveszik.⁴

Szabad államrendben éli a maga patriarchalis egyszerű, demokrata életét. Nincs köztük sem arisztokrata, sem hatalmas földbirtokos, sem milliomos bankár.

Idegenekkel szemben bizalmatlanok, a kérdések tömegét zudítják rá, mindent meg akar róla tudni. Kérdéseiben hihetetlen naivság és gyermekesség van, de nem hiányzik a ravaszság sem. Jellemző, hogy még a mellettük harcoló idegen csapatokat is gyanakvó szemmel nézték.

Kaffer alattvalóikat megkeresztelték ugyan, mégis megvetették őket, akik szeretnek lopni, részegesek, a fejlődésnek egészen primitív fokán állanak, legtöbbjük hatnál nem tud tovább számolni. A burok csak kocsiuton négedik őket járni, ha lopnak megvesszőzik őket, de mindezek ellenére jó dajkák és a burok

4. Abendblatt des Pester Lloyd. okt. 1899. Der Krieg mit der Transvaal-Republik. L.n. 233. sz.

"Weil der Boer an den Boden gefesselt und gebunden ist...er kann und will nicht irgendwo anders leben; er ist im Lande eingewurzelt, wie die Berge, und Hügel die ihn umgeben."

szívesen alkalmazzák őket. Az angolok mindig igyekeztek a burok maradiságát kihasználni, a rabszolgák felszabadítását sürgették a buroknál is és ezáltal igyekeztek a kaffereket a burok ellenségévé tenni, saját számukra megnyerni, aminek az eredménye természetesen az lett, hogy a burok annál is inkább nem szabadították fel őket.

A szerencse vadászokból, kalandorokból, spekulánsokból vált uitlander tőkepénzesektől távol tartotta magát a bur, míg egyszer azon vette magát észre, hogy az meggazdagodva már az ő hazája ügyeibe is bele akar szólni. Még ez sem lett volna olyan nagy baj, ha mögöttük nem a hódító angol birodalom súlyos keze lett volna. Ezért a politikai befolyástól igyekeztek őket távoltartani. Törvényeik, melyek az uitlandereknek csak fokozatosan adtak politikai jogot, olyan szerepet játszottak, mint a tengerparti dűnék, melyek zsilipjei csak fokozatosan engedik be az átszűrt, megtisztult vizet a belső, mély rétekre öntözés és fel-frissítés végett.

Államukban tehát két nagy társadalmi osztály alakult ki: a földműves-pásztor államalkotó és irányító bur és a meggazdagodott iparos-kereskedő angol: az uitlander. Az előbbit jámbor vallásosság, helyhezköötöttség, az utóbbit pedig élénk üzleti szellem és mozgékonyosság jellemzi.

Az angolok jellemrajza a sajtó tükrében.

A Földnek majdnem a fele, a tenger csaknem egészen az angoloké. A borneoi rengeteg gorillája nem tud jobban mindent a magáénak, mint Anglia, pedig övé a barlang, a forrás, a madárfészek, a gyümölcs; de mi az, ami felé Anglia már ne nyujtotta volna ki a kezét? Fölfalát már mindent, ami útjába került. Ez a nép prédára les mindenütt, hasznót keres mindenben. Erzékét lassan már még a saját függetlensége iránt is elveszti, az egykor hatalmas liberálisok ma már csak a statisztika szerepét játszik. Alattvalóikkal szembeni méltányosságról ma már alig lehet szó.

Az angol nép elbizakodottsága nem ismer határt. Évtizedek óta félvad népekkel viselt háborút, akiknek fegyverei sokkal tökéletlenebbek voltak, mint az övéi. A küzdelem aránylag

nem nagy áldozatába került. Chamberlain azt hitte, meg hirdette, hogy a köztársaságok meghódítása sem lesz nehéz feladat. Shakespeare népe ismét bűnös feladatokra vállalkozott, de ez esetben meg is fizetett szívtelenségéért. Megtört önhittsége és megtanulta, hogy más népeknek is lehetnek értékes tulajdonságai.

A katonai balszerencse hamar kijózanította az angol népet. Belátta, hogy tévedett. Az afrikai háború hatása lidércnyomásként nehezedett minden angolra. Sóvárogva várták a híreket, hátha lesz valami vigasztaló, megnyugtató benne. Quid novi ex Africa? - kérdezték a kíváncsi rómaiak Hannibál győzelmes harcainak idejében. Ugyanezt kérdezték a megalázástól féltő angolok is. Szégyelték kudarcukat. Sokszor vett erőt rajtuk az aggodalom és a csüggedés, ha rossz hírt kaptak, vagy hírek helyett csak az elesettek lajstromát olvashatták. Szégyelték magukat, ha a katonák kegyetlenkedéseiről hallottak, épp úgy, mint mikor Scheepst kivégezték. Csodálkoztak és meghatódtak, midőn Methuen lord szabadonbocsájtását meghallották. De hallatszott közülük durva hang is, mely a burok teljes kiirtását követelte. Elkeseredettség, lehangoltság lett néha-néha urrá az angol közvéleményen. Jöjjön, aminek jönnie kell - mondták sokszor. Mélyen meghatotta őket Salisbury miniszterelnök két fiának és Roberts lordnak fia és Viktoria unokája elestének a híre.

A lehangoltság, aggodalom vagy a rémület perceit mindig a hidegvérű megfontolás váltotta föl. Győzni és győzni bármilyen áron is! ez az angolok akarata. Férfias, önérzetes magatartásuk tiszteletet parancsol minden népnek. Sajtójuk egy elszánt, büszke nép szívének hajthatatlan akarátát fejezi ki. A birodalom veszélyes napjaiban sem panaszkodtak, nem vádoltak senkit, nem támadták a kormányt sem, sem a hadvezéreket, nem kerestek hazáruulókat, egyek voltak a veszély idején.

A béke hírére London népe táncolt, ujjongott, kalapját dobálta örömében, az utcán egymás nyakába borultak, és örömmel ujságolták egymásnak, hogy: magvan a béke. Az öreg Pál-templom mélabus harangjának csengése-bongása sokakat emlékeztetett azokra, akik többé nem térnek vissza, akik ott pihennek Dél-Afrika homokjában, ismeretlen helyen." Az angol hatalom ujjong és közben ég. Nem veszi észre, hogy őt érte a megaláztatás. Minden erejét mozgósítani kellett, hogy ezt a kis mazarat karmaival széttéphette.

Érhet-e hatalmat ennél nagyobb szégyen? Nem megbélyegző-e, hogy a történelemben az angol hatalom mutatta föl a brutalitás legkirívóbb példáját?⁵ A nagy véráldozatból megtanulhatta Anglia, hogy a kis nemzetek létjogosultsága elévülhetetlen.

Britannia népe nem tudta megérteni, hogy miért fordult ellene az egész világ közvéleménye? "Az angoloknak ez a panaszkodó csodálkozása, és csodálkozó jajveszékélése félig képmutatás, félig a moral insanity-nek bizonyos neme. A brit közvélemény egy része ugyanis nagyon jól tudja, hogy az, ami végbe megy: cudarság. A másik részének pedig annyira meg van romolva az erkölcsi érzéke, hogy nem tudja megérteni, mi szerint erköcs-telen és tiltott dolog az, amit Anglia zászlaja alatt a brit di-csőség nevében véghezvisznek.

Az angol a világnak legkegyetlenebb nemzete. Mert üzérkedik a kegyetlenséggel, és a kegyetlenkedés fölötti müharaggal".⁶ Ki rokonszenvezne ilyen néppel? "A kivégzendőket ágyu elé kötozni, anyáktól pénzen venni meg gyermekeiket, hogy krokodilus vadászatnál csalétkül szolgáljanak, tifuszos táborokba nőket és gyermekeket együtt zárni: olyan eljárás, mely fölött csak az angol közvélemény nem botránkozik meg.

Ugyanaz a publikum, mely nemzeti hős gyanánt ünnepli Kitchenert, aki huszezer védtelen szerecsent lövetett össze ágyukkal egy rakásra. Vale csak a mongolok vetekedhettek, kik az ellenséges foglyokon tanultak célbalőni. De azok legalább nem hivalkodtak a bibliával s nem voltak egyetemeik sem Oxford-ban, se Cambridgeban."⁷ Az angolok utját mindenütt vér és ember-hullák jelzik. Meghatódott arccal tódulnak templomaikba ünne-papjaikon, de nem bántja lelkiismeretüket semmi. Megszokták már a kis nemzetek elpusztítását. Eggyel több, vagy kevesebb, lényeg-telen...

5. Magyarország. 1900. jun. 3. Jövel Szent-Lélek. Bartha Miklós. 151. sz.

6. Egyetértés. 1902. jan. 1. Angol atrocitások. o. 1. sz.

7. Egyetértés. 1902. jan. 1. Angol atrocitások. o. 1. sz.

Az arany, a pénz a mindenük. Ezt sajnálják a legjobban ebben a háboruban is: A transvaali háboru most először fenyegeti az angol érdek legérzékenyebb pontját, az aranybányákat, ~~am~~ megszámlálhatatlan emberélet, amely eddig áldozatul esett, nagyon értékes volt, de ez a háboru, az emberölő háboru... De az arany, az arany - mi versenyezhet ennek az értékével?⁸

Mint már annyiszor, most is Európa népeire igyekszik Anglia háborus költségeit háritani. Ilyenkor a liberális gazdasági politikából mindig átcsap a védvámosságba.

Mivel az angol nép zsebét érintette, azért tiltakozik az angol sajtó a Magyarországon kötött ló-üzlet miatt is. A legnagyobb részt elcsigázott lovak árát nagyon magasnak tartja.

Az angol nép akkor cselekedne helyesen, ha Transvaallal szemben ugyanazt a politikát folytatná, mint Ausztráliával szemben. Mindkét helyen termékeny a föld, virágzó a földmivelés és állattenyésztés, mind két helyen megvan az emberi szorgalom árán a kultúra minden áldása és mégis: Ausztrália szabadságot, Dél-Afrika pedig szolgátságot kap Angliától. Virágzó élet helyett pusztulás, gyász lesz úrrá a köztársaságok földjén. A férfiak csatatereken vannak, az asszonyok és gyermekek táborokban synylődnek. Jobb lenne, ha Anglia itt is tiszteletben tartaná a szabadságát, ha hü maradna civilizatórius hivatásához,

A Délafrikai tapasztalatok hatására Anglia is fokozottabb mértékben lép a militarizmus útjára. Csapatai azonban zsoldosok, miként voltak Rómáé is hanyatlásának idején, Lehet, hogy Anglia is áttér az általános védkötelezettségre. Éppen úgy, mint a kirimi háboru idején, most is be kell látnia Angliának, hogy hadserege reformra szorul. Kérdés azonban, hogy a zsoldos hadsereg nem alkalmasabb e gyarmatok hódítására?

Egyenlőre úgy látszik, hogy Anglia az imperializmus karjaiba veti magát. "Az imperializmus eszméje, mint a nagy járványok koronként visszatér és meglepi s hatalmába keríti az emberiséget. Ugy látszik, hogy most is ilyen korszakot élünk..."

8. Pester Lloyd. 3 Feber 1901. 301. sz! "Der Transvaal-Krieg bedroht jetzt erst den empfindlichsten Punkt des englischen Interesses: Die Goldminen. Die Ungezählten Menschenleben, die bisher geopfert wurden, waren ja sehr kostbar, doch das ist eben der Krieg, der männermordene Krieg... Aber das Gold, das Gold... was lässt sich mit dieser Kostbarkeit vergleichen?"

Az európai nemzetek közül mindegyik, amelyiknek hatalma felülmulja a középértéket, világuralmi álomban ringatózik. Mindenki, akinek hatalma van a kezében, hódítani, terjeszkedni, másokat meggyőzni és meghódítani akar. Az emberiségnek ezek a legkritikusabb, legvésteljesebb napjai: Tömérdek feszültség és érdek-ellentét keletkezik, amelyeknek kiegyenlítéséül vértenger és a szenvedések óceánja zudul az emberiségre. És most Anglia is beáll ebbe a fejlődési irányba a maga 400 millió alattvalójával, minek folytán ennek az irányzatnak a fejlődése egyszerre óriási arányokat ölt..."

Az imperialista írányal együtt jár az alkotórészek szabad mozgásának megszorítása. "Vajjon ez nem vezet-e Angolország és a gyarmatok között nézeteltérésre? Nem jelent-e az imperializmus Angliára is, mint a régi római birodalomra is a vég kezdetét, bevezetését annak a világtörténeti processzusnak, amikor a nagyhatalmak összeomlanak és romjaikkal elborítják a világot?"⁹

Sokszor felvetődik az a kérdés, hogy vajjon nem indul-e Anglia hanyatlásnak? A háború sikeres befejezése azt igazolja, hogy nem. Bajait, hibáit felismerte, arisztokráciáján nem a nemzet élődije, hanem mindenkor hűséges szolgálója nemzetének.

Az angol katonák szívósan küzdöttek a burok ellen. Veszteségeiknek oka az ellenség emberfeletti bátorsága, rátermettsége és a sokszor hiányzó utánpótlás. A kegyetlen harcban is meg-megcsillan a lovagiasság és humanizmus, így pl. Kitchener Krügeret tájékoztatta annak beteg neje állapotáról és az elsők között volt Mathuennel, akik részvétüket fejezték ki neje halála alkalmával. Cronjét elfogatása után azonnal cigarettával kínálta meg ádáz ellensége.

Az angol katonák kegyetlenkedéseiben nagy része van az elcsigázott ember érzéketlenségének is.

A bur szabadságharcosok.

Milyen volt a bur hadsereg alapanyaga, szervezete, harcmódora, szelleme, taktikája, hadviselés módja, sikere, kitartása, egyáltalán milyennek láttuk őket a majdnem hároméves háború alatt?

A hadsereg alapanyaga éppugy, mint vezetőinek nagyrésze paraszt volt, szervezete a népfelkelésnek volt egy sajátos formája. Parancsnokaikat, a kommandókat maguk választották maguk közül

kiknek a parancsára a kijelölt gyülekezési helyre mentek. Magukkal vitték puskájukat és lovaikat is. Ezáltal a gyalogság egyuttal lovasság is volt. Egyenruhája csak a tüzéreknek volt és csak ők részesültek némi előképzésben. A gyalogságnak kardja és szuronya nem volt. Minden 12 -60 éves férfiú hadköteles, de gyakran harcoltak idősebbek és fiatalabbak is.

Az ilyen hadszervezet csak akkor eredményes, ha a nép tudja, hogy nem a kabinet-politika küldi háboruba, nem idegen érdekért harcol, hanem saját hazájáért, annak biztonságaért, benne családja életmódjáért és életfeltételeinek biztonságaért. Kell, hogy meglegyen az ilyen hadsereg minden tagjában ennek tudata, mely kötelességet, fegyelmet és szolidaritást parancsol. Nics tehát külön katonai kaszt, mint Európa militarista államaiban, sem kaszárnya rendszer, de van öntudatos, igazán hazafias polgárság, ki ha kell egyik napról a másikra önként, szabad akaratából katona is. Nép és hadsereg náluk tehát egyet jelent.

Mozgósításuk hihetetlenül gyors, békés parasztok ma még mindenütt az országban, s holnap hajnalra, mintha varázsütésre a földből nőlnének ki a vakmerőségig bátor harcedzett fegyveres tömegek, parancsoláshoz és vezetéshez értő tábornokok.

A mozgósítás gyors és sikeres keresztülvitelére álljon itt egy példa: 1890.-ben, amidőn az uitlanderek Johannesburgban szét tépték Transvaal zászlóját, Distrikts-kommandórol este 6 órakor küldték el a mozgósítási parancsot és másnap reggel már 800 bur lovagolt be teljes fegyverzetben a városba: Az ilyen teljesítmény csak olyan népnél lehetséges, amely a nomádokéhoz hasonló életet él, ahol minden egyes ember születéskor lovas, lövész és vadász egy személyben.¹⁰

És e néphadsereg vakmerően szembeszállt a világ hatalmas urának begyakorolt hadseregével és olyan kiválónak bizonyult, hogy Roberts lord megőszült bele. Pedig csekély volt a számuk és abból is 10 %-a mindig szabadságon lehetett, de gyakran többen is elmentek.

10. Pester Lloyd. 3. okt. 1899. 239. sz.

"Solche Leistungen sind nur bei enem Volke erklärlich, welches fast wie die Nomaden lebet und wo jeder einzelne ein geborener reiter Schütze und Jäger ist".

Ágyúikat titokban szereztek be a német Krupp gyárból, főleg pedig a francia Creuzot-ból és Hollandiából.

Mint kis népnek igen megfelelt ez a hadi szervezet, igaz - és ez sokszor kifogásolható, hogy hiányzik a hadsereg egységes irányítása, így a kommandók nem működhettek együtt, de mentségükre szolgál, hogy együttes nagy hadműveleteket nem is tudnának végrehajtani a nagy tulerővel szemben. Igazán nagyok ők a gerilla harcokban voltak, amelyhez ez a hadszervezet igen kiváló. Ahol felvették a harcot, ott három egymásmögötti védőárkot húztak s ha az elsőt nagy áldozatok árán megközelítette az ellenség az összekötő árkon át a második védőárkba húzódnak vissza és onnan szórják gyilkos golyóikat.

Harcmodorukra jellemző, hogy ha tulerővel találják szembe magukat, hacsak lehet nem ütköznek meg vele, de nem is vonulnak egységesen vissza, hogy üldözhesse őket az ellenség, hanem elszélednek a hegyek közé és megbeszélte helyen és időben ismét mindannyian megjelennek. Az angolok győzelmi hírt küldtek Londonba, hogy "szétverték" az ellenséget és másnap szinte a föld alól ismét új bur ezredek jelennek meg. Sehol sem látható ^{aa} (ellenség és mégis mindenütt van. Ez volt rettenetes, idegölő az angolokra nézve. Kitchener jelentéséből is kitűnik, hogy az angolok sohasem tudták, hogy hol és mennyien vannak, mere mennek a burok, míg ők pontosan tájékozódva voltak az angolok száma, tartózkodási helye és hadmozdulatai felől. Taktikájuk nem iskolákban tanultakon alapult, hanem a helyzet helyes kiértékelésén.

Nagy értelmességről tesz tanulságot az a stratégiájuk, hogy a háborút mindjárt a háboru kezdetén angol területre tették át, sőt a ^{uu} gerilla-harcok idején nem egyszer rettegésben tartották a Fokváros lakosságát is.

Helyzetüknek és egyéniségüknek a ^{uu} gerilla harcmodor felet meg leginkább. Itt érvényesíthették céllovó képességeket, elszántságukat, gyorsaságukat és leleményességüket. Úgyesen használták ki a terep viszonyait, földsáncokkal vették körül magukat. Ahol alkalom nyílt rá, rajtaütéssel támadtak, az ellenségtől elszedték az élelmet, sokszor ruháit is s majdnem csupaszon küldték őket vissza az angol táborokba. "Pretoriában gyakran érkeznek vonatok ilyen levetközött angol katonákkal, akiket nagy szégyenérzettel szokott fogadni

Kitchener Lord."¹¹

Már annektálták hazájukat s ők száguldottak szerteszét az egész Fokföldön, rettegetben tartva az angol csapatokat.

A helyzet bámulatos felismerésére vall az is, hogy amikor az angolok óriási túlerővel közeledtek, nem várták be megérkezésüket, elhagyták megerősített helyeiket, a védett csatatereket, az ostromvárral körülvett városokat, egy csapásra rendezetten vonultak vissza minden veszteség nélkül, csak Cronje esett áldozatul mintegy 8 ezer emberével, aki tiz-tizenkét napig tartotta fel a 45 ezer főből álló angol hadsereget és a bur csapatok már valószínű a háboru elején kijelölt védelmi állásokba vonultak vissza.

Amikor Kitchener az állandó bizonytalanság megszüntetésére az őrházrendszer bevezette, hol itt, hol ott ütöttek a burok az őrségre és kényszerítették Kitchenert, hogy a hadseregét szétszórja és állandó bizonytalanságban tartsa. Majd másutt a vasuti síneket szedték fel, hogy az angol seregek utánpótlását megakadályozzák.

Taktikájuk védelmében, melynek célja az ember kiméltése és az angolok kifárasztása volt, lehet felhozni, hogy kevesen voltak és ők mindig bíztak az európai hatalmak közvetítésében. Nem akarták embereiket feláldozni, hogy végül is ha senki sem szól érdekükben, a túlerő lehengetli őket. Taktikájuk hibáztatható hadviselési szempontból, mert győzelmeiket nem használták ki. Különösen eleinte kellett volna jobban üldözniök az annyire tönkrevert seregeket. Hányszor szórták szét az angol seregeket, amelyek kimerülve vonultak vissza és a burok mégsem vették őket üldözőbe, hanem inkább újabb védelemre szorítottak csak. Elfelelték, hogy a hadviselés sikere a támadólagosságban rejlik. Így történhetett meg, hogy a szétszórt angol csapatokat nyugodtan tudták az angolok újra-szervezni és ismételten támadásba vetni.

De az kétségtelen, hogy más taktikával nem lettek volna képesek két és háromnegyed évig ellenállni az angol hadseregnek.

A taktika azonban csak egy mód, egy keret volt, melyben a bátor, mindenre elszánt bur polgár-katonák érvényesíthették leleményességüket és elszántságukat.

11. Pesti Hírlap. 1901. júl. 24. Angol-bur háboru. n.n. 202/7523/sz.

Szabadság, vagy halál! Ez volt a burok jelszava, melyhez egész életükben hívek maradtak.

"Egyszerre a világ déli sarkában megdörren az ágyu. Irtózat, pusztítás amit véghezvisznek és kopjeről kopjere átrepül a zsoldáros ének. Ifjak, apák, nagyapák fegyvert ragadnak, lóra pattannak. Gyerek nem sir utánuk. Asszony nem tartóztatja őket, maguk mondják a gyámolítójuknak: előre! Semmi szentimentalizmus, semmi külön értéke az egyesnek, a családnak. És mennek csatáról csatára, kálát adnak Istennek, mikor győznek, nem zugolódnak, mikor leveretnek, a családot elfeledik és a házára gondolnak." ¹²

Harcuk valódi szabadságharc volt, olyan mint a wueuse-őknek, koldusoknak csufolt holland polgároknak, midőn hajóikra menekültek és a spanyol világhatalom ellen hadat viseltek, vagy amilyen volt a svájci parasztké, vagy amerikai farmereké, amikor Washington és Franklin vezetésével ellenálltak az angolok kapzsiságának, amikor megtagadták a jogtalanul kivetett vámot és adót, amikor nem vetették alá magukat a londoni parlament akaratának. Krüger és Joubert sokban hasonlít Washingtonhoz és Franklinhoz. Ők az indiánoktól tanult gerilla harcot folytatták, mint a tuleróvel szembenálló burok. A rájuk erőszakolt harcot férfiasan küzdötték végig és úgy viselkedtek mindenhol, ahogy bátor és elszánt katonához méltó.

Kitartásuk bámulatra méltó volt, mint tigrisek védtek minden talapalatnyi földet, szinte az ó testamentumi fatatizmussal harcoltak a végsőkig. Hitt Európa diplomatáinak hitegetéseiben, midőn úgy látta, hogy az angolokat más területen is fenyegette veszély, ujult erővel kezdett harcolni, mint a boxer-lázadás idején is. De hiába! Segítség sehonnan sem jött. Asszonyaik, gyermekeik is ott szívták velük a lyddit gránátok sűrű füstjét, ha nem akartak a koncentrációs táborokban sinylődni. Az angolok kegyetlenkedési még csak elszántabbakká tette őket. Érezte minden harcos, hogy nagy dolgokról van itt szó, hogy minden ami szent, ami szép volt előtte, mind az kockán forog most, hát úgy is harcoltak. Szinte úgy látszott sokszor, hogy míg ki nem irtják az utolsó szálig, nem lesz béke Dél-Afrikában. Talán még ezt is megtették volna az angolok, hacska "ördögi sziv" kellett volna hozzá, de még sok sok katonájuk élete és sok pénz is kellett volna, ezért nem tették meg. Még közvetlenül a béke előtt is

jelentős sikereket értek el. Küzdelmük olyan volt, amilyen a népeké hős korokban. Magatartásukkal bámulatba ejtették a világot. Az erőfeszítésük tiszteletet parancsoló s nem sok nemzet él ma, mely ekkorra álhatatossággal tudott volna a kisértésekkel szemben megállni.

A háborút, mint kiprovokált, rájuk erőszakolt háborút fogadták. Winston Churchill, aki a burok fogságából leleményes és bátor vállalkozással megszökött, írta tudósításában: A burok a háborút nagy aggodalommal kezdték meg, a kezdeti sikereken azonban fellelkesedtek és bizakodókká váltak.¹³ Majd más alkalommal mondja Winston Churchill: A legtöbb bur sajnálkozik a háboru miatt és azt mondják, hogy ez csak egy félreértés miatt keletkezett. A harcoló burok között azonban a nélkülözéseknek és veszteségeknek ellenére, amelyet viselniök kell, nagy elszántságot talált.¹⁴ A burok biztak a lehetetlenben, a hihetetlenben, biztak megszámuk kiérdemlésében, az áldozatkészség megbecsülésében és midőn már látták, hogy minden hiába, a háboru vészes napjaiban az aranybányák felrobbantásával fenyegetőztek, ezáltal akarták elérni, hogy a tőkésék hassanak oda, hogy kedvező feltételek mellett megindulhasson a béketárgyalás. Mikor már agyongyötörték, halálra fárasztották, lemondott függetlenségéről csak Leyds és Krüger ragaszkodott görcsösen hozzá...

Hadviselési módjukért is mindig elismeréssel fog irni róluk a történelem. Megmutatták, hogy mint katonák is embereségesek, annak ellenére, hogy az angolok kegyetlenséget kegyetlenségre halmoztak, ők emberégesen ápolták az angol sebesülteket, az angol foglyokat visszaküldték, a tiszteket is elengedték, miután becsületszavukat adták, hogy többet ellenük nem fognak fegyvert. Olyan keresztényi módon, miképp a burok, az angolok sohasem bántak az elfogott, vagy sebesült ellenséggel. A szétzüllött, harc képtelen sereget nem üldözték, kötözgették az angol sebesülteket, saját kulacsukból adtak nekik inni, ha szomjaztak és megfelezték velük amugy is kevés kenyérüket, ha éhesek voltak.

13. Abendblatt des Pester Lloyd. 3. jan. 1900. 2. sz.

Die Boeren hätten den Krieg mit grosser Angst begonnen, die errungenen Siege aber hätten ihren Muth und ihr Vertrauen gesteigert".

14. Abendblatt des Pester Lloyd. 29. nov. 1899. 274. sz.

"Die Meisten der Boeren bedauern den Krieg sagen, er sie nur durch Missverständnisse entstanden. Die Boeren im Felde aber habe er trotz der Entbehrungen und Opfer die sie zu tragen haben, sehr entschlossenen Geistes gefunden".

És ezeknek irtását karbatett kézzel nézte Európa! Hát miért nem válnak ők ~~mi~~ Kitchenerekké!?! Miért nem követelnek szemet szemért, fogat fogért? Talán az használna valamit! Ha a bur nép arra az álláspontra helyezkedik, hogy "amint tett, úgy én is, akkor csak ~~az~~ Istentől nyert jogával él".¹⁵

De nem, ők erre nem képesek. A kegyetlen ellenség sebesült fiaiban embertársukat látják, kik nem tudják belátni az ő igazukat: a szenvedők fölé jószágos arccal hajolnak, igaz kibéküléssel. Ezek ők, ez a holland faj, mely megcségyeníti a büszke Albiont, de a világ minden hatalmas elbizakodott nemzetét is: Az ellenség tábornokaiban, tisztjeiben a kötelességét teljesítő katonát látja és megbecsüli, Methuen kezükben volt, felakaszthatták volna - nem tették, ehelyett szabadon bocsátották; a bosszu helyett a nép jövőjének érdekét nézték. "Delarey valódi hőshöz illő nagylelkűséggel a sebesült Methuen Lordot szabadon bocsátotta. Az ok, hogy Delarey táborában nem volt sem orvos, sem gyógyszer. Tehát Delareyben győzött a legtisztább humanizmus, amelyet eddig ellenségénél minimális mértékben sem találhatott fel".¹⁶ Késő népek emberségesebbek tudnak lenni, mert sem büszkeség, sem hatalom el nem kápráztatja őket! És ha mégis érkezik hír a burok embertelenségéről is - ami természetes is, hiszen ha nem is volt, az angoloknak védekezniök kellett és mivel az ő kegyetlenkedéseiket letagadni nem tudták, hát azt igyekeztek bizonyítani, hogy az ellenség sem különb - a sajtó nem tartja hihetőnek. Egy példa: amikor arról érkezik hír, hogy a burok a sebesült angol katonákat leöldöklük:" Ez az egész csak koholmány lehet, mert e fajta kegyetlen öldöklés teljesen ellenkezik a burok természetével. Hiszen ha kezdetben ezzel a kegyetlenséggel bántak volna el az angol sebesültekkel és foglyokkal, már régen meg volna a béke!".¹⁷

Ez az alapgondolat vonul végig a sajtón még akkor is, ha egyik-másik lap közöl is angol hírforrásból elbeszélés, vagy levél alapján egy-egy kegyetlenkedésről szóló hirt. Visszhangra

15. Pesti Hírlap, 1901. aug. 4. Külpolitikai hírek - angol-bur háboru. n.n. 213/7534/sz.

16. Pesti Hírlap, 1902. márc. 15. Angol-bur háboru. n.n. 73/7714.sz.

17. Pesti Hírlap, 1901. júl. 11. Külpolitikai hírek. Angol-bur háboru. 189/7510.sz.

az itt nem talál. Pedig megeshet, hogy egy-egy agyonhajszolt, elkeseredett ember lehet kegyetlen, de ez ritka a burok között. Még az oldalukon harcoló idegen önkénteseket is azért nem szerették, mert kegyetlenkedtek, mert az ő becsületük rovására írja azt is az ellenség. De Vet a tábornok unokaöccse is a legönérzetetsebben tiltakozott Budapesten is az ellen, hogy ők embertelenek. Legyenek olyanok a hadviselési módban az angolok, mint ők, ez volt minden bur óhaja. Elvehetnek tőlük mindent, fizetnek is az angoloknak annyit, amennyit csak birnak csak hagyják meg függetlenségüket és ne akarják becsületüket "bemocskolni". Ezek a holland parasztok, ezek a burok! Nem kegyetlenek, de könyörtelenül elszántak; egyenlő hősiességgel osztják és fogadják a gyilkos golyót. Mindenre elszántak ők, kik nem kívánják a halált de nem is félik azt. Mindenre Istenbe vetett hitük ad erőt és csatába indulásuk előtt nem üresfejű, nagyhangu tábornokok buzditják őket harcra, hanem a zsoldárok zengő melódiái. "Alig képzelhető a XX. század hajnalán megindítóbb jelenet, mint mikor éjszakánként valamelyik bur táborban megcsendül egy-egy zsoldár és a vallásos lélek szárnyán száll az ájtatos ének kopieről-kopióra." ¹⁸ És a hegyek megismétlik e melódiákat, hadd szálljon még messzebb, még zengőbben e vallásos ének és ilyenkor a késő estben szinte kísértetiesen hat e melódia mely segítségért ostromolja Istenüket. Mintha a nagy hegyeket, a fákat, a virágokat is meghatná e rendületlen hit. Mindent a maguk pártján tudnak, hiszen az övéké, hiszen minden kopja, minden szirt, minden fa, minden virág jó ismerősük. Nem tudnák beleélni magukat, hogy ezeket ők nem tudnák megvédelmezni, hogy nekik e tájjal való szent szövetségüket bárki is feltörhetné. És ha majd vége lesz e harcnak, miért ne alkothatnák ők meg a Dél-Afrikai Egyesült Államokat, miért ne hiszen a Fokföldön is nagyon sok hollandus él, miért legyenek azok is angol alattvalók?

Hát védtek is szent szövetségesüket, hazájuk földjét annak minden talpalattnyi helyét olyan hősiességgel, melyet a világtörténelem alig tud felmutatni. Éppen olyan hősiességgel álltak helyt mint gueux elődeik a XI-XII. század fordulóján, amikor Alba hercegnek sem kegyetlensége, sem rémuralma, sem kardja meg nem törte őket.

18. Magyar Nemzet. 1900. jan. 26. A Spionskop bevétele. n.n. 25. sz.

Végül is **III.** Fülöp kibékült velük, mivel Franciaországgal támadt nehézsége. Most abban biztak e holland parasztok, hogy az idő az ő malmukra hajtja a vizet. Ezért dacoltak a dum-dum lövegekkel, a lyddit gránátokkal, az angol kegyetlenkedésekkel oly önfeláldozó bátorsággal és kitartással, melyhez hasonlót csak a görögök történetében olvashatunk. A heroizmus szelleme teljes antik értelmében elevenedett meg most ott Lent Dél-Afrikában. "Különösebbet szinte nem is jegyez fel a történelem azóta, hogy a görögök a perzsák ellen megvédelmezték hazájukat."¹⁹ Minden burmithoszok hőse lehetne, mint megannyi oroszán védekezett. Bátorak és nemesszívűek voltak, hősök a szó igazi értelmében, miként voltak hajdan a görögök. De talán különb dolog az, mit ők ma tettek, mint a régi görögöké volt, midőn Xerxes hadaival szembeszálltak, mert nekik volt tengerük, voltak segédforrásaik, de ez a nép teljesen magára volt utalva elszántságában, miközben a világ legnagyobb hatalmának hadseregkolosszusával szállt szembe. És mikor már fegyvert és lőszert ellenségeitől kellett elvennie, mikor már asszonyait és gyermekeit koncentrációs táborokba zsúfolták össze, mikor már Joubert is meghalt, Cronje serege is elpusztult, házáat, farmját feldúlták, kifosztották, még mindig nem volt megtörve ereje. Az ismétlődő puskák, maxim-ágyuk, lyddit gránátok, páncélos vontók hiába osztogatták a hált soraikban. Meggyötörve, szégyenben, rongyosan és hátukon egyetlen vagyonukkal, a koldustarisznyával - még így is harcoltak, még akkor is, ha reménytelen volt már a küzdelem. A föld volt az ágya, eső a takarója, harci riadó az ébresztője. Szerény, ha győzelmet arat. Türelmes ha vesz. Egyenesen, becsületesen harcolja végig a véres harcot. Kötelességét mindig teljesíti, bajtársaival megosztja kenyerét, nincs ennél szebb, nincs ennél meghatóbb a népek hadtörténetében! Amit ők véghezvittek, ha formát öltene az emberséges hősiességnek és az igaz szabadságszeretetnek az oltára lenne!

Paardeberg.

Itt játszódott le az emberiség történetének legmegrázóbb, legnagyobb tiszteletet parancsoló fejezete Thermopylae

19. Pesti Hirlap, 1899. nov. 3. Az egér és az oroszán. n.n.305.sz.

mellett. Bár a burok haditettei a hőstettek szakadatlan láncolatát alkotják, mégis ezt külön kell megemlíteni, mégis álljunk meg mi is egy percre e név hallatára. Ami itt történt, már nem emberi volt, szereplői nem közülünk valók voltak már, a hősök zsenialitása és szent örülete tartotta már fogva e katonákat. "Azon a parányi pontján a mi vén földünknek félistenné vált az ember és feltámadtak az eltemetett istenek. Amiben időben kortársai vagyunk, aminek távolról szivdobogva nézői vagyunk, az elszánt küzdelem szabadságért, a hősi halál a független hazáért, a hexameterek világának ez a megelevenedése prózában; irtózatossá, kegyetlen és mégis oly szívet hevítő bizsergető, vigasztaló jelenség."²⁰

Mi is történt itt? Kifáradt, rongyos 8 ezer bur harcos tartott fenn 10-12 napig 56 ezer állig felfegyverzett katonáját az angol királyi hadseregnek. A végkimerülésig küzdöttek, csak mikor már nem volt erejük fegyverüket felemelni, mikor az elemek is ellenük fordultak, adták meg magukat. Az 56 ezer angol katonának 180 ágyújával lépésről-lépésre kellett előre haladnia. Kegyetlenül hulltak a lyddit gránátok, fojtó füst terjengett a táborban. Tüzet fogott a gyep, a Modder folyó vize vértől piroslott, aratott a halál, de a kemény tusa tovább folyt. S midőn az asszonyok, kik velük voltak, arra kérték Cronjet, kimélje a vért és adja meg magát, "mint-ha egy hellasi hős ölelkezne az őskeresztény idők asszonyainak legendás emberszeretetével".²¹

"Cronje csak egyetlen ízben kért fegyverszünetet, amíg halottjait eltakarítja és élelmiszerről gondoskodik.

Roberts helyett Kitchener felelt!

Egy pillanat fegyverszünetet sem engedek, Cronje adja meg magát, vagy összelövetem egész táborát.

Cronje pedig nem adta meg magát.

S arra tovább folyt a legrettentőbb ágyuzás.

Tűz és víz összeesküdtek ellene.

A lyddit lövegek felgyújtották Cronje táborát.

A Modder kiáradott és elárasztotta Cronje táborát.

De Vet bur tábornok segítségére sietett Cronjenak, de az angolok lehetetlenné tették, hogy hozzájusson.

20. Pesti Hírlap, 1900. febr. 27. Eposz./-r./. 57/7019.sz.

21. Pesti Napló, 1900. febr. 25. A délafrikai háború. n.n. 55.sz.

Cronje küzdött tovább és nem adta meg magát!"²²

"Beékelve egy folyó keskeny völgyébe, 180 ágyu állandó tüze alatt harmincötezer ellenségtől minden oldalról fenyegetve áll Cronje az ő kis seregével...Vakmerő istenkisértés ez, párba a tűzokádókkal, sőt talán esztelenség...annyira emberi erőt felülmúló dac és szilaj makacsság ez, hogy el sem hiszik az emberek...ugy néz Paardeberg hegyes-völgyes mellékére az egész világ, mint egy nagy temetőre, ahol már ássák a sirt nyolcezer holt tetemnek, temetik a gránátoktól rongyokká tépett boer katonákat...

Az angol katonai szakírók kezdik belátni, hogy örülettel van dolguk...Minden exact teóriát meghazudtol ez az eset...

Nem emberek ezek, nem lehetnek emberek. Apokaliptikus, zordon, dacos alakok, akik semmi egyebet sem tesznek, csak jelenlétükkel kísérteties halálcsufolásukkal fogadják az angol győzelem lehetőségét. Csodálattal olvas róluk a világ, izgalommal veszik kézről-kézre az ujságlapot és szájról-szájra jár a stereotip mondat: még nem adta meg magát. A lehetetlenség még egyre tart és a szükségszerűen bekövetkező igazság még nem igazság, még tart a legenda, még folynak a hősi álomnak jelenetei. Háttha nem is igaz, háttha csak novella."²³

A paardebergi hősök a "Holtukból kélnek életre, hogy mindörökké jelen legyenek a többi emberek közt. Gránát nem robbantja szét emléküket, nevükön nem fog acélszurony, kardot nem fentek ellenük. A dicsőséges hadseregnek legujabb regrutái a paardebergi hősök, történjék velük bármi. Már most ott vannak ők, ahová semmi stratégia el nem vezet, már a szabadság halhatatlanjai, ha halomra lövik, vagy rabszíjra fűzik is őket."²⁴

És amikor megérkezett a hír, Cronje kapitulációjáról az egész művelt világ fellelékezett.

Nincs nehezebb sors, nincs, amely Cronjet érte. A háboru morálja a hazáért való halált követeli meg. Mégis van olyan kényszerhelyzet, mint minő Cronjeé volt, midőn még többet követel a sors: önmagát feláldozva életben maradni a hazáért.

22. Magyar Nemzet. 1900. febr. 28. Cronje megadta magát. n.n. 58.sz.

23. Budapesti Napló. 1900. febr. 27. Cronje. /L./ 57. sz.

24. Budapesti Napló. 1900. febr. 27. Cronje. /L./ 57. sz.

Van-e ennél szörnyűbb vértanúság? Nem könnyebb-e egy katonának oktalanul odavetnie magát egy halálhuk, mint ezt a szörnyű sorsot elviselni és a halálraszánt katonákat visszavezetni az élet gyásztújára? Igazi mártírum soras ez, melyet kevesen tudnak megérteni és értékelni, csak kevesen látják meg, hogy a hős katona már csak élő halott, aki ezreket tart vissza a reménytelen és eredménytelen küzdelem pusztításától, és Cronjemek ez jutott osztályrészül.

Egykor majd Paardeberg és Koodoosrandriff nevének halatára olyan érzelmek rezdülnek meg az emberi szivekben, mint Thermopyle és Numantia említésénél. A történetírók tolla pedig "a történetírás és legenda, az igazság és költészet színeivel jegyzi fel a bur szabadságharcot s minden falu s minden tanya a hős tettekről fog beszélni, nemzedék nemzedéknek száz esztendeig."²⁵ És a bur anyáknak és árváknak a lelkében dalok születnek, melyek visszazengenek a borongó nagy hegyek, a hőstetteket látott kopjék szirtjei.

Ilyen elszántsággal, ilyen makacssággal, csak azok a népek harcolnak, melyek hazájuk földjét, apáik sirhelyét védik, akik nem akarják, hogy a temetők csendjét az ellenség csatakiál~~l~~tása zavarja meg és nem tűrik, hogy apáik sirjának pázsitja szolgáljon idegeneknek lábtörlőül.

Vitézségüket még a könyörtelen ellenségük is elismerte. Elismerték, hogy a bur a legvitézebb ellenség, mellyel az angol hadsereg valaha szembekerült. Chamberlain mondotta: "Bátor férfiak voltak és olyanokként fogunk velük bánni."²⁶ Veszítettek, de becsületükön folt nem esett. És mégis három évi hős küzdelem végignézése után temetünk. "Egy vitéz kis nemzetet, a bur népet kísérvük a temetőbe. Két állam létezni megszűnt, két független ország eltöröltetett, a szabad alkotmány helyett idegen katonák szabnak törvényt és rendet neki. Eltiporva, megsebezve, megalázva térnek hazáikba vissza a bur harcosok, gyászolva hatalmukat és hazájukat."²⁷

Megszűnt a bur köztársaságok önállósága, de emlékül közöttünk marad. A burokat nem felejtjük el. "Önfeláldozást, köteleességet, becsületességet nem az angol eljárás nyomán fog tanítani az iskola. A népitélet megkoszoruzza a burok sirját és leköpi az angol világot."

25. Budapesti Hirlap. 1900. febr. 14. A szabdságharc vége. 252. sz.

26. Egyetértés 1900. dec. 9. Táviratok. 338. sz.

27. Budapesti Hirlap. 1900. jun. 1. Mindennek vége. n. n. 149. sz.

hatalom emlékét...Mint minden vértanuságban, úgy ebben is megváltás lakozik.

E megrendítő vértanuság nyomán hagyományok keletkeznek és igazságok élednek újra. Becsesebb a jó emlékezet, mint a hitvány élet. Jobb meghalni a szabadságért, mint tengődni a szolgaságban. Erősebb indulat a hazaszeretet, mint a gyáva önzés. Többet ér a leveretés dicsőséggel, mint a győzelem megbélyegezve.

Ezek a hagyományos igazságok gyakran elhalványulnak, míg nem előjön a balsors, hogy újra felélessze. A föléledés munkája soha nem szűnik meg, mert a balsors fáradhatatlan."²⁸ "Még jönni fog az idő, amikor a kis bur nép szabad lesz, mert a szabadság ol-tárát érintetlenül örzi meg lelkében."²⁹

"Az ilyen nép nem veszhet el s ha céltalan háborúkkal nem fogyasztja magát, 50 év múlva az övé Dél-Afrika."³⁰ Rajtuk is segíthet egy Solferinó és Königrätz! Ott is vége lett a Bach-korszaknak. "A köztársaságok eltűnnek a mappáról, de a bur nép életben marad, szaporodik és követeli jövőjét."³¹

Az angol hóditók.

Az angol hadsereg igen nagy százalékát alkotta a városi elem, mert "az éhenkórászok", a "jött-mentek" és a "dologkerülő" továbbá a munkanélküliek mind-mind beálltak most katonának. Ezeket nem a burok elleni gyűlölet, sem a birodalom érdeke, sem a harci-kezdés késztette fegyverfogásra, hanem az a remény, hogy egy ideig lesz, mit egyenek. Sokakat a rablási- és kalandvágy vitt katonának.

A tisztek között azonban ott találjuk sok angol arisztokrata fiát is, kik közül sokan hősi halált haltak ebben az áldatlan háboruban.

Hadseregük kiképzett, begyakorolt csapatokból állott, de a fáradságos, veszélyes küzdelmek hamar kiölték belőle a lelkesedést. Idegen világrészben harcoló, nélkülöző katona keserű csalódással állapította meg, hogy őt félrevezették, amikor azt hirdették neki,

28. Magyarország. 1900. jun. 3. Jövel Szent Lélek. Bartha Miklós. 151. sz.

29. Magyarország. 1900. jun. 23. Peking-Pretoria. n.n. 170. sz.

30. Pesti Hírlap 1900. dec. 9. A bur kérdés. n.n. 339/7301. sz.

31. Pesti Hírlap. 1900. márc. 13. A bur köztársaságok bukása. n.n. 71. sz.

hogy a burokat könnyen le lehet győzni. Sokakat meghódított a burok lovagiassága is. Gyakori eset volt, ha mód volt rá, hogy megadták magukat a buroknak.

A kemény küzdelem azonban azokat is kegyetlenekké tette, akik amig itthon a civilizáció kényelmét élvezték, emberségesnek mutatkoztak. Míg a megkinzott burok szenvedésükben még fanatikusabb alázatossággal ragaszkodtak Istenük parancsolataihoz, addig a ki-merült angolok szabadjára engedték legvadabb és legaljasabb ösztöneiket.

Megdöbbentő képet kap az angolok hadviselés módjáról az aki elolvassa azokat a cikkeket és híreket, amelyek az angolok kegyetlenkedéseiről szólnak. Megkinzások, orgyilkosságok, kigunyolások, gyújtogatások, fosztogatások hosszú sora található e cikkekben. Mindent elkövettek az angolok, amit az emberi ész pokoli rosszindulatában kieszelhet. Igazoltnak látszik De Vet és Stein 1901. febr.-jában kiadott proklamációjának minden szava, mely többek között ezeket mondja: "Tudtul akarjuk adni a világnak, hogy az angolok nem respektálják sem a modern hadiszokásokat, sem a genfi konvenciót. Ellentétesen ennek az utóbbinak pontozataival, elfogják az ambulanciát és orvosokat, hogy ne nyujthassanak segítséget sebesülteinknek. Azonkívül beteg és semleges embereket fogdosnak össze, akiket deportációra ítélnék, bandákat szerveznek, amelyek leégetik és elrabolják a magánosok javait; felfegyverzik a kaffereket és az idegeneket mi ellenünk. Az angol katonák elfogják az aggokat, az asszonyainkat és leányainkat megbecstelenítik."³²

A kegyetlenkedésektől nem mentesek a londoni high life urainak gyermekei sem. A mostanihoz hasonló irgalamatlanságokról a szipoly-lázadás idején hallottunk. Akkor is tömegeket mészároltak le az angolok a civilizáció nevében.

Hirhedté váltak kegyetlenkedéseik miatt az ausztráliai csapatok. A szeszes italt nagyon szerették, a napi öt shillingből pedig tellett erre is. Kegyetlenkedéseiken még az angol sajtó is felháborodott. Kitchener titkolta, míg csak lehetett, hogy csapatai mit végeznek. Végül pár legkegyetlenebb tisztet, főleg ausztráliaiakat, agyonlővetett, mintha ő különb lett volna náluk. Az ő ötlete volt, hogy az angol páncélos vonatokra elől agg és gyarmek burokat ültessenek, hogyha a burok a vonatot kisiklatják, ezek essenek első-

sorban áldozatul. Sok esetben él vissza a vöröskeresztes jelzéssel is. Igy harcolnak az angolok, ezt hívják ők taktikának, ez Kitchener hadvezéri virtusa! A "szudáni hiéna" a világ új Heródese. Sokakat kivégeztetett, akiket gyanuba fogott, agyonlövötte. Dicsekedett, amikor Krüger fia, vagy más nemes bur meghalt. Könyörtelensége nem ismert határt, megszokta már, a dervisekkel viselt irtóhadjáratában a kegyetlenséget. A történelemnek egyik legvéresebb alakja ő, kihez hasonló a magyar történelemben Haynau volt. A fővezérséget csak úgy fogadta el, ha teljesen szabadkezet kap, ha független lesz Londontól. Méltó társa ő a "bestia" Chamberlainnek. Golyó, akasztófa, száműzetés! Már csak a keréketörés, a hüvelykcsavar, a spanyolcsizma és a tűzpróba hiányzik eszközei közül. Szép eszközök, melyekkel a brit civilizációt és a humánus szellemet terjesztik!

A csatatereken csak a burok jelenét tudják tönkretenni, de Chamberlain József és Kitchener a burok jövőjét is el akarja pusztítani. A katona és a politikus egyetértenek ebben. A gyermekeket is el kell pusztítani. Összefogdosták hát a gyermekeket, anyáikkal és az aggastyánokkal együtt és táborokba zsufolták össze őket.

A bűn nagyságát, melyet az angolok e táborok felállításával elkövettek, nem lehet leírni, legfeljebb csak sejtetni lehet. Nincs szó, nincs kifejezés e tettek ngazságára.

A táborokat kerítéssel vették körül. Néhol bádoggal, hogy átlátni sem lehetett rajt. Sok helyen kocsin szállították a vizet, amiből persze sokszor még inni sem adtak eleget. Sátrakban, vagy bádog-barakokban laktak, a földön feküdtek. Ruházatuk, takarójuk kevés volt, mert az angol katonák még azt sem engedtek eleget magukkal vinni. A rossz sátrak sem az eső, sem a hideg ellen nem nyújtottak védelmet. Sok helyen a kafferek őrizték őket.

Szomorú látvány volt egy ilyen tábor. A megtört tekintetű öreg aggok arcán megnyugvás van. Féláttal már odaát vannak ők, úgy élnek egyik napról a másikra, mint valami bucsuzó vándorok. Megbékéltek, de tekintetükben fölényes ítélet van, az angolok embertelensége miatt.

A gyermekek arca koravénna válik a nélkülözések, a szenvedések és a durva bánásmód miatt. Arcuk sápadt, összeaszott, szemük beesett. Riadt, kérdő tekintettel néznek egymásra. Bánatosak és szomorúak, nem értik miért kell szenvedniök. Kis szőke fejüket anyjuk ölébe hajtják, ki könnyes szemmel mesél nekik édesapjukról. A mostoha körülményeket gyenge szervezetük nem bírja. Oros nincs a táborban. A burok száma egyre fogy, különösen a gyermekeké, egyre több kis dombocska lesz a tábor körül. Ki vállalja a felelősséget annyi ezer bontakozó élet eloltásáért? A történelem ítélete az angolokat fogja sújtani vele.

A bur édesanyák mily forró imája ostromolhatja az eget, jóságos szivük mennyit szenved gyermekeik nyomorusága miatt és pusztulásuknak láttán. Elhagyatottságukban vallásos lelkük hitükben talál megnyugvást.

Gondoljunk e szenvedőkre mi magyarok is minden i-mánkban. A foglyokkal is brutálisan bántak az angolok. Az ember vadászatban örömet lelő tiszteknek sok bur fogoly esett áldozatul. Durván bántak foglyaikkal a szigetekeken is, főleg Szt. Ilona szigetén, ahova szállították őket. A legnagyobb foglyot Cronjet is ide, Szt. Ilona szigetére szállítják, pedig kár az angoloknak feleveníteniök, hogy a szomoru sziget első lakójával milyen durván bántak el. Közönséges szinpadi hatásvadászat ez.

Az új fogoly láttán: "A nagyon öreg Szt. Heléni halász ezt gondolhatja magában: - megint megfogott egy embert az a rengeteg sok északi kalmár. Jó régen az egy embert Bonaparte Napoleonnak hívták. Ezt az ujat, most érkezett Cronjenak hívják. Ki lesz a harmadik, akit idecipel az a sok kereskedő?

És tovább veti hálóját az atlanti vizekben...." ³³

Az angolok eljárását mi mélységesen elítéljük.

Hozzájuk hasonló kegyetlenséggel csak Dzsingisz kán pusztított és hódított. Kegyetlenebbek ők Haynaunál is, így még az oroszok sem pusztították a lengyeleket, így a németek sem garázdálkodtak Franciaországban. Mégis Chamberlain a burokat nevezi banditáknak. "Ha Chamberlain banditákat keres, akkor nem szükséges messze, Dél-Afrikába fáradnia. Az örök igazság logikáját ki nem téritheti utjából semmi, senki s így eljön az idő, amikor Chamberlain elé fogja

tartani tükrét."³⁴

Kegyetlen győző az angol: Csak gyűlölni tud, irgalmazni nem. A meghódított területeken a temetők csendje és nyugalma uralkodik. - Vae victis!

Nemzeti nagyságát azonban megmutatta a békekötés idején.

Az angolok pártját csak ritka esetben fogja a sajtó. Ez is inkább az angolok hibáinak elsimitásában, mint a burók elítélésében nyilvánul meg. Ilyen ritka hang például a következő: Az angol király mondta, hogy: "Az angol csapatok készségesen viselik a dél-afrikai guerilla-háború rendkívüli fáradalmait és saját kárukkal olyan emberséges bánásmódot tanusítanak az ellenséggel szemben, amely a legnagyobb dicséretet érdemli. Méltóságteljes válasz ez azokra a minősíthetetlen támadásokra, amellyel a kontinensen az angol hadsereget meggyalázni igyekeznek".³⁵

A magyar forradalom és a bur szabadságharc párhuzama.

Ezer és ezer mérföldre van tőlünk Dél-Afrika, ahol elszántan küzd egymással az angol és a bur. Pusztul minden amit emberi kéz alkotott, sárba tipratik mindaz ami nemes és szép, csak egy tündököl messze: a burok szabadságszeretete.

De amikor olyan messze vannak mindezek tőlünk, hogyan van az, hogy úgy lelkesedünk a burok minden győzelmén és úgy lesújt bennünket minden csatavesztésük. "Mi köze van hozzá a Budapest utcáin sétáló uraknak és hölgyeknek? Miért kapkodják hát a híreket, miért várják óráról-órára felcsigázott izgalomban a táviratokat? Mi nekünk a bur köztársaságok háboruja, mi Cronje és Roberts, Joubert és Kitchener?

Hiába kérdezi az ember ettől is, attól is, a szívet megragadja valami dinamikus elem: óh hallottunk, olvastunk mi

34. Pesti Hírlap, 1901. aug. 17. Angol-bur háború. n.n. 226/7544.sz.

35. Magyar Nemzet, 1902. jan. 18. Angol trónvesztés. n.n. 16. sz.

már erről. Akkor is vágató ezredek rontottak neki az ágyuk tor-
kának, riadó, kürtszó zugott át a puskaropogáson és a fényes al-
földi nap megvillant a félelmesen előre rohanó szuronyokon. Vol-
tak nekünk is boer időink, lengett nálunk is szabad zászló szem-
ben a szabadságrontó ellenséggel. Volt nekünk is gárdánk, amely
meg nem adta magát és megszámlálhatatlan holttesteket fogadtak
magukba a magyar csatamezők is. Volt nekünk is epikai korszak-
unk, voltak apokaliptikus hősünk, Leonidásaink, az örültek ama
szent rendjébe való magyarjaink, akik szintén végrehajtották a le-
hetetlent és legendát plántáltak a valóság helyére. A boeroknak
szabályrontó hősiességét végigjátszotta a mi nemzetünk is, hal-
hatatlanná lett benne."³⁶

Ezért elevenednek meg előttünk úgy a bur csatame-
zők, hogy szinte látjuk a bozótos hegyoldalon előretörő, vagy a
nyílt csata elől ügyesen kitérő bur harcosokat. Ez a nép a mi igazi
testvérnépünk, szívünk együtt dobog, mindkét nemzet szabadságá-
ért való küzdelemben él.

Ma még dúl a harc, egy kis nép vivja a maga é-
let-halálharcát egy óriási túlerővel szemben, mely minden oldal-
ról ellenséggel van körülvéve, mint mi voltunk fél századdal eze-
lőtt. Mindenki, aki a szabadság barátja, csak lelkesedhet ezért a
bátor kis népért, ennek szabadságharcáért. Ezért lelkesedünk mi
magyarok talán a világ minden népénél jobban és a harcukat mint
egykor a miénket vérbefojtják, a durva erőszak győzelme lesz az,
az igazság fölött.

Igy, ilyen hangulatban irtak a magyar lapok akkor,
amikor a burok diadalt diadalra arattak. Természetesen egy lap
mennél inkább képviselte az ellenzéki irányt, mennél jobban ala-
kult pártprogramja, vagy csak választási kortes fogásaiban mentől
többet koptatta csak frázisként is Kossuth nevét, vagy emlegette
a 48.-as eszméket, annál többször hozták kapcsolatba a burok sza-
badságarcát az 1848-49.-es harcainkkal. Természetesen nem pusztá
lelkesedésből, nem csak szép visszaemlékezésül tették mindezt, ha-
nem egyuttal közvetve bírálata, sőt támadása is volt ez az akkori

uralkodó kormánynak, az egész kiegyezési szellemnek. Akik mélyen láttak, akik általános emberi szempontokért, emberi érdekért tudnak lelkesedni és akik a mi 1848-49.-es forradalmunkra szívesen, büszkén emlékeztek vissza, mind ebben a táborban voltak, de itt voltak az egy megújult életre vágyók, az elégedetlenek és a nyárspolgárok is. Ez utóbbiak ugyan minden nemesebb céltól és érzéstől mentesen csupán divatból, ellenzékiekedésből tartottak ebbe a táborba. És végül ide tartoztak még a reakciós elemek is.

A burok szabadságért való lelkesedésben tehát benne volt a mi szabadságunkért való aggodás is. Van ezekben a cikkekben valami keserű megelégedés, valami olyasmi hang, hogy: "hogya nekünk nem is sikerült, csak hát nekik sikerülne."

Ezeknek a burokkal rokonszenvező, vagy értük aggodó cikkeknek tiszta a levegője, olyan mint egy erdővel borított hegyoldal tisztasága az eső utáni verőfényben: üde, könnyű és tiszta, amikor az ég is közel látszik. A burok titáni küzdelmében is az igazság győzelmét tartja a sajtó méltányosnak, természetesnek. Nem hajlandó elismerni semmiféle hatalom érdekjogát annépszabadság fölött.

Mig a kormánypárti sajtó nem, illetve csak elvétve említi, hasonlítja ezt a harcot a magyar forradalomhoz.

Lelkesedünk-e paraszt-nép szabadságharcáért, mert benne a mi szabadságharcunkat látjuk újraéledni. Ugyanaz a szent eszme, a szabadságért való lelkesedés teszi képessé a bur harcosokat emberfeletti tettek véghezvitelére, mely a mi honvédeinket tüzelte dicső önvédelmi harcunkban. "There is a community in the destinies of humanity," ³⁷. az emberiségnek közös sorsa van, legalább is közös a népekkel a szabadságuknak szent ügye. A szabad Amerika polgárai emlékeztették Kossuthot ez igazságra, amikor kapitoliumuk homlokzatának e feliratára mutattak. Valóban igazság ez, csak az a vérlázító, harcra tüzelő ebben az igazságban, hogy a népszabadságért küzdő nemzeteknek a legtöbbször sorsuk is egy: titáni harcuk drámai befejezése, bukása. De a harc soha nem volt hiábavaló, nem volt az a miénk sem, nem az a buroké sem.

Feltűnő a hasonlatosság e két nemzet sorsa között.

37. ^magyarország. 1900. febr. 27. Koodosrandriff L. M. 51.sz.

Mi háromezáz esztendőn át folytattunk küzdelmet alkotmányos jogaink megvédésére az osztrák uralom ellen; a burok is az ő ősi alkotmányukat védtek, amikor nem teljesítették vég nélkül az angolok követeléseit, akik a rövid ideig ottlakó angol telepeseknek kívántak teljes politikai jogot; és mi ellenünk is hányszor használták fel a nemzetiségeket, ezeket a jövevényeket. Mi Ausztria ipari és kereskedelmi hatalma alatt nyögünk, ők Angiáé alatt. A mi honvédeink is diadalt diadalra arattak, mint a burok s végül az anyagi és a számbeli túlsúly, a zsarnok nagyhatalom, a mi honvédeinket is megadásra kényszerítette, mint a burokat. Gyászos végzetüket nem kerülhették el a burok sem, mint mi sem, pedig fővárosuk eleste után is tovább küzdöttek, mint mi is. De az ő küzdelmük a görög eposzok világára emlékeztet. Szinte az istenek irányították vezéreiket és minden harcosukat. A legszebb példát ők mutatják, miként kell a hazáért és szabadságért küzdeni. "Valljuk meg őszintén, ha mi magyarok csak felét tanusítottuk volna annak a kitartásnak, áldozatkészségnek és egyetértésnek, amelynek a lefolyt három év alatt bámuló tanulni voltunk Dél-Afrika hollandusainál: a mi hazánk már régen élvezné a teljes szabadság és függetlenség áldásait"³⁸

A végkimerülésig küzdött ez a nemzet, amelynek harca utolsó fázisában is feltűnő hasonlóságot mutat a miénkkel. Szolgáljon ennek igazolására az 1901.-es év március eleje. Botha Middleburg környékén körülzárva áll, mint egykor Görgey Világosnál. De Vetkicsi seregével az Oranje partján keres egerutat, még nincs az angolok kezében, még tarthatja magát tán egy ideig, mint egykor "lapka Komáromban, de a katasztrófát elhárítani már nem tudja. Kemény, végső tusa ez, a mindennel való leszámolás. De bátor elszántságuk, a kiontott vér mégsem hiába való, mert enyhíthet valamit a békefeltételeken.

És míg ez emberfeletti küzdelem így vált egy nemzet tragédiájává, a világtól biztatáson, platonikus rokonszenven kívül egyebet nem kapott, éppen úgy, mint mi egy fél századdal ezelőtt. Mi is mindenkitől elhagyatva, tán rokonszenvtől kísérve hajoltunk meg egy zsarnok uralom előtt és bitófák jelezték egy szabad nemzet pusztulását. Mi is tulerővel szemben harcoltunk, Ausztria és Oroszország együttes erővel tört reánk, hogy országunkat nemzeti létünk,

38. Magyarország. 1902. márc. 28. Békekilátások. n.n. 75. sz.

alkotmányunkat, függetlenségünket megsemmisítse, akár az angolok most a burokra, akik ellen még a gyarmataikat is segítségül hívják. Belőlünk a császárnak hű alattvalóit, sőt osztrákokat akartak csínálni, a burokat az angolok akarják telepeseik által felszívni.

Ők is hittek az idegen hatalmak segítségével mi-
kép mi hittünk és így ők is keserűen tapasztalták, hogy a népek
rokonszenve a politikában nem nyer kifejezést, mint mi is tapasztaltuk. Sőt ha volt is politikus, ki felemelte szavát mellettük, mire tette került a sor, kitért a válaszáadás becsületes kötelessége elől. Ők is elküldötték követeket Európa nemzeteihez, sőt végül az agg. elnökük Krüger is megindult zarándokutájra, de minden pozitív eredmény nélkül, hazája sorsán segíteni már nem tudott, miként Kossuth sem. Keserű csalódás érte Transvaal aggastyán elnökét, azután, amikor Lydeburg eleste után nyakábavette a világot, miként Kossuth Orsovánál, hogy hazája vesztett ügyének támogatására híveket keressen. Milyen megvetést tartalmazó főlény lehetett ebben a két önkéntes száműzöttben a brutális győzőkkel szemben! Hazájuk állapota pedig ime most is milyen hasonló! Krüger a kormányt átadta Botha fővezérnek, mint egykor Kossuth Görgeynek, A bur fővezér fegyverletételről alkudozik, a burok kegyetlen irtójával Kitchenerrrel, miként a temesvári vereség után Görgey Világosnál Paskieviccsel, De Vet még állja kegyetlen, sivar és reménytelen, de bátor katonához méltó küzdelmét, miként Klapka Komáromban. Krügert az emigrációba azok követik csak, kik az angol uralom alatt élni nem akarnak, vagy félnek attól, hogy Roberts és Kitchenér a fegyverletétel után is hóhér módra viselkedik. Kossuthot is csak azok követték, akik az osztrák zsarnokság gyilkos ködű, minden időben megvetendő besugó rendszeren alapuló uralma alatt élni nem akartak, kiknek attól kellett tartaniok, hogy az elnyomók hóhérjai kezébe kerülnek. De egyik száműzött sem ismerte el a csatamezőkön vívott ellenséges győzelmeket, az igazság pusztulásának egyikük sem tekintette hazájuk függetlenségének elvesztését, országuk területének elfoglalása után sem. Mnit kormányzó kívánta Kossuth az emigráció élén fenntartani azt a "fikciót", hogy a magyar állam meg nem semmisült, azt ő képviseli; Krüger is mint szabadságult elnök távozik hazájából minisztereitől kísérve. Kossuth első útja Törökországba vezetett; Krüger a Delagoa öböl hollandus konzulánál kapott menedéket. Aztán

folytatta e két nyugtalan hős zarándokutját. Kossuth Angliában, Amerikában, végül Olaszországban szervezett, tűzelt, tiltakozott és szenvedett; Krüger Párisba ment, felgyult szívében a remény, hogy meghallgatásra talál még, de csakhamar ő is, miként Kossuth tapasztalta, hogy a nagy tettek ideje elmúlt. Aztán Hollandiában telepedett meg, de hazája függetlenségéért ő is tovább küzdött, harcosai is még sokáig küzdöttek az ő eltávozása után is, nem hajtották meg a szabadság zászlóját a tuleróvel szemben olyan hamar, mint mi tettük Világosnál. Pedig az ő hadseregük sem bedresszrozott tömeghadsereg volt, miként a miénk sem. Nem a kényszer, hanem a hazájuk iránti becsületes hűség, a szabadságért való áldozatkészség vitte őket a tettek mezejére, mint egykor a mi honvédeinket. Harcmódorukban is a Rákóczi kurucaira emlékeztetnek, stratégiájuk lényege a meglepetés és a bravur-támadás. A bur asszonyok is kiveszik részüket a kemény küzdelemből, őrséget alakítanak városok védelmére, mint a magyar asszonyok tették annyiszor. "Csak a görög történetében meg a magyar történet véráztatta lapjaiban olvashatunk ehhez hasonló esetet".³⁹ Katonái pedig nem a Kimberley-gyémántmezők, sem a johannesburgi aranybányák tulajdonosai, hanem egyszerű paraszt és pásztoresberek, mint volt a mi szabadságharcosaink katonáinak is a legnagyobb része. Apák és fiak, agastyánok és fiatalok harcoltak együtt, mint nálunk.

Ebben a szabadságharcban tehát mi a mi szabadságharcunk kivetítődését, újra való lejátszódását látjuk. "....
..a mi küzdelmeink, a mi dalaink, a mi dicsőségünk megújulását látjuk ezer, meg ezer mérföldnyire tőlünk, s a magyar föld szíve megdobban erre az emlékre. A világ minden nemzete rokonszenvvel nézi a bur fegyverek gazdag aratását, a mi vérünk azonban gyorsabban rohan ereinkben, szívének hevesebben dobog, s valami közösséget érzünk a távol szabadsághősökkel. Más nemzetek, a burok hadiénekében a zsoltárok melódiáira ismernek, mi a Rákóczi-induló hangjait halljuk benne." ⁴⁰

39. Pesti Napló, 1900. márc. 10. A Dél-Afrikai háború. n.n. 68.sz.

40. Egyetértés, 1900. jan. 31. A megalázott Anglia. /B.O./ 30.sz.

Bur küldöttség Budapesten.

1901. júniusában háromtagu bur küldöttség látogatott el Budapestre európai körutjuk alkalmával. Itt a polgárság tüntető lelkesedéssel ünnepelte a küldöttség tagjait, biztosította a legőszintébb rokonszenvéről, éltette Krüger, a burokat, kifejezte ellenszenvét az angolok iránt, tombolt, lelkesedett, tüntetett, de mindennek azon a kisösszezen kívül, melyet a burok jáára adakozott, semmi eredménye nem volt. Egy szép ünnep volt, melyből nem hiányzott a hiuság sem: hadd mondják meg a bur küldöttek ott lenn Dél-Afrikában is, hogy mi magyarok milyen szabadságszerető nép vagyunk! De az igazi mozgatója a magyar forradalom, szabadságharc ünneplésének a szeretete volt, melyben csak igen kis része volt a valódi szabadságszeretetnek, de annál több volt benne a belpolitikai vonás. Bizonyossága ennek, hogy hivatalos személyek nem vettek részt az ünnepély előkészítésében és rendezésében, jelen is csak egy volt: egy rendőrtisztviselő. Polgárok, főleg tanárok rendezték ezt az ünnepélyt, melynek a kezdete nagyon kinosan hatott a rendezőségre, és a közönségre. Azt a táviratot ugyanis, melyben a burokat értesítették Bécsben, hogy a Keleti pályaudvaron fogják őket várni, a burok - bizonyára hivatalos személyek tevékenysége miatt - nem kapták meg. A burok a Nyugati pályaudvarra érkeztek, ahol nem fogadta őket senki. Szerencsére egy ismerősük elkalauzolta őket. Amikor a várakozó közönség, melyet a napilapok és hirdetmények hívtak fel a burok ünneplésére, tudomást szerzett a bur vendégek megérkezéséről, feléjük tódult és megkezdődött az a nagy ünneplés, melyben a burok részéről az a jóhiszeműség volt, hogy a népek rokonszenve képes lesz a kormányaikat arra kényszeríteni, hogy a burok ügyét nemzetközi döntőbiróság elé vitessék. Vajjon amikor ez a küldöttség elutazott, mi volt rólunk a véleménye? Vajjon hogyan emlékeztek vissza a Budapesten töltött napokra? Vajjon mit irtak rólunk a burok? Vajjon nem azt-e, hogy cselekvés helyett meghatóan és igazán szívből lelkesedve tudunk ünnepelni és keseregni! Ha ezt, úgy talán nem is tévedtek...

A sajtó a hangulat felkeltése céljából arról ír, hogy egykor Kossuth is felkereste a világ szabadság szerető né-

peit "és ezek úgy fogadták a mi nagyjainkat, kik szentséges ügyünket ismertették, mint hősokeket, mint egy vad igazságtalansággal letiport nemzet dicsőséges képviselőit. Megbámulván, kitüntetvén őket, minket bámultak meg és tüntettek ki. És mi a rettenetes elnyomatás kínos keservei közt is büszkék voltunk erre, mert ügyünk igazságosságának méltánylását láttuk benne."⁴¹ Közvetlen segítséget nem nyújthatunk a buroknak, de rokonszenvünkből új erőt merítenek, mert látják, hogy ügyüket igazságosnak ítélik meg.

Igy ilyen gondolatokkal eltelve fogadták a bur küldöttséget ifjabb De Vettel az élen, akik becsületszavukat adták az angoloknak, miután fogságba estek, hogy többé ellenük nem fognak fegyvert és most igyekeznek hazájuk boldogulását szolgálni. Mi is történt akkor? Bur és magyar lobogókat vittek ekkor egymás mellett Budapest utcáin, a férfiak közül igen sokan rokonszenvük kifejezéséül és a burok melletti tüntetés miatt széles karimájú bur kalapban jelentek meg. Egy nagyszerű demonstráció képét mutatta ez a tüntetés. A felvonulók között ott voltak az öreg honvédek is kis csoportot alkotva, kik botra támaszkodva meneteltek. Látásuk igen megható volt. De elérzékenyedtek ők is, hiszen ők is a saját multjukra emlékeztek. Ők is éppen olyan vitézül harcoltak a szabadságukért egy roppant tulerővel szemben, mint ma a burok és ezért vonulnak most fel, hogy tiszteletüket lerójják a szabadság vitéz katonái iránt.

Mintegy százezer ember várta a bur küldöttséget. Leirhatatlan szeretet, tisztelet, együttérzés, a bur szabadságharcosok iránti tüntető szimpátia nyilvánult meg a burok ünneplésében. A szabadság új hirnőkeit látták a burokban könnyezve énekelték:

"Kossuth Lajos azt üzente....

Elfogyott a regimentje..."

Majd a "Damjanich-induló" hangzott fel itt is, ott is. A bur-barátok szószólója mint "lélekben hű testvérnemzet" érzéseinek tolmácsolója a "szabad nemzetek lelkében örökkön élő igaz testvériség nevében" köszöntötte De Vet parancsnokot.

A burok pedig megkoszorúzták Kossuth és Petőfi sirját. "A burok Kossuth Lajosnak" volt az egyik koszoru felirata, a másiké pedig "A hazájuk szabadságáért küzdő burok -a szabadság láng-

41. Egyetértés, 1901. jun. 11. A burok Budapesten. /Sz/153.sz.

lelkü dalnokának" feliratu volt. A koszoruzás alkalmával is tizezrekre menő tömeg volt jelen. Résztvett a küldöttség a kálvintéri református istentiszteleten, ahol Szász Károly püspök az Isten áldását kérte a burokra és június 9.-én délután pedig hatalmas nagygyűlést tartottak a Tattersallban ahol kb. 50.000 polgár volt jelen. Itt De Vet beszédében ismertette a burok történetét, az angolok kegyetlen harcmódorát, különösen kikelt Kitchener ellen, akit "vérkutyának"nevezett. Beszédét magyarra fordították, a közönség valósággal tombolt, úgy hogy szinte veszélyes volt a gyűlés további folytatása. Az egyetemi kar elnöke babérkoszorút adott át De Vetne, miközben a közönség zugta:

Vesszenek az angolok!

Éljenek a burok!

Éljen De Vet!

Éljen Krüger!

Majd a "Tied vagyok, tied hazám" kezdetű dalt énekelte. Végül egy határozati javaslatot fogadtak el, mely a háborút igazságtalannak mondja, benne a népszabadság egyenes megsértését, a nemzetek létjogának kigunyolását látja, választott bíróságot követel, az ellenségeskedés megszüntetése érdekében óhajtja, hogy a magyar kormány tegyen kezdeményező lépéseket; tiltakozik az angolok harcviselési módja ellen, továbbá, hogy félvad törzseket vessenek be a harcba. Az utolsó pont így hangzik: "Végezetre hisszük, és elvárjuk az alkotmányosság történetében egyenes utakat törő, örök érvényű intézkedéseket foganatosított gentleman angol nemzettől, hogy szakítva kormányának tévedéseken alapuló s egy nemzet köztudatát anyagi előnyök feltüntetésével és nagyhatalmi érdek előtérbe tolásával félrevezető politikájával, a multjához és nevéhez egyedül illő humanizmus szellemében erkölcsi preszsiót fog gyakorolni kormányával szemben, s ezáltal a népjog és népszabadság ellen indított véres háboru mielőbbi befejezését, a jogtalanul harbasodort délafrikai köztársaságok történeti jogon alapuló szabadságának korábbi sértetlen visszaadásával fogja eszközölni."⁴²

"Orkánszerű tüntetés" ismétlődött meg újra az angolok

42. Egyetértés, 1901. jun. 11. A burok elutazása. n.n. 158.sz.

ellen. Nem feledkeztek meg Krügerről sem, aki most küldte köszönetét azért a diszalbumért, melyet Magyarországról kapott sok ezer egyetemista aláírásával ellátva, neki is küldtek egy táviratot, melyben együttérzésükről biztosították.

A bur küldöttséget pedig tizenhárom győrmegyei falu parasztküldöttje kereste fel: "a magyarok Istenének áldását kívánjuk a bur testvéreink fegyvereire"⁴³ mondották többek között.

De Vet elutazása előtt köszönetet mondott Simon Vilmosnak és 17 társának, kik a burok szabadságáért küzdöttek, majd a közönségnek sajtó útján köszönte meg együttérzését. A bur nemzet "örökre jó és balsorsban hálával fog visszaemlékezni azon páratlan rokonszenvre, mellyel hazám igaz ügyét felkarolva"⁴⁴ minket kitüntetett.

Elutazásuk alkalmával a könnyező De-Vet csókkal bucsuzott a bur-barátok vezetőségétől. "Sok várost bejártam - mondotta - sokféle nép között megfordultam, de ezt a lelkesedést, amelyet itt tapasztalok, seholsem láttam".⁴⁵

Elutazásuk után a sajtó meglelégedéssel ír a főváros közönségének magatartásáról "a szegény szabadságért küzdő nép" ittléte alkalmával a legmesszebbmenő erkölcsi támogatásban részesült. "S ha visszamennék a messzi Afrikába elmondhatják véráztatva hazájukban, hogy él egy nép a Duna-Tisza közén, mely egy-két emberöltő előtt hozzájuk hasonló sorsban volt s bár csaknem mindenütt lelkesen fogadták a burok küldötteit a magyar népnél mégis a legközvetlenebb és legőszintébb volt a rokonérzés irántuk".⁴⁶ Nem erőltetett, nem kiprovoált vagy éppen kikényszerített ünneplés volt ez, hanem a nép érzelmeinek hamisítatlan, spontán megnyilvánulása. Ami pedig az angolok elleni magatartást illeti megjegyzi a sajtó, hogy az a burok iránti túlárado lelkesedéssel eltöltött tömeg hangulatából, a népgyűlés természetéből fakadt, de személyek

43. Pesti Hirlap. 1901. jun. 11. Napi hírek - A burok elutazása. n.n. 158/7480/sz.

44. Egyetértés. 1901. A burok elutazása. n.n. 158. sz.

45. Pesti Hirlap. 1901. jun. 11. L. Napi hírek. A burok elutazása. n.n. 158/7480/sz.

46. Pesti Napló. 1901. jun. 11. A bur vendégek elutazása. n.n. 158. sz.

elleni sértéssé soha nem fajult.

A tömeg magatartása. lelkesedése előrelátható volt, ezért utazott el a budapesti angol konzul is erre az időre a magyar fővárosból.

Az angol-bur háboru hatása a magyar közvéleményre.

a.c. Az a hatás, melyet az angol-bur háboru Magyarországon kiváltott mindjárt a megindulásakor megfennek-
lett, kettős irányt vett fel: az egyiknek az államérdek, a
másiknak az ember szabadság utáni vágya és szabadság féltése
volt a mozgatója. Az első szemet hunyt és igazolni törekedett
a gyarmatosítók eljárását, a második a szabadságharcos diada-
lát kívánta. Az első követői Angliával, mint nagy hatalommal,
a másodiké a burral, mint kis nemzettel rokonszenvezett. Ál-
lamszervezetileg: az első 67-es Magyarország hive, a második
pedig a független, önálló Magyarországa.

b.E két ellentétes irány azonos kiindulási pont-
jából, mintegy levezetés képpen indult ki egy. - ezeket derék-
szöget alkotó - kiegyeztető irány, mely nem annyira a burok
szabadságharcának helyeslésében, mint Anglia jelenlegi poli-
tikájának elítélésében jutott kifejezésre, magának Angliának,
mint a szabadság fő védőjének állandó méltatása mellett. Az ő
ítélete tehát csak annak a néhány angol politikusnak szól, ma-
ga az angol nép, maga Anglia ártatlan ez elítélendő ügyben a
bur háboruban.

Ezen kiegyeztető kompromisszumos irányba ugyan-
is azok tartoztak, akik rokonszenveztek Angliával, mint a sza-
badság élharcosával és remélték, hogy a bur köztársaságok Ang-
lia jogara alatt békés és rájuk nézve is hasznos fejlődésnek
indulhatnak, bár Anglia jelenlegi erőszakos beavatkozását el-
ítélték. ~~Amint~~

Annak okát, hogy olyan sokszor hivatkozik a ma-
gyar sajtó arra, hogy Anglia politikájával minket mindig tá-
mogatt, hogy a szabadságharcunk elnyomása után is mellettünk
volt, abban vélem, hogy a kiegyeztető, vagy talán helyesebben
a kiegyenlítődés irányának hívei féltették az Anglia iránti
rokonszenvet a jelenlegi angol politika miatt, valamint jó esz-

köz volt ez az államérdek szolgálatában állók kezében is, akik a ma bírálata helyett a múlt jótetteit emelegették.

d. Végül negyedik irányként megemlített állásfoglalás független az eddig tárgyalattól és az angol-bur háború megerősíti meggyőződésében, hogy a fennálló társadalmi rendet meg kell változtatni.

A közvélemény ítéletét nem tolmácsolhatom az ítéletalkotás szubsztrátumának, a gazdasági és társadalmi szerkezet ismertetése nélkül, mert az ítélet milyensége az ember és anyagi életkörülményei együtteségének a függvénye.

A jobbágyság felszabadítása után a kis és a közép nemesség gyors elszegényedésnek indult. Kiváltságai megszűntek, a gazdálkodáshoz a legtöbb esetben alig értett, dolgozni pedig "uri" életfelfogása nem engedte, a munkát rangon alulinak tartotta. Ehhez járult még, hogy költekező életet élt, a föld egyre jobban kicsuszott a lába alól. Új megélhetési forrás után kellett néznie. A legalkalmasabbnak a politikai pálya mutatkozott. Vármegyei és állami hivatalnokokká lettek. A nepotizmus sajátos formája alakult ki: az atyafiság révén jutottak és csakis így juthattak ez állásokba. Városi polgárok közül csak a tekintélyes családokat engedték soraikba jutni. Más, társadalmi osztályukon kívül állóak csak nagy ritkán jutottak soraik közé, akik ott is mindig "homo novus"-ok maradtak.

A hivatalnokká lett volt birtokos nemesség az új adottságok mellett új társadalmi osztályt alkotott: a gentry-osztályt. Valósággal kizárólagos joguknak és hivatásuknak tartották az ország vezetését, miként birtokos elődeik. Költekező életmód, "bus-magyarság", leereszkedő nagylelkűség, más-kor pedig hetykeség jellemző magatartásukra. Politikailag két táborra szakadtak: a kormányt vezető, magukat liberálisoknak nevezők táborára és az ellenzékiekre. A liberálisok Angliával rokonszenveztek még ha a konzervatív Salisbury kormányának politikáját elítélték is, míg az ellenzékiek az angolok és burok küzdelmében az erősebb jogának érvényesülését látták, azt elítélték. Ami viszonyainkban ez a küzdelem az Ausztriával szembeni függetlenségi és politikai harcunkban jutott kifejezésre.

Az Angliával rokonszenvezők szinte kivétel nélkül a gentry-osztály volt középnemesei, míg az ellenzékiek között

nások

már sok a polgári elem is. Ezek elítélték Angliát épugy, mint szabadulni igyekeztek a hazai feudalista-kapitalista megkötöttségektől.

Az államról való felfogás életsíkja szerint: a liberálisok már hajoltak a német állameszme felé: die Macht geht vor Recht. Szerintük egy nemzetnek joga van a nálánál alacsonyabb kulturájú népeken uralkodni, sőt a nagy nemzetek hivatottak arra, hogy a kis népeken uralkodjanak. E felfogás nálunk a kormányzat és a nemzetiségek között már kiéleződött helyzet miatt terjedt el. Az ellenzékiek a burok történeti jogaira hivatkoznak miként itthon a miénkre és alkotmányunk sértetlenségére.

A proletárság főleg a szociáldemokrata párt mögé sorakozott. Angliát épugy elítélte, mint a hazai feudalista-kapitalista társadalmi rendet vallásával és kulturájával együtt. A konzervatív burokat sem igazolja, hanem ezt a küzdelmet alkalomnak látja a fennálló társadalmi rend visszaságainak a megmutatására. A burok iránti rokonszenvet a hazai feudalisták és kapitalisták továbbá a polgárság iránti ellenszenve váltotta ki. A burokra, mint uj áldozatokra tekintett.

a. Öszinte rokonszenv, lelkesedés, testvérérzés volt a magyar nép burokkal érző tömegeiben. De jellemzően tűnik itt is ki e kornak, a kiegyezés Magyarországnak kettőssége: a nép és az állam érdekének és akaratának, érzéseinek, megítélésének ellenkezősége is. Az államhatalom mint valami kenetlen szekeret vezeti az országot. Lassan, csikorogva halad ez a rozoga, felemás szekér a katasztrófa felé, roskadozva a rápakolt nép alatt. Hibások vagy bűnösek e vezetők, mert nem látták, hogy amerre az államérdek vezetetti ezt a népet, a vezetettek akarata ellen van, nem látták, vagy nem akarták látni, hogy ez az államhatalom a maga külön érdekeivel sohasem teheti boldoggá ezt a népet, még ha akarja sem. A szabadságnál többre értékelték az állangépezet fennmaradását.

Az államhatalom szolgálói, vagyis a hivatalos Magyarország azt nézte, hogy milyen következményei lehetnek a z angol-bur háborúnak. Ezek a következmények hogyan érintik az ő bel- és külpolitikai érdekeit. A nemzet féltése egy esetben a moszkovitizmustól való félelemben jut kifejezésre, de ez is a hármasszövetséghez való hűségnek a következménye.

Anglia vesztessége, vagy csak hatalmának, tekintélyének megcsorbulása végzetes lehetne Európára. Felbomlana ugyanis a hatalmi egyensúly, amelyet Anglia kiegyenlítő szerepet játszva eddig fenntart. Ezért nem szabad Angliának az okvetlenül szükséges méreteken túl lekötnie és fogyasztania erejét. Különösen érdeke ez azoknak a nemzeteknek, - köztük nekünk is - kik ráutaltak Anglia e kiegyenlítő szerepére.

Anglia az emberiség kulturális és gazdasági haladását szolgálja. Ha vezető szerepe megszűnne, nagy kárára válna ez az emberiségnek. Anglia győzelmeiben mi a szabadság és haladás győzelmeit látjuk. Világmissziót teljesít Anglia, melynek áldásait mi magyarok is sokszor éreztük. Ezért mi hagyományos tisztelettel és őszinte rokonszenvvel figyeljük Anglia küzdelmét. A hosszú és súlyos háboru alatt, Anglia megpróbáltatásának idején Európa-szerte meghurcolták, ócsárolták Angliát, Anglia becsületét. A haladás és szabadság ellenségei szövetkeztek a művelt és szabad Albion ellen. Mi magyarok nem esünk ebbe a hibába. Államférfiaiink és iránytadó sajtónk mindig csodálattal nézték Anglia súlyos küzdelmét és mély elismerést keltett bennünk az angol nép nyugodt méltósága, mellyel a súlyos sötétségek elviselte.

Azt sem feledjük el, hogy Széchenyi István gróf angol nyomon indult el, amikor megkezdette korszakalkotó reformmunkáját. A két nemzet parlamentáris alkotmánya is igen hasonló. Tudjuk azt is, hogy Anglia mindenkor előharcosa volt a szabadságnak. Ahova kitűzte dicsőséges zászlaját, ott civilizáció és gazdasági felemelkedés következett be. Főleg pedig nem feledhetjük el azt, hogy minket a szabadelvőség is elválaszthatatlanul Angliához köt. A kontinensen a magyar szabadelvőség áll legközelebb az angol szabadelvőséghez. Érdekeink és érzéseink sehol össze nem ütköznek, sőt támogatják egymást a nemzetközi politikában. Őszintén óhajtjuk tehát, hogy Albiont mindig nagy és hatalmasnak láthassuk.

A háboru végén örömmel látjuk, hogy Anglia tekintélye csorbitatlanul került ki ebből a nehéz küzdelemből, bizonyított, hogy nemcsak tengeri, de szárazföldi hadserege is hatalmas; számolnia kell ezzel minden kontinentális hatalomnak. Jó ezt tudnunk különösen nekünk, akiknek meggyőződésünk, hogy Nagybritánia sohasem lesz az ellenségeink táborában.

A politikai életben már nagyon sokszor élveztük Ang-

lia támogatását. Szabadságharcunk után is mellettünk volt, menekültjeinket befogadta. A Thun-féle pátens visszavonása is Anglia beavatkozásának az eredménye. A memorandum-pör idején pedig ellenségeink végigkopogtatták minden nemzet diplomatáinak az ajtaját, csak az angolokét nem. Meg sem próbálták, mert tudták és tudják, hogy egyetlen kis népet sem támogat úgy Anglia, mint minket magyarokat. " És ha a reakció sötét szárnyai villognak a kontinens fölött: a szabadságszerető népek nem mindig Anglia felé tekintenek-e sóvárgó szemmel várva, hogy a szabadság boldogító világossága onnan induljon újból hódító körutjára!?"⁴⁷

Mégis akadnak nálunk is, akiknek hangulata most Anglia ellen fordult. Tudják ezt az angolok is, ezért 1900 júliusában Trieszt és Velence után Fiumét is meglátogatta az angol flotta, hogy ezáltal a hangulatot feléjük fordítsa. Lord Charles Beresford és Szapáry László gróf kézszorítása két barátságos nemzet kézszorítása volt.

Mi tehát Anglia tekintélyének és hatalmának megmaradása mellett kívánjuk a mielőbbi békét, mert a háboru gazdasági hátrányt jelent nekünk is. A háboru ugyanis kivonja az angol tőkét a világkereskedelemből, amely gazdasági pangásra, elszegényedésre és a hatalmak egyensúlyának megbomlására vezetne. Ki tudja, milyen véres vállalkozások követnék ezt. Gondolnunk kell erre nekünk magyaroknak is itt a szláv és a germán néptenger között. De az államok belső élete is felborulhatna. Anglia ugyanis mindig állást foglalt az agresszív, felforgató törekvésekkel szemben. Mi magyarok őszintén együtt érzünk Angliával jó és balsorsában egyaránt." Nem fogja felvillanyozni az ellen-szenvet és a rokonszenvet a szocialisták tervezett tüntetése sem, amely szerint a szocialista képviselők egy ugyanazon a napon a világ összes parlamentjeiben interpellálni fogják illető kormányaikat arról, vajjon mit szándékoznak tenni a délafrikai vérontás megszüntetése végett. Legkevesebb hatása lesz pedig a jelzett irányban a budapesti szocialisták tegnapi föllépésének akik szocialista országgyűlési képviselők hiányában népgyűlésen emelték fel szavukat a burok mellett, összezavarván a kapitalizmust a politikával és régen elkoptatott frázisokkal tüntetvén Angolország ellen."⁴⁸ Anglia iránti rokonszenvünkön mindez mit

47. Magyar Nemzet, 1900.márcslo. Anglia panasza. n.n. 68.sz.

48. Magyar Nemzet. 1901. nov. 27. A délafrikai probléma. n.n.

sem változtat.

A közép-irány, vagy a kiegyenlítődés iránya meg akarja menteni Anglia tekintélyét és félti annak hatalmát.

Az ellenszenv, mellyel az angol-bur háboru Magyarországon is - miként az egész világon - kiváltott, nem Anglia, hanem ~~magyar~~ jelenlegi kormányának erőszakos politikája ellen irányul. Minden szabadságszerető nép állást foglal a jelenlegi angol kormány erőszakos politikájával szemben. Mi magyarok is őszintén kívánjuk, hogy a becsületes, vitéz bur nép boldog legyen, de ugyanakkor tisztelettel nézünk Angliára is. Kívánjuk, hogy ebből a meggondolatlanul indított háboruból csorbitatlanul kerüljön ki Anglia tekintélye. Ez csak úgy következhet be, ha Anglia erejével nem él vissza, ha nem tiporja el a burokat. kik hazájukat olyan hősiezen védelmezik és kiknek olyan csodás szerencse kíséri fegyvereiket. Lehetetlen nem rokonszenvezni e néppel, mely a földet védi, melyben apáik porlanak, a hitvest, a gyermeket félti a hóditótól. Csak sajnálhatjuk a hatalmas angol nemzetet, hogy olyan politikusok kezébe tette le az ország vezetését, akik önző egyéni érdekből és natyравágyásból rablásra vállalkoznak. Szakitott Anglia hagyományos politikájával, amikor ezt a szégyenteljes háborut megindította. A kemény sorscsapások alatt - melyeket Anglia most elszenved - talán ráeszmél majd, hogy neki hűnek kell maradnia világtörténeti hivatásához, rá kell ébrednie, hogy a szabadság és a civilizáció zászlóvivőjének kell maradnia. Szálljon maga Anglia és ne szégyelje bevallani, hogy a Rhodes-féle klikk rutul becsapta, midőn ebbe az embertelen háboruba belekergette. Mert bármennyire rokonszenvezzünk is az angol nemzettel, a jelenlegi Chamberlain-Rhodes-féle politikát az összes civilizált népekkel együtt mélységesen elítéljük. Talán sohasem volt ilyen egységes a népek ítélete mint most, Anglia bírálatában, mert minden nép tiltakozik a népek szabadságjogának ilyen durva megsértése miatt. Csak Anglia ellenségei örülhetnek e téves politikának, de barátai tiltakozásukkal, ítéletükkel figyelmeztetik, hogy vezetői hozzá nem méltó utra vezetik. E háboru a börzék érdekét szolgálja, nyerni fog általa a kapitalizmus, de Anglia veszt tekintélyéből, megdől általa a hit, hogy Anglia hivatása a civilizáció terjesztése.

De vajjon az angol nemzet presztizse szenved-e csorbát, vagy csak a konzervatívoké? A válasz csak az lehet, hogy ez a háború nem az angolok nemzeti háborúja, hanem csak a konzervatív vezetők spekulánsaié." Am a magyar társadalom nem dob követ Angliára ez egyetlen tévedéséért.

A magyar nemzet minden társadalmi rétege megőrizte hagyományos tiszteletét és szeretetét Anglia iránt. S e hagyományos érzéseiben sem meg nem változik, sem meg nem tántorodik. Bőt ellenkezőleg. Az, hogy Anglia népe méltóságteljes komoly fájdalomban várja a harc kockázatának jobbrafordulását, az angol nemzet iránt érzett csodálaunkat és rokonszenvünket csak növeli.⁴⁹ Együttérzésünk csak fokozódik a békékötés idején: Anglia nem él vissza hatalmával. Nincs Haynauizmus az ő politikájában. Ennek láttára semmi okunk nincs Angliára nehezeltünk, csak bámulhatjuk, mert " megalkotta a világtörténelem legnagyobb birodalmát azért, hogy a kultúra és a civilizáció világosságát valamennyi világrészben, a legsötétebbet sem véve ki, elterjessze."⁵⁰

A háború végén tehát ez az irány is megbékül az angol politikával. Békülékenységeinek gazdasági oka is van: Egy ilyen nagy nemzettel a belső sűrű gazdasági összeköttet és reánk nézve csak kívánatos.

Mint látjuk az államhatalmat szolgáló és a kiegyenlítődési irány hívei egyre jobban közelednek egymáshoz. Mindketten emlegetik Anglia nagyságát és irántunk való jóvoltát.

Ne feledjünk el, hogy Anglia mint a szabadság és a civilizáció élharcosa mindenkor mellettünk volt. Szabadságharcunk idején minket is elismerése és rokonszenve kísért. A világosi katasztrófa után pedig menekültjeinket oltalmába vette. Felszólalt mellettünk, amikor megkondították fejünk fölött a halharangot. Az angol nemzet részvétellel volt irántunk az elnyomatás korában is. Ez a rokonszenv tört fel a magyar néplélek mélyéről akkor is, mikor a bresciai hiénát az erőteljes angol öklök alól alig lehetett kiszabadítani. Miv nem feledhetjük el, hogy Anglia egykor együttértett velünk.

49. Magyar Nemzet. 1899. dec.15. Magyarország rokonszenve n.n. 76/346/sz.

50 .Magyarország, 1902. aug.9. Az angol koronázás. n.n.189.sz

A londoni köd, mely nemcsak az utcákat és tereket üli meg most, hanem az angol nép szívére is súlyosan nehezedik rá, fájdalmas érzéseket kelt bennünk is. E lelkiállapotunkban azonban jóleső érzéssel tölt el annak látása, hogy Anglia társadalma sohasem volt nagyobb mint ma, a veszedelmek idején. " Politikánk és társadalmunk tele van rokonszenvvel az angolok iránt.....de e rokonszenv nem csupán platonikus. Józan politikai érzékünk nyilatkozik meg benne. A szláv és a német fajok küzdelmének keresztútjában jutva számítunk az angolok barát ságára és támogatására." ⁵¹ Ezért soha nem titkoltuk, hogy mi Anglia hatalmának további megmaradását kívánjuk.

C. A meglevő államérdektől független irányt, melyet a szabadság utáni vágy és a szabadság ügyének féltése jellemez, mely a buroknak, mint kis népnek a diadalát kívánja, közben a saját multjára emlékezik és e háboruban a kis népek függetlenségét és létjogát is megtámadva látja. Az angol-bur háboru tehát belőlük egy félelemérzetet vált ki: mi is juthatunk hasonló sorsra. Ezért a jogra appellálnak, bizva abban, hogy ez magasabb forum, mint a gazdasági érdek, amely a hódítás egy új fajtáját hozott létre: a gazdasági világhódítást. De ezt is meg kell akadályozni, mert másképp a kis népek, a gazdaságilag gyengébbek áldozatul esnek, a gazdaságilag erősebbeknek. A számok csődjére és a burok sikereire figyelmeztetnek az erőszakkal szemben ellenállásra készítettnek. Korholja a militarizmust, mert a nagyhatalmakkal szemben a kisnemzetek alulmaradnak, előbb-utóbb lehengerlik őket az erősebbek. Belpolitikai vonal ez a kvota megajánlási vitákkal van kapcsolatban. Ezért a háborúért teljesen Angliát teszi felelősség és elítéli. Megvetéssel szól Európa uralkodóiról kik a népszabadság ügyét sárba engedik taposni Dél-Afrikában, mert ők is elnyomják a népek nagy tömegeit.

Lehetségesnek tartja, hogy úgy fog alakulni az európai helyzet, hogy a hármasszövetség idejét multa. Elítéli, vagy cinikusan említi az Angliával kötött lőüzletet. Ez az irány a magyar belpolitikai életben két parlamenti felszólalásban jutott kifejezésre.

51. Magyar Nemzet 1899.nov.3. Magyarország rokonszenve. n.n.
34/304/sz.

Az ilyen nép ha semmi érdek nem fűzi is hozz á és ha teljesen közömbös lenne is sorsa a mi nemzetünk, állami függetlenségünk sorsára, akkor is mellettünk volnának. De nem közömbös. Minket nemcsak szimpátia, nemcsak az ő sorsuknak átérzése, bár erre is talán mi vagyunk a legjobban képesek minden európai nép között, hiszen mi is kis nép vagyunk, mi is tudjuk, hogy mit jelent a hazáért, alkotmányért harcolni, mert mi kétségbeesett küzdelmet folytattunk a török, a germán és az orosz világhatalmakkal, Minket a saját földünk, a saját hazánk, a saját alkotmányunk féltése állít a burok oldalára. Mert a délafrikai csata az a kis nemzetek halálharangjának a kongása. Ez riaszt fel minket is, és jelzi, hogy ami ott történik az a nemzetközi jognak lábbal tiprása és az erőszak jogának elismerése. Ugyanugy miként a burokat az angol, minket is tetszés szerint felfalhat a német, vagy az orosz, vagy osztozkodhatnak rajtunk, ha nekik úgy tetszik! Anglia ezzel a háborúval a legdrágább kincsünket a jogrendet támadta meg." Mi lesz a joggal, ezzel a munkára serkentő és önbizalmat adó nagy és általános hittal, hogy ami az enyém, az az enyém?... Mert az ember a tulajdon fogalmával kezdődik. Az enyém, az én tűzhelyem, az én barátom, az én szabadságom, az én hazám" ⁵² Minden elveszti az állandóság jellegét most. Az igazság immár leáldozóban van és nincs többé bizalom a jogban!

Nincs igazság, jog emberiség, az európai nemzetek politikájában sem! A szabadság, testvériség, egyenlőség milyen üres fogalmak már a népek életében! Egyetlen parlament sem áll a burok ügye mellé, nincs jog, nincs biztonság többé.

Mi az hát, mi a jog helyett szerepel most a nemzetközi politikában? A gazdasági vagy hangzatosabban a világ-gazdasági érdek. Új korszaka kezdődik a politikai felfogásnak, ha ez az embertelen doktrína beválk és győzedelmeskedik. Ha a burok állami léte csak egy gazdasági kérdés, ha egy államléte vagy nem léte azon fordul meg, hogy valamely nagyobb hatalom nem akarja-e a saját gazdasági rendszerének szolgálatában állítani: akkor valóban a világhódítás egy új módjával állunk szembe: a gazdasági világhódítással. Meg kell szűnnie egy államnak akkor, ha gazdasági szükségesség úgy kívánja. És Európa ezt a nézetet jóvá hagyta, úgy tekint Angliára, mint valamely

52. Magyarország 1900. ápr. 15. Az igazakért. Bartha Miklós.

" gazdasági missziót" hajt végre. Európa a mercantilis világfelfogás lábai előtt talán csak XIV. Lajos korában hevert ennyire! Ha ez a felfogás jogosságot nyer, végleg a politikai életben, akkor a politikusok a hentes szerepét fogják játszani és az áldozat a kis nemzetek hosszú sora lesz.

Nem ez nem lehet! A népeket nem a számuk nagysága teszi létjogosulttá, miként nagyokká sem! Éppen napjainkban Peking és Pretoria példája a számok csődjét! A bur köztársaság majdnem ezerszer nagyobb Kína fővárosát pár ezer közöttük 25 osztrák magyar-monarchiai tengerész is - egymásra féltékenykedő külföldi csapat hatalmába kerítette, míg mennyi vér folyt el Pretóriáért és még azután is, Nekünk is hány-szor mondják, hogy mit akarunk, miért nem mondunk le függetlenségünkről, hiszen olyan kevesen vagyunk! De éppen a fenti példák bizonyítják, hogy a " nemzetek ereje belső valami, amely nem a külső számtól, hanem az ethikai, lelki erélytől és önbizalomtól függ.... Ott van India kétszázötvenmilliónyi hindu nép a fölötte uralkodó pár százezer angol gazdasági ki-zsákmányolása alatt tömegesen hal meg éhen és nincs ereje talán akarata sem, hogy e szégyenletes, e nyomasztó igát magáról lerázza."

Mindenképpen meg kell akadályozni ez új fajtáját is a világhódításnak. Ha a nemzetközi politikában a jog semmi, az érdek, és az erő a minden, akkor is fel kellé venni a harcot, miként a burok is felvették. Hősi ellenállásuknak, világtörténeti jelentősége van és nagy kihatással lehetnek a nemzetközi politikai élet további alakulására. De bármi legyen is a vége e háborúnak a burok érdeme elévülhetetlen, mert magatartásukkal példát mutattak a kis nemzeteknek, megtanították őket arra, hogy a lemondás nem helyes, nem feltétlenül szükséges a nagyhatalmak gazdasági zsákmányával váltani. Különösen szíveleljük ezt meg mi magyarok, kiknek szintén mezőgazdasági jellegünk van és gazdasági exportálás miatt nyögünk. A burok példája mutatja, hogy egy maroknyi keménynép mire képes. Jó ha ezt észrevesszük, mi is itt Európában, hol az államokat a korszellem aranyos köde már megszédítette. Ez ellen az aranyos köd ellen harcol a bur. Csak a szerbek politikai éretlenségéről vall, hogy az angolok számára tobo-roznak csapatot.

Az aranyos-ködü korszellem a katonai vonalon a militarizmusban jut kifejezésre. Ennek a militarizmusnak örületebe esett most Európa, versengve fegyverkeznek. Hiába volt a hágai békekonferencia is. Az örült fegyverkezés terhes átkait mi is nyögjük. Még a délafrikai háboru befejezésének napját is úgy ünnepeltük meg, hogy negyedfélmillió koronát megszavaztunk a hadseregnek, mely létszámemelést Kriegshammer hadügyminiszter azon rendelkezésével igyekszik felemelni, hogy a tiszti pályát mindenki számára megnyitja, aki a vizsgát leteszi.

Hiába indította meg Anglia véres vállalkozását, rablóhadjáratát, - mert másképp ezt a háborut nevezni nem lehet, - mert győzhet a csatatereken, de a népek és a történelem kemény ítéletet mond fölötte. Nincs mentsége Angliának, mit felhozhatna védelmében. Ez nem a civilizáció érdekében indított háboru az aranyért indult meg és nem az uitlanderek jogaiért - egyébként is semmi joga sem volt Angliának Transvaal belügyeibe beavatkozni. Transvaal a civilizáció őrállomása volt Dél-afrikában, megtámadásuk, letörésük nem a civilizáció ügyét szolgálja, hanem nagy kárára lesz annak. Anglia egyetlen elfogadható indokot sem tud felhozni e háboru megindításáért, válnia kell a népek és a történelem előtt ez állati vállalkozásáért a felelősséget. Ez a tette nem az életrevalóságát, hanem a hanyatlás, a pusztulás előtti mindent felfalni akaró stádiumát jelenti.

Az ilyen vállalkozás mindig megbosszulja magát. Látuk ezt a mi történelmünkben is, mikor minket akartak elpusztítani, láthatjuk ezt máris Anglia történetében is. Vállalkozása siker esetén is veszteséget jelent számára, melyben a történelmi igazságszolgáltatás jut kifejezésre. Amit Anglia elkövetett az "a legégbekiáltóbb igazságtalanság" volt. Nem látott a világ ennél erkölcstelenebb hóditó háborut. "Nem ismerék igazságtalanságot, mely alávalóságban Anglia falánk-ságával mérközhetnék. Ha megmozdulnának a magyar föld sirhalmai, azok alól is hallhatnánk szívmegható hangokat. Mert égbekiáltó gonoszság volt az a muszka invázió, mely végigtaposott a népek jogrendjén csak azért, hogy Haynau kezébe kerít-hesse a hóhérkötelet. De ennek a gonoszságnak volt egy kis történelmi komplikációja, melynek szála visszanyulik a bé-

csi kongresszusig. A trónusok szövetsége a népek szabadsága ellen szabályszerűen működött még akkor. Támogatták egymást egy "szent" kötés alapján és támogatták egymást ösztöneiknél fogva is, miként a rovarvilág temetődögészei, ha zsákmányra lelnek. A gonoszságnak van tehát legalább ürügye." ⁵³ De Anglia még elfogadható ürügyet sem tud felhozni. Ez a vállalkozása a népek szabadságtiprásának a vállalkozása, melyet lehet szépíteni, de a tények meghamisítani nem.

Minden szabadságszerető nép ítéletét magárvonta Albion, mégis egy alkalommal Gibson-Bowles azt mondta a parlamentben, hogy Ausztria-Magyarország kivétel, hogy az nem gyűlöli Angliát. Egy lap megjegyezte erre, - mely megjegyzés most körüljár a világban - hogy úgy látszik, hogy Gibson Bowles nem olvas a habsburgi monarchiában megjelenő ujságot, mert ha olvas a habsburgi monarchiában megjelenő ujságot, mert ha olvasna, nem venné ki Ausztriát és Magyarországot sem a világ azon népei közül, kik gyűlölik Angliát.

De hiába van a népekben gyűlölet Anglia iránt, az uralkodók mit sem tesznek a burok ügyében. Hogyan is tennének, hiszen őket a szabadság nem lelkesítheti, hiszen ők is elnyomják az alattvalóikat, ők csak azt lesik, hogy hogyan huzhatnának valamiképp hasznót ebből a háborúból.

Amikor pedig a sajtóban egy esetleges orosz-német érdekszövetség létrejöttét lehetőknek tartja, megállapítja, hogy azok az érdekek, melyek a hármasszövetséget létrehozták, részben már túlhaladtak, hiszen a hármasszövetség éppen orosz-franciaellenes éllel jött létre. De azóta az érdekek területe megnövekedett, messze kiterjedt Európán tulra is, ami által új lehetőségek és eshetőségek keletkeztek.

Mig magunk pedig amíg a burokért, a szabadság ügyéért lelkesedtünk, üzletet kötöttünk Angliával, lovakat szállítottunk neki a burok ellen! Ez egyenes megsértése a semlegeségének és teljesen ellenkezik a nép hangulatával és érzelmeivel. Becstelen cselekedet ez, de a mi gyarlóságunkra is vall: az angol aranyakért nyulunk inkább, minthogy hasznonról mondjunk le a szabadság ügyéért. A szent és sérthetetlen profit!

53. Magyarország. 1900 április 15. Az igazakért. Bartha Miklós 104.sz.

Hol van az annyit hangoztatott szabadságszeretet? A "szabadságszerető" Magyarország kormánya nemcsak itthon nyomja el a jogaiért küzdő népet, hanem kezettfog egy rablóhadjáratot folytató országgal is - érdekből. Hol van ebben az eljárásban az önéretesség? Egy kis nép küzd egy világhatalommal szabadságáért és ahelyett hogy javára lennének, inkább ellenségét segíti a kormány, habár magyarok is küzdenek a burok oldalán.

Az üzletet egy bécsi kereskedő közvetítette, aki állítólag egymaga három millió forintot keresett ezen az üzleten, amely az angol alsóházban is kifogás alá esett a lovak drága ára miatt.

De szolgáljon vigaszunkra, hogy olyan rossz gebéket adtak el az angoloknak, hogy soknak festeni kellett a szőrét, hogy legyen egy kis formája. Így sok panaszunk nincs. "Meg vagyunk róla győződve, hogy a magyar gebék megtették a nemzetnek azt a jó szolgálatot, hogy fele már Kaptown-ig fölfordult, a másik fele pedig a kritikus pillanatban fölmondta a szolgálatot az angol ágyuk és tészekerek előtt. Ezek szegények végre is a burok mellett foglaltak állást vagy fekvést" 54 Baj csak az, hogy az angolok a "magyarok csalása" miatt panaszkodnak, holott ezt az üzletet Bécsből irányították és ott húzták belőle az óriási hasznot az osztrákok, ám a csalást hamarabb elfeledi a világ mint az elesett harcosok sirján benő a fű.

Bevonult a burok ügye a magyar képviselőházba is, ahol 1901 októberében Madarász József emlékezett meg a burokról, az év decemberében pedig Schödt Károly beszélt a burok mellett.

Madarász József 1901.okt.26.-án a képviselőház-
megnyitása alkalmával mint körelnök beszédet mondott. Beszéde elején megemlítette, hogy hosszú politikai pályafutásának egész idején az emberiség és a magyarságjogait védelmezte. Majd ezeket mondta: "Lelkemből fájlalom, hogy a mikor azt hittük, hogy az emberi jogok a művelt nemzeteknél már kétségen túl elismertette, a XX.sz. első évében annak a ténynek vagyunk tanúi, jogos hitünkkel ellentétben, hogy folyik egy harc, amelyben az erősebb a gyengébbnek emberi jogát megsemmisíteni i -

gyekszik. E tény sokszorosán visszatükröződik nemzetünk történetében, annak sok jogtiprással járó mozzanataiban." Kívánja, hogy hazáját kimélje meg a ~~sors~~ minden államellenes merénylettől és a magyar törvényhozásnak "legyen alkalma latbavetni és fölemelni szavát a megtámadott emberi jogok védelmére is a magyar nemzet nevében." 55

1901.dec.11.-én a képviselőház ülésén Schmidt Károly képviselő tiltakozik az angolok magyarországi lóvásárlása ellen, azt mondja, hogy a hadviselő Anglia segítségével megsérthük a semlegességet. Utal az angol kegyetlen hadviselési módjára, akik a sötét középkor eszközeit alkalmazza és a harmincéves háborúnak kegyetlenségeivel viseli ezt a háborút. Utal a farmok felégetésére, a koncentrációs-táborokra, miközben közbeszólások hanzanak el: "Madarász József: embertelenség!"

"Polczer Jenő: lelketlen gyilkosok azok, nem hadviselők"

Majd később: "Madarász József: tömeges gyilkosság!"

Ezután Schmidt Károly azt bizonyítja, hogy a ló éppugy hadieszköz, mit az ágyu. Hivatkozik arra, hogy egy alkalommal már Anglia is tiltakozott az ellenségének való lószállítás miatt. De ha vitás is lenne, hogy a ló hadieszköz-e a nemzetközi jogban a burok igazságos ügye megérdemli, hogy javukra interpretálják a szabályt. Ha egyedül is maradna Magyarország ezzel a lépésével, akkor is csak dicsőségre szolgálna. Kérdést intéz a miniszterelnökhöz, vagy a fiúmai kikötő felügyeletével megbízott kereskedelmi miniszterhez, hogy tud-e lószállításokról, tudja-e, hogy a vásárolt lovakat egyenesen a harctérre szállítják? Ha igen, szándékozik-e a további szállítások megakadályozására lépéseket tenni?

Széll Kálmán miniszterelnök válaszában arra hivatkozik, hogy Magyarországon nincs ló kiviteli tilalom, az ország gazdasági érdekeit és sértené, ha a kormány a szállítást megakadályozná. Mi nem kérdezzük, hogy hova, merre, miért viszik a lovakat. A nemzetközi jogban nincs eldöntve,

hogy a ló hadieszköz-e vagy sem. Ő " hivatalosan és auten -
tice" nem tudta, hogy mire használták a lovakat. Nem helyes-
li azt a módot, ahogyan Schmidt Károly az angolokról megem-
lékezett. Mi, mint kis nép rászorulunk Anglia barátságára és
ez a nagyhatalom mellettünk is volt mindig.

Schmidt Károly nem vette tudomásul a minisz-
terelnök válaszát. Azt mondja, hogy ha a ló nem hadieszköz,
akkor a puska sem, mert lovaskatonát elképzelni ló nélkül
éppúgy lehetetlen, mint puska nélkül.

A ház a miniszterelnök válaszát tudomásul
vette.⁵⁶

A magyar protestáns egyházak is megmozdul-
tak. Hatszáz protestáns pap és jét püspök felirattal fordult
1901 novemberében Edward királyhoz, melyben arra kéri, hogy
vessen véget a református Transvaal és Oranje köztársaságok
elleni küzdelemnek. Arra hivatkoznak a kérvényben, hogy Ang-
lia mindig szabadságszerető volt és irántunk is mindig ba-
rátságos magatartását tanusított, a felénk áradó rokonszen-
ve erősségünk volt nekünk is. " Valóban a mi nemzetünk úgy
tekint mindig és tekint ma is Angliára, mint a szabadság
és emberi jogok a protestánsoknak bevehetetlen várára s ke-
resztyén erényekben ragyogó mintaképre." "Érezzük, hogy Nagy-
britannia már oly nagy és dicsőséges, hogy nagyobbá már csak
a keresztyén önmegtagadás és lemondás teheti." 57

A magyar sajtó belpolitikailag a következő
tanulságokat szüri le: az állam fennmaradása érdekében a leg-
fontosabb a parasztosztály erősítése. Ez a magyar agrariz-
mus mórgalom eredménye. A szocialisták a milic-rendszer győ-
zelmét tartja legfontosabbnak, mely új erőt ad a társadalmi
rend elleni küzdelemre.

Ez a háború azt igazolta, hogy az állam ka-
tonai erejének legbiztosabb alapja az erős parasztosztály.
Ezt igazolta már Róma és Karthago, Sulla és Marius küzdelme
is. Erősítsük és becsüljük meg jobban tehát a parasztosztályt
és háritsuk el kibontakozásának minden akadályát, ha Magyar-

56. Országgyűlés Képviselőházi Napló 1901-906.I.445-46.1.

57. Egyetértés, 1901.nov.2. A magyar protestáns papok a burokért.

ország fennállását minden veszéllye szemben biztosítani akarjuk. A buroknak egészséges parasztoszályuk teremtetett olyan társadalmi és politikai rendet, mely jobb, tisztább, mint a miénk. Ők jogukért fegyverrel küzdenek, mi pénzzel és pálinkával veszük meg ezt. És ha a csatatereken kimerülve legyőzik is őket, hamarosan ismét előbbfe lesznek, mint mi, pedig mi már ezer esztendeje, hogy mint győzők vonulunk be ebbe az országba. Mégis irigylésreméltóak a burok. "Avagy képesek volnánk-e például mi magyarok a mi arisztokratikus viláágrendünkkel, hitbizományainkkal, össze-vissza csirizelt társadalmi osztályainkkal, nyomoruságos pártjainkkal, civakodásunkkal csak tizedrészét is szolgáltatni is annak, amit a burok végeztek? Pedig miteljesen el vagyunk árasztva a modern államrend és műveltség minden áldásával." ⁵⁸ Sem - miesetre sem volnánk képesek. "Monarchiánk belső rendezetlensége miatt vívott küzdelmek teljesen felőrölnék minden erőnket.

d. Más részről a mimlic-rendszer győzelmének jelentőségét hangsúlyozzák. Ez a győzelem megerősíti őket küzdelmeik, céljaik helyes voltában, a társadalmi és politikai rend megváltoztatásának szükségességében és lehetőségében. Azoknak a hangja ez, kik ítélettel sujtják a ma társadalmi rendjét. A tárgyalt irányok egyikébe sem tartoznak, de külön irányként sem lehet melléjük állítani, mert nem azonos a kiindulási pontjuk. Ők az angolaokat elitélő polgárságot éppugy kárhoztatják, mint magukat az angolaokat. Az ő ítéletük nem a jogtiprás elitélése, hanem lázadás a társadalmi rend ellen. Felülről szemlélik a burokat éppugy, mint a angolokat, de mégis inkább a burok mellett foglalnak állást, mivel a kapitalista Angliában még nagyobb ellenséget látnak, mint a vallásos bur köztársaságban. Az angol-bur háboru egy alkalom számukra, hogy a fennálló társadalmi rend visszasságaira rámutathassanak.

Az európai polgárság rokonszenvvel kísérte ugyan a burok szabadságharcát, de érdekükben nem tehetett semmit. Sokan úgy látták, hogy az idők követelménye, hogy a kisebb existenciákat a nagyobbak szolgálatukba állítsák, a kisebb népeket elnyeljék a nagyobbak. A burok harca tehát a kor-
58. Pesti Hirlap. 1899. dec. 24. Karácsonyi ének. n. n. 356/6956/sz.

szellem elleni harc. Régen az ilyen harcot szabadságharcnak nevezték...de a harc helyett könnyebb a bukkomornak, a kesergőnek a szerepét megjátszani.

A szárazföldi burzsoázia lapjai szebbnél-szebb vezércikkeket közölnek..Elitélik Anglia rablópolitikáját és erkölcsöt prédikálnak számára. A magyar lapok is a polgárság izlésének kielégítése céljából szebbnél szebb cikkeket tartalmaznak és hatásukra a polgár sem úgy lelkesedik, hogy ha " felháborodásuktól" függne Dél-Afrika sorsa, már régen kipusztult volna onnan az utolsó angol is.

De amikor üzletről volt szó, a polgárság is szemethunyt!

Eladták a lovakat a burok ellenségének - csak úgy szép csendben. A burok pedig vívták a maguk élet-halálharcát. A burzsoázia kesergett az angolok brutalitása felett és lelkesedett a burok hősiességén. Minden nyárspolgár szükségét látta, hogy ő is kifejezze különféle föl-le és átiratban a burok iránti törhetetlen rokonszenvét. Büszkén" lelkesedett" a polgárság szabadság ügyéért. Vajjon valóban lelkesedett-e ? "Ez a polgárság meg sem moccan, mikor a hatalom brutális igazságtalansága a magyar nép fiaival szemben nyilatkozott meg. Mikor béke idején magyar csendőrök és katonák öldösték a magyar népet, mikor a magyar szabadságharc amugy is már tönkrenyomoritott vívmányát, a sajtószabadságot fojtotta meg a hatalom keze, mikor a magyar népet megfosztották gyülekezési, egyesülési jogától, akkor a magyar polgárság nemcsak hogy nem lelkesedett a nép ügyéért és nem kesergett a hatalom visszaélése fölött, hanem ellenkezőleg: tapsolt a szabadság hőjéirainak. Akkor nem gyülekezett a polgárság a magyar szabadságért, mert fellépésének lehetett volna eredménye."59

A mai társadalmi rend védőinek nincs joguk megbotránkozniok Anglia rablóhadjárataán, mert akiket valóban undorral tölt el Anglia eljárása, azoknak a bajt alapjában és gyökerében kell kiirtani igyekezniök. Ez pedig a mai társadalmi rendben van.

Sajátságos, hogy ugyanazok lelkesednek a legjobban a burok szabaságharcáért, akik itthon mindig kesztek a kizsákmányolók zsoldjába szegődni. Ez a visszasság jellemző az egész polgári társadalomra. A burzsoázia felháborodásának nem lehet egyéb oka mint az, hogy irigylük Angliától a kövér falatot. Akiket valóban felháborit Anglia eljárása, azoknak be kell látniok, hogy e rablóhadjárat a kapitalista társadalmi rend egyenes következménye.

A militarizmus az erőszak jogát szolgálja és a hatalmas költségeket a népek dolgozó milliói nyögik és e költséges hadsereg minőségének és teljesítményeiben messze lemarad a polgárhadsereg mögött. Odalenn Dél-Afrikában az angol militarista hadsereg áll szemben a bur néphadsereggel.

Küzdelmüket nézve szembetűnik sa kis számú bur hadsereg óriási minőségbeli fölénye és ez a bur hadsereg a diadalt diadalra aratja. Ha győz is az óriási angol tulerő, akkor is a nagyobb teljesítmény a buroké marad. Teljesítményeikkel és győzelmeikkel szemben tehetetlenül állnak Európa katonatisztjei. Nálunk ugyanis, mint valami dogmát vagy talán tögeszmét fogadták el Bismarck óta, hogy az erkölcsi motivumok, a nép szabadságszeretete, lelkesedése, öntudata, elhatározó képessége, leleményessége, az öntevékenységre való készsége értéktelen egy begyakorolt fegyelmezett hadseregben. Azt hiszik, hogy egy néphadsereg mindig értéktelenebb egy begyakorolt kaszárnyákban kiképzett hadseregnél. Nagyra vannak az ő kaszárnya rendszerükkel, drága parádéjukkal, gépies kiképzési módjukkal, mely csak megöli az akaraterőt és az elmét butítja el. Megsemmisítenek az egyénben minden önállóságot, minden önérzetet, sőt még felelősségérzetet is. Nagyra vannak az ő rendszerükkel, melyben csak hátrány, ha valakinek gondolkozásra képessé tevő esze is van. Védjük és kasztjukat és sáncai közé be nem engedik az avatatlanokat. Pedig jó lenne kissé lejjebb szállniok, kissé lejjebb adniok, nem annyira fennhéjázva szemlélniök az eseményeket. Vesztüket ők is látják, gyűlölik is, becsmérlik is a bur paraszthadsereget, melynek diadalai teljesítményei érthetetlenek előttük. Amit hem ismernek, azt lebecsmérlik. Ez is hozzátartozik az ő magas tudományukhoz!

Az angol hadsereg sok-sok kudarca fényes diadalát jelenti a milic rendszernek, a militarizmuson. Érzik ezt a kaszánya dohos levegőjéhez szokott katonák is. A milic rendszer kiválóságát mutatja az a tény is, hogy Elandslaagte mellett, ahol a burok oldalán európai katonatisztek harcoltak, főleg németek, akik Franciaországban, Belgiumban, Németországban, Hollandiában résztültek a militarista katonai rendszer kiképzésében, szenvedett a bur hadsereg először verességet.

Ez a háboru hozzá fog járulni a katonai osztálygóg megtöréséhez és a katonai copfnak a megrövidítéséhez, mert a szabadságért harcoló bur nép hadserege sokkal kiválóbbnak bizonyult, mint a tőkepénzes zsoldos hadserege, melyben a szabályzat, a formaság elnyomja az egyéniséget. Ezt nem akarják belátni Európa katonatisztjei, ezért bámulnak épp oly értelmetlenül a bur hadsereg teljesítményein, miként bámultak a francia forradalom idején is. A civilhadsereget lebecsülték, vezetőit kontároknak tartották, pedig katonáék sokra tartott tudomány igen könnyen elsajátítható. A svájci parasztok, kik a páncélos ércfalat áttörték Lempach- és Moorgarten-nál, nem katonaiskolákban tanulták a hadászat tudományát. Egyébként is a csatamező mindig más taktikát követelnek meg, mint azt, melyet a kaszányákban, a gyakorlótereken tanítanak, mely mindig az elmúlt idők tapasztalatain alapszik, nem játszik benne szerepet a technika legújabb vívmánya által előidézett változás, melyet a gyakorlótereken helyesen kiértékelni nem lehet. Ezért fontos, hogy a vezetők, sőt minden egyes katona helyesen tudja megítélni a pillanatnyi helyzetet, amely képesség a militarista hadseregben hiányzik. Sikereket csak óriási emberpazarlással, tömegeikkel az ellenség lehengerlésével érhetnek el.

Egy új találmány, a technikának egy újabb fejlődése mindig változtat a hadviselési módon: "A messzire hordó, kitűző lőfegyverek épp oly forradalmat idéztek elő a modern harcmódban, mint annak idején a puska- por feltalálása. Ha a puska- por annak idején egyenrangúvá tette az egyszerű katonát a páncélos lovaggal, akkor a modern lőfegyverek egyenrangúvá teszik a polgárt, a földmivest, az iskolázott és betanított katonával. A modern lőfegyverek a védelemnek nyújtják a nagyobb előnyöket, melyeket az állandó hadseregek katonai kiképzése eddig nyújtott!

Ez egy hatalmas és demokratikus forradalom!" ⁶¹

Ott messze Dél-Afrikában a fejlődésnek új iránya jelentkezik, melyet elpusztítani nem tudnak még akkor sem, ha a csatatereken a burok maradnak a veszteségek, a fejlődést hadseregek győzelmei késleltethetik de meg nem akadályoztathatják.

Az angol támadás indító okai.

A sajtóban felsorakozó háborus okfejtések során nem találjuk meg hiánytalanul a háborút előidéző valamennyi tényezőt. Ennek felsorolása nem is volna könnyű feladat hiszen abban a sorozatban, amely a háborút előidéző okok láncszemeit kapcsolja össze, az egymásba fonódó tényezők végtelen láncolatát látjuk.

Az első helyen a gazdasági érdek áll, minthogyennek az oknak az érvényét sehol sem, míg a többiét igen sok esetben ennek vagy másik oknak a javára kétségbe vonja, vagy éppen tagadja a sajtó.

Gazdasági érdekről van tehát itten szó, amelyet a tőkés és a spekulánsok képviselnek és az érdekek harcának állapotait a gazdasági kérdések jelzik. A gazdasági érdekek érvényesülési lehetősége, a gazdasági kérdések kedvező megoldása. Ez a rendelkezésre álló és a versenytárs erőforrásainak a nagyságától függ. Fontos tehát, a gazdasági érdek kívánja meg, hogy

61. Népszava, 1900. január 13. A háboru tanulságai, n.n. 5.sz.

minél nagyobb, minél több erőforrás álljon rendelkezésre. Érvényes ez minden gazdasági, mind hatalmi, mind politikai téren. Döntő jelentőségű gazdasági tényező az arany - mivel pedig Transvaalban az bőven van megszerzése jelentékeny módon mozdíthatja elő a gazdasági érdekek kedvező megoldását. Emellett csak el-
törpül jelentősége van a gazdasági érdeket szolgáló kereskedelem
nek.

Lássuk tehát ezeket az okokat. "A küzdelem igazi magva a gazdasági kérdés" ⁶² Transvaal meghódításával Anglia jelentős erőforrásra tesz szert, mivel dúsgazdag a r a n y b á n y á i vannak. Az arany tehát az, amiré az angoloknak "vásik a foguk" Transvaal és Oranje pedig dúsan meg van áldva e kincs-
csel. Növeli a bányák értékét az, hogy az ércben az arany egyenletesen oszlik meg s ezáltal a tulajdonosoknak nem okoz csalé-
dást. Transvaalban a Witwaters-rand nevű aranybánya vidék a vi-
lág egyik leggazdagabb aranybánya vidéke. Ez minennél jobban
serkentette az angolokat a hódításra. Ha nem lett volna arany a
bur köztársaságokban "nincs ez az indító okaiban és lefolyásában
egyaránt szégyenletes háboru" ⁶³ Az aranyért indították az angol-
ok ezt a háborút pénz és haszonvágyból minden más ok amit ők
felhoznak ürügy csak. Valójában, mint diadalmi bér integetnek
az aranybányák a győzelem áldozata pedig egy bátor, becsületes
és szorgalmas nép. Mire teszi képessé az embert a "auri sacra
fames"?! Kincsért, aranyért és gyémántért képesek az angolok egy
ilyen kegyetlen irtó hódító háboru viselésére " csak azért, hogy
Viktória királynő birodalma még egy darab - igaz hogy gyémántok-
kal megtüzdelt földdel megbővüljön" ⁶⁴ Ez az aranybányák utáni
vágy az oka és semmi egyéb ennek a háborunak. Sem gyarmatpoli-
tikai sem területi motivumok nem olyan jelentősek mind ez.

Látszólag külön csoportot alkot, de a ^qvilágban
egy csoportba tartozik az az álláspont, mely a n a g y t ő k é-
s e k e t, és a s p e k u l á n s o k a t okozza a háboru megin-
dításáért.

Az ő tevékenység+eknek, az ő izgatásuknak, az ő
nyerészkedési vágyuknak, kapzsiságuknak, föld és arany éhségük-
nek következménye ez a háboru. " Ők készítették elő az angol köz-

62. Pesti Hirlap. 1899. okt. 13. Az erősebb joga. nn. 184/6684/sz.

63. Budapesti Hirlap. 1901. jún. 10. Bur vendégeink. n. n. 157. sz.

téleményt a háborúra sajtójukban, melyben izgattak és mocskolták be a háboru ellenségeinek becsületét" ⁶⁵ Azáltal akartak ők jó hazafiaknak látszani, hogy kardot csörtettek és akik irtóztak a háboru keseveitől, borzalmaitól, azokat hazaáruloknak kiáltották ki.

Azokat az embereket, akik Viktóriának küldött peticiót aláírták, az angol bányatulajdonosok bérelték fel. A pénzkirályok Anglia legfelsőbb társadalmi rétegeiben is elterjedt "Aranyüzérek" tőkepénzesek bérelték fel a johannesburgi uitlandereket, akik alkotják a kiabáló tömeget mögöttük.

A Chartered Companynak, mely a háboru közvetlen oka volt, elnöke Cecil Rhodes, alelnöke Jameson, aki csufos kudarcot vallott a transvaali vállalkozásával, tagjai angol és fokföldi tőkepénzesek voltak, akik a burok függetlenségének megsemmisítése által remélték részvényeik értékének emelkedését elérni. Chamberlain gyarmatügyi miniszter sem volt idegen ettől a társaságtól. Chamberleinnak és börze társainak volt szüksége Transvaal aranyára.

A háboru okainak megjelölésénél a sajtó gyakran elvonatkoztatva csak emberi önzést, kapzsiságot, haszonlesést, föld és aranyéhséget, pénzvágyat, stb. említ. Mindez már ezeknek az érvényesülési küzdelmi területére a k e r e s k e d e - l e m r e utal. "Kereskedelmi érdek kívánta meg Transvaal területének a gazdasági forgalomba való bekapcsolását, hogy gazdasági kincsei az angol tőkepénz és vállalkozás birtokába jussanak" ⁶⁷. Ezt világgazdasági érdek is megköveteli. Ezért kell Transvaalban az angol "civilizációnak" benyomulnia. A rideg és önző "mercantil érdek" kívánta meg tehát, hogy ezt a területet elfoglalják, hogy az angol tőkepénznek, vállalkozásnak új lehetőségei nyiljanak. Erre pedig minden remény+k meglehetett. Ebben a reményben pedig a hatalmasok ha nyengébbel ker+lnék szembe"

66. Pesti Hirlap 1900.juli.28. A béke-bácsik /V.V./.205/7167/sz.

67. Pesti Hirlap 1899 november 3. Az egér és az oroszán. 305.sz.

"Shylocknál is könyörtelenebbek". Igazság, civilizáció, béke, humanitás háttérbe szorul a kalmár érdek mellett. Ilyenkor megindítják az ő "kockázat nélküli véres vállalkozásukat." "Minden szatocs cégért tesz boltja elé, a világ legnagyobb kalmárja az emberi joghoz címezi az ő véres szatocs vállalkozását" 68.

A kereskedelem tehát a legsivárabb "casus-belli"-vé válhat. Az a körülmény is készítette az angolokat e háboru megindítására, hogy a lorenzo-marquez-pretoriai vasutvonalon a forgalom lebonyolításában az amerikai, portugál és német államok egyre nagyobb tért hódítottak.

De miért kellett céljuk eléréséért háborut indítaniuk, mikor pár év múlva ugyis érett gyümölcsként hullott volna ölükbe Transvaal. Hiszen egyre több és több lett az uitlanderek száma, egyre jobban az ő kezükbe csuszott át ugyis Transvaal ügyeinek intézése. Csupa élelmes vállalkozó volt az uitlander, egyre nagyobb és nagyobb tért hódítottak a gazdasági életben, egyre jobban és jobban gazdagodtak. Miért volt olyan sürgős Transvaal meghódítása? Mert "a spekuláció türelmetlensége" siettette e terület megszerzését. Már Jameson idejében is tettek a rablásra kísérletet, de mivel az kudarcot vallott, most rendszer hadviselés útján remélik céljuk elérését. Az mindenki előtt világos volt, hogy Anglia hatalmát Transvaalra ki fogja terjeszteni, csak remélték, hogy lesz türelmük kivárni, míg az a viszonyok természeténél fogva ugyis be fog következni. De nem volt. A pénzügyi érdekeltség, a kapzsiság gyors és haladéktalan kielégítést követelt.

Ezért indult meg ez a háboru, ezért fogadták a börzén örömrivalgás közben a háboru kitörésének hírért, ahol Krüger nevét kiszögezték az insolvensok táblájára. Egy csomó milliomos és vállalkozó ujjongott örömeiben, mely ujjongásnak Dél-Afrikában ezrek és ezrek halálhörgése lett a visszahangja. Örömük érthető, hiszen már régi vágyuk teljesedését látták a háboru megindulásában; az ő érdekükben a "k i z s á k m é n y o l ó k é r d e k é b e n" indult meg tehát ez a háboru.

Ez az álláspont már tovább vezet bennünket, mint az előbbi. Itt már nem egyszerűen a kereskedelmi érdeket

emliti mint okot, hanem a társadalmi, gazdasági rendben látja a háború okát, melynek az eddig tárgyalt okok szükségszerű következményei. Ami Dél-Afrikában történik "szégyenére minden emberiességnak és igazságnak az a kapitalizmus elhatalmasodásának, a nagyipari termelési rendszernek szükségszerű következménye" ⁶⁹ Erről akarják elterelni a figyelmet, amikor ezt tetszetősebben úgy fejezik ki, hogy a "korszellem" háboruja, de valójában a kapitalizmus érdekében folyik ez a küzdelem a Dél-Afrikaai parasztnép ellen, amelyre úgy tekintenek, mint valami dióra, melyet fel kell törni, hogy élvezni lehessen.

És így tovább: "Ezen gyalázatos frivol és megvetendő háború melyet nem a "megsértett nemzeti önérzet" sem a szükségszerűség, de még a szocializmus sem tesz indokoltá, ez a leplezetlen és rabló és hódítási vágy az arany és az országok ezen elrablása igazi jele a kapitalisztikus kultúrának és nem véletlen az sem, hogy e rablóhadjáratot a világ legkifejlődöttebb kapitalisztikus állama indítja meg.

A hazug indokok csak arra valóak, hogy eltakariák azt, miszerint mindenki nyíltan meg ne lássa, hogy ahol a kapitalizmus megvetette a lábát ott békéről, emberiességről és józanságról szó sem lehet." ⁷⁰

Meg kellett indulnia ennek a háborúnak mert "A burzsoa társadalmi rend legbensőbb természetének kielégítést kell nyerni." ⁷¹ Eszközben és módon nem válogat, az erősebb joga dönt ez pedig "burzsoa moral" s az angolok "telivér burzsoák".

"Ime a modern világhódítás. Nem harci dicsőség, nem uralomvágy, hanem világhódítások oka a haszonlesés, a gazdasági önzés kielégítése. Kegyetlen harc ez is, fájdalmas az áldozatra, de a kultúra, amely hovatovább teljesen gazdasági formát ölt, nem töpreng és nem habozik. Vas **következettséggel** megy a maga járóján és siker alakjában hozzászegődik mindig az erősebbhez" ⁷².

"Az erősebb joga" Ezen alapszik az egész polgári társadalom. A politikailag erősebb megfosztja jogaitól a gyöngébbet; a gazdaságilag erősebb rabszolgájává teszi a kevésbé erőset. A nagy felfalja a kicsit; a nagy állam felfalja a kis

69. Népszava, 1901. június 8. Szemle. A burok. n.n.64.sz.
70. Népszava, 1899. okt. 7. Szemle. Megint egy rabló hadjárat. nn.92.sz.
71. Népszava, 1899. okt. 17. A háború n.n. 96.sz.
72. Magyar Nemzet. 1899. okt. 13. A gazdasági világhódítás. nn.13/283/sz

sebbet, a gyöngébbet" 73.

A spanyol-amerikai háboru idején Salisbury lord mondotta, hogy " neki úgy tetszik mintha a közelebbi jövőben az erős hatalmak még erősebbekké, a gyöngék pedig még gyengébbekké lennének" 74. És a burok gazdaságilag gyengébbek voltak, ezért áldozatul kellett esnie nemzeti függetlenségüknek, kulturájuknak, alkotmányuknak. Mindezt pedig a gazdasági gyengébség okozta.

Tudatos immár a háboru gazdasági okainak döntő szerepe a háboru létrehozásában és irányításában, de az emberi tömegek tudatosan nem ezért mennek háboruba, még ha ismerik is ez okot, hiszen akkor a háborunak közönséges rablás jellege lenne szemükben is. Nem, a tömegek tudatát nem ez mozgatja, de az általa adott feltételek és lehetőségek befolyásolják bizonyos fokig meghatározzák, determinálják a tömegek akaratát, cselekvésüket és annak végkimenetelét.

De az egységes és oszthatatlan élet a maga megnyilvánulásainak összességével teljességgel meg nem ragadható. Egy háboru kitörésének hiába sorolunk fel bármennyi okot, teljességet el nem érhetünk, csak megközelíthetjük azt. A felhozottok mindegyikét is szeretjük külön-külön vizsgálni, hatásait elszigetelve végig kísérni, nem is vesszük észre, hogy mennyi új szín, az életnek mennyi új rezdülése vegyül még bele, mennyi más szál vezet belőle más faktorokhoz és mennyi szerepe van alakításában, irányításában, siettetésében, vagy késleltetésében, abban az eseményláncolatban, melyben ez a tényező is hat magának a kiszámíthatatlan és ismeretlen embernek.

Egy háborut létrehozó ok olyan mint egy fénysugár, melyet ha vizsgálni akarunk szétbontunk szinképre. Miként a szinkép elemei kapcsolódnak egymásba, finom átmenettel, úgy kapcsolódnak a háboru okai is egymásba. Az embertől függ, hogy tudomásul veszi e minden árnyalatát ez okspektrumnak vagy nem, hogy egymásmellettiségükben elismeri-e őket, vagy egyiket a másik fölé helyezi, vagy éppen tudomásul sem veszi. Pedig az

73. Népszava 1899. október 7. A háboru 96.sz.

74. Pesti Hirlap 1899.dec.18. Délafrikai háboru.J.350/6950/sz.

Ok különöbeöző érvébyesülési területeken fejti ki amaga hatását az adottságiktól függ, hogym mikor, melyiknek van nagyobb hatása az emberekre. Ez függ a korszellemtől, a céltól, a nép jellemétől, multjától, vezetőitől és még számtalan más tényezőtől. Amikor az okspektrum szineit egyenként vizsgálja a kutató, máris kiszakítja az egészből önkényesen külön választja és bár tudja, hogy a közvetlenül mellette levőkkel, közvetve pedig az egészszel függ össze a szín átmenete az összefüggés nem tudja teljességgel visszaadni. A nyet részokok együttesége nem adja az eredeti egész Okot. A részokok összegezésénél az átmeneteket magának kell újra alkotnia és ami a szinkép láthatatlan részét akotja azt szimbolizálhatja az okspektrumban, az ember természetét, cselekvésének mozgató rugóit kiszámíthatatlanságát egész belső valóját, melyre csak hatásaitból megítélési módjából és megítélési szempontjaiból következtethetünk,

miként a szinkép infra-vörös és ultra-ibolya sugaraira is csak hatásukból következtethetünk. Ennek sikere a történetíró eziránti érzékétől függ.

Mi tehát csak részokokat vizsgálunk tulajdonképen, amikor okról beszélünk, vizsgálódásaink során. Részokon mindig ugyanazon Ok más-más területen való megnyilvánulását, hatáskifejtését értem. Tehát csak részokok azok a tényezők, melyeket háboru okaiként felsorakoztatunk. Erre kénytelenek vagyunk, hogy indokolttá váljék, hogy megérthessük egy esemény létrejöttét, hogy az okot a maga hatásaiban, mozgásában végig kísérhessük, miként a szinspektrum szineit külön-külön vizsgáljuk, ugy vagyunk ennél is. És miként a szinkép tiszta szinei a maguk egymásmellettiségükben rétegeződést mutatnak, ugy a részokok összessége által teremtet, a valóságot tökéletesen vissza nem tükröző Ok is életsikok által elválasztható életszférákat teremt, melyben az életmegnyilvánulások összességének egy-egy fajta küzdő tere és produktuma van.

Ennek előre bocsátásával ismétetem a sajtó által

felhozott többi háborút előidéző okot, melyeknek felsorolásában csak térbeli egymásutánság van, de nincs fölé és alárendeltség, mert ezeknek hatása a tömegek lelkében jut kifejezésre, így egyszer egyiknek, másszor a másiknak nagyobb az elért eredménye a háború megindulásához való hozzájárulása.

Maga Chamberlain a viszonyok természetéből **származónak** mondja ezt a háborút, melynek oka szerinte természetesen a burok magatartása és az angolok jellemének, erkölcsének és műveltségének a burokétól nagyon is különböző volta. Ezt a nézetet megtaláljuk a magyar sajtóban is, amikor arról ír, hogy a burok az ipari tevékenységet és a városalapítást gyűlölik, sőt sokan még a földművelést is megvetik és a pásztorkodás ősi áthagyományozott foglalkozásához ragaszkodnak. Ezek azt szeretnék, ha az egész Transvaal területe egy legelő volna, ezért jelen esetben a XVII. század ütközik itt össze a XIX századdal, egy **rég i k o n z e r v a t i v k u l t u r a** **a z u j k i - z s á k m á n y o l ó s z e l l e m m e l**, ezért nincs ennek a küzdelemnek támogató érve sem a humanizmus, sem az ethika körében, de található a gazdaságiban: "Mert teremts alkots jogokat akar ott, ahol produkálni tud." ⁷⁵ Két különböző világ ütközik **itt** tehát össze. Ebben rejlik a gazdasági küzdelem súlya, amely mint külső formában a politikai küzdelemben dől el.

A **sájtó** nem hangsúlyozza ki, de nyilvánvaló, hogy az iparos **uitlanderek** állanak szemben a mezőgazdálkodást folytató burokkal, két társadalmi osztály ellentétére találunk, ha a gazdasági küzdelem életsikjában nézzük a küzdelem okát. Természetesen ebben a tényezőben nagy szerepe van a kultúra hordozó és alkotó embernek és az ő hagyomány, vagy ujitás-szeretetének is. Az emberek valójában azért lelkesednek, ez az amit ők sajátjuknak valóban hozzájuk tartozónak érznek. Az ezirányu emberi

75. Magyar Nemzet 1899.okt.13. Gazdasági világhódítás.n.n.13/283/

tevékenység életszféráját sem szabad figyelmen kívül hagyni. Az amit az ember maga alkot, maga formál mindig hálásabb iránta, éppen ezért mert formálható, ezért jobban is szereti mint az, amihez ő kényszerül alkalmazkodni, ami őt formálja és sorsát bizonyos fokig meghatározza.

Az angol nemzet számára döntő ok a r e - v a n c h e gondolata, a "bosszu Majubáért", az 1881-es vereségért, épügy, mint az államhatalom számára presztizsének helyreállítása végett.

Ehhez csatlakozik az államhatalom uralmi akarata, mint a háboru egyik oka. Az imperialista Anglia világhatalmi törekvésének útjában álltak a bur köztársaságok, melyek birása gazdaságukkal merész afrikai terveik kivitelét nagyban elősegíteni látszottak. Mi volt ezen merész afrikai terveik végcélja? E g y e d u r a l o m D é l - A f - r i k á b a n. Ez és nem jogszerűség vagy civilizáció terjesztése, vagy éppen az igazságszeretete indította az angolokat e háboru megindítására. Uralkodni! Ez volt a Times véleménye is, amelynek érdekeltjei közel álltak Chamberlain-hez. Az államhatalom uralkodási vágya, hatalmi érdeke indította meg ezt a háborut. Az uralomért, a hegemoniáért folyik ez a küzdelem: "Anglia pusztá uralmáért vonult hadba ellene" ⁷⁶ Anglia tehát feltétlen hegemoniát akart "paramount power" akar lenni Dél-Afrikában, hogy összeköthesse délafrikai birtokait északon Szudánnal és Egyiptommal, ezáltal hatalma biztosítva van az egész fekete földrészen. Ezért az angolok és a burok között a leszámolás bekövetkezett volna akkor is, ha az uitlanderek megkapták volna ~~ha~~ a választó jogot. Transvaal tehát egyszerűen útjában állt pusztá létezésével Anglia hódító terveinek és valóban: "a délafrikai köztársaság teljesen Angolország hatalmi szférájában fekszik" írja Pesti Napló. ⁷⁷

Anglia államhatalmi érdeke, tehát megköveteli, hogy közvetlen hatalmat és uralmat gyakorolhasson Dél - Afrikán. Ennek a célnak a szolgálatában állt C e c i l R h o d e s, akinek a ~~am~~ börze érdekeltségeitől eltekintve a burok

76. Abendblatt des Pester Lloyd 2. okt. 1899.-225.sz.

77. Pesti Napló 1899.okt.1. A délafrikai háboru színhelye.nn. ^{272.sz.}

"England zieht für die abstrakte Herrschaft über ein südafrikanisches Bauer-land ins Feld".

két okból álltak utjában: a vasutat a burok területén szándékozott átvezetni, mely az északi angol birtokokat délre l összeköti, továbbá, ő személyesen akarta megvalósítani a Dél-Afrikai birodalmat az ő vezetése alatt, ő akart Dél Afrika Washingtonja lenni.

A köztársaságok körül már minden földet megszereztek, már csak ezeknek a kis köztársaságoknak önálló volta különállása zavarta Rhodes terveit. Ezért kellett Transvaalt mindenáron meghódítani, meg kellett alapítani a délafrikai brit birodalmat. Először Desraeli terve volt, hogy mindazt a földet, melyet Stanley és Livingstone felfedezett az angol birodalomban kebelezzék be. Még a vasutat is el lehetett volna vezetni, bár kerülővel Transvaaltól nyugatra, de miért ne vezethessék át Transvaalon? Sértette a szemüket az a folt ott a térképen s a közönséges angol nyárs - polgárral ehitették, hogy a burok meghódítása könnyű feladat lesz. Britt birodalom Kairótól Fokföldig! Ezutáni vágy az emberekben ezután való lelkesedés felkeltésének, a hiúságnak az eredménye ez a háború. Transvaal földje kellett a britt oroszlának és nem a néhány ezer uitlander. "Itt arról van szó, hogy a fényes acélsinpár mielőbb végigszelje a fekete kontinenst egész hosszában és zsufolt vagonokban cipelje Afrika minden kincsét Londonba, a világ pénzének fővárosába." ¹⁸ A sinpáron pedig " egy szép napon végig robbog majd az első hivatalos különvonat a lokomotivon lengő angol zászlóval végig az egész kontinensen. Az egyik szalonkocsiban jóféle hűsítő pezsgő mellett ül majd Chamberlain ur és Cecil Rhodes ur s végig robbogva Kimberley és Mafeking mellett odaszól egyik a másiknak: azt hiszem itt hajdan burok laktak." ⁷⁸.

Chambienről a i n n e k a brit imperi alizmus megtestesítőjének volt a célja egy olyan birodalom megteremtése, amely a földgömb minden részén magába foglalja a brit fajhoz tartozókat. Ebben látta ő az i m p e r i a l i z m u s célját, ehhez kérte minden " hazafias angol" támogatását.

78. Budapesti Napló 1899.okt.14. Afrika meghódítása/L/
284.sz.

Chamberlain és Rhodes szerepéből látjuk, milyen nagy jelentőséggel bír az egyesek természete, ambíciójának iránya a háborút előidéző okok létrehozásában és irányításában.

Az államhatalom érdekének érvényesítéséről van tehát itten szó, uralkodási akaratról, arról, hogy ki legyen az ur Dél-Afrikában, a bur-e vagy az angol? Láttuk, hogy az angolok egész Afrika fölé igyekeztek hegemoniájukat kiterjeszteni, ezért volt a cél Észak és Dél összekapcsolása és ezáltal a délafrikai brit birodalom megalapítása.

De ezzel szemben ugyancsak egy egységes uralom alatt álló délafrikai birodalom, egy délafrikai unió megteremtése volt a célja a buroknak is. Kérdés tehát az volt, ki legyen a vezető? Az angolok a magasabb civilizáció jogán, a burok pedig az "Afrika az afrikandereké" elv alapján követelték maguknak a vezetést. A burok az afrikanderek segítségével bíztak. Szemük előtt az Amerikai Egyesült Államok példája lebegett. Mozgalukat melyhez igen sok fegyveres harc is tartozott az angolok igen veszélyesnek tartották; el kellett tehát folytatni, amire egyetlen mód a háború volt.

A sajtó nem hangsúlyozza ki, de könnyű az eddigiek alapján a burok mozgalmának okát abban jelölni meg, hogy tudták, hogy az uitlanderekkel folytatott gazdasági küzdelemben ők maradnak alul, nem akarták bevárni míg ennek következménye képen politikailag is alul maradnak, ami függetlenségük megszüntetését vonná maga után.

Az angolok is, a burok is tudták, hogy Dél-Afrika egyesítése gazdasági szükségszerűség, melynek előbb utóbb be kell következnie.

Ide kapcsolódik, mint ok a felidézett fajhárc is. Már a gazdasági oknak, mint elsődleges oknak tárgyalásánál láttuk, hogy itt társadalmi osztályérdekek ütköznek össze, de mivel az egyikben angolok, a másikban hollandok voltak, e harc másodlagos jellege fajhárc lett, ami a tömegek előtt szimpatikus érzelmeiket felkorbácsolja, hiúságukat felkelti. Anglia attól félt, hogy más területekre is áttérjed ez a fajhárc, így gyarmataink veszélyeztetését látta e harcban.

Az államhatalom életsíkján vizsgálva tovább a háborúnak a sajtó által megjelölt okait, itt kell felhoznom, mint okot a h a t a l m a k v e r s e n g é s é t é s egymásra való féltékenykedését. Afrika az európai hatalmak versenytere és Angliának vigyázniia kell arra, hogy közvetlen szomszédságában ne keletkezhessenek olyan államszövetségek, melyek érdekeit veszélyeztethetik. Ha a burok akár belügyi önállóságuknak bizonyos fokú megtartásával is olyan politikát folytatnának, amelyven a külpolitikában Angliával közös ügyet csinálnának a háboru nem tört volna ki. Angliának ügyelnie kell arra, hogy öröklött vezető pozícióját el ne veszítse Dél-Afrikában, annél is inkább, mivel ellenségei Szuezt elzárhatják, ami által az Indiába vezető kerülő ut miatt feltétlen szüksége van Dél-Afrikára. Az angolok arra törekedtek, hogy más állam újabb területszerzéssel az addigi hatalmi erőviszonyokat meg ne bontsa; Chamberlain mondotta 1899. januárjában, hogy Angliának meg kell védenie birtokait, arra kell törekdenie, hogy minden más területszerzésnél megfelelő részt kapjon. Ezért Angliának szüksége - rü követelmény volt Transvaal elfoglalása.

Ehhez a csoporthoz tartozik, mint a háboru egyik oka a Chamberlain által felhozott ok az államhatalom tekintélyének a veszélyeztetése. Azáltal ugyanis, ha Anglia nem venné oltalmába a Transvaalban élő alattvalóit, az államot fenyegető csorba esne a britt néven. Az államhatalomnak életsíkján tehát az ok: az államhatalmak életszféráinak összeütközése.

Az eddig tárgyalt okok kivétel nélkül olyanok, melyek dinamikája az angoloktól ered. Miért fogtak fegyvert a burok a sajtó szerint. F ü g g e t l e n s é g ü k é r t, s z a b a d s á g u k é r t é s ö n á l l ó s á g u k é r t. A burok miután meggyőződtek róla, hogy Anglia mindenképen el akarja venni függetlenségüket és hazájukat, rászánták magukat arra, hogy kockára dobják önmagukat, hauájukat, földjüket, vagyonukat, családjukat és életüket, hogy végül ezáltal a hazát megmentse. Kényszerüségből fogtak ők fegyvert, arról volt szó, hogy lemondjanak e hazájukról, vagy elveszítsék azt. " mint férfiak, mint nyakas ésparasztok

ez utóbbit választották. Talán eljutott hozzájuk is Deák Ferenc sugalata: amit erőszak vesz el a nemzettől, azt a szerencse még visszahozhatja, amiről magunk mondunk le, az veszendő örökre." ⁷⁹ Valóban nem mondtak le semmiről, dacoltak a hatalmas Angliával, ez vezetett háborúra: "A burok dacolása vezetett háborúra." ⁸⁰ Pedig függetlenségük csak látszat volt, de ők még ezért is küzdöttek. "Függetlenségük látszatáért harcoltak a burok" ⁸¹.

Természetesen Chamberlain és Salisbury szerint ennek a háborúnak senki más nem oka, mint Krüger és a burok. "Az öreg Krüger esztelensége" és az angolok hatalmi döllyfe robbantotta ki ezt a háborút.

Ezzel a sajtó által felhozott okok tárgyalását befejeztem. Az angolok állandóan Krüger ultimátumát tekintették a háboru előidézőjének és érte Krügert tették felelőssé. Bár nem mint kizárólagos okot, de mint egyik tényezőjét a háboru okának - mint részkot - sok esetben hangsúlyozza a magyar sajtó is.

Így ilyen a szerepe az emberi tevékenység és a tárgyi világ együttességének egy háboru felidézésében.

A magyar közvélemény ítélete.

A fegyveres küzdelem megindulásától kezdve foglalkozik a sajtó ezzel a kérdéssel. Ítélete a következő szempontok szerint csoportosítható:

- a./ Igazolja Angliát és
- b./ Anglia jelenlegi politikáját veti meg, de tiszteli Angliát.
- c./ Elitéli Angliát
- d./ A társadalmi rendet teszi felelőssé.

79. Budapesti Hirlap 1899. okt. 12. Patkány és leopárd. n.n. 985. sz.

80. Abendblatt des Pester Lloyd. 9. juli. 1901. 154. sz.

81. Abendblatt des Pester Lloyd. 2. okt. 1899. 225. sz.

"Der Trotz der Boeren hat zum geführt."

"Die Bevölkerung Transvaals kämpft um den Schein ihrer Unabhängigkeit."

alatt 19 ezer 616 ~~korára~~ betegedés történt s a betegek közül 12 ezer halt meg. Ime az angol uralom áldása Indiában, a gazdag, de kiszípolyzott Indiában, melynek inséges népét a leggazdagabb ország éhen veszni hagyja, mert pénze az afrikai háborúra kell." ⁸³

c./ A tansvaali háboru egyike a világháboru legigazságtalanabb és legerkölcstelenebb hódióháadjáratának; megakasztja az emberiség művelődési folyamatát, sőt a századokkal veti vissza egészen a kegyetlen és barbár világba.

Jogtalan volt Anglia követelése a választói jog ügyében. Külföldnek semmi beleszólása nem lehet egy független állam belső életébe. Transvaal pedig jog szerint belügyeiben teljesen független volt. A humanizmus nevében sem léphettek fel jogosan az angolok, mert politikai jogokon kívül az uitlanderek teljes szabadságot élveztek. A káfferekkel való bánásmód miatt is indokolatlan a fellépésük.

Lássuk közelebbről ezeket a kérdéseket. A nagyobb civilizáció neében nincs joga egyetlen egy nemzetnek sem elfoglalni más országot. Embertelen cselekedet egy népre idegen civilizációt és idegen ~~állam~~ lelkiiséget ráerőszakolni. A civilizációnak, eszméknek kell a népekhez hasonulniok és nem megfordítva, mert a civilizációnak, az eszméknek, sőt magának a kulturának is meg vannak a maga anyagi feltételei, melyek országonként mások és mások. De más a nép lelkét formáló történelem is. A betelepülő uitlandereknek tudniok kellett volna a római axiómát: Si fueris Romae, Romano vivito more: Ha Rómában akarsz élni, római módon élj!

Az sincs kizárva, hogy Anglia gazdasági és kulturális túlsúlya miatt Transvaal előbb utobb uralma alá került volna háboru nélkül is. A mohó Anglia azonban nem tudott várni. Pedig a falánkság, az állati étvágy a szervezett beteges tünete. Vajjon nem fog-e Anglia is felbomlásnak indulni? Katasztrófájának bekövetkezéséig is ~~fülébe~~ fog zugni.

a memento mori.

A burok a legelemibb jogukkal sőt kötelességükkel élnek, amikor hazájukat metvédelmezik. Ellenvetésül azt mondhatnánk valaki, hogy a burok is erőszakkal foglalták el az országuk földjét a bennszülöttektől. Erre hivatkozhatnak a kafferek, de nem az angolok, mert a feketék az emberiség kötelékén kívül álltak és két civilizáció versenyzett értük: az arab mohamedánó és a keresztény, A burok pedig már a keresztény kulturát fitték oda. "Hogy pedig az európai civilizáció a maga szociális és munkáskérdésével különb volna erkölcsi tekintetben, mint a buroké: nehéz lenne bizonyítani. Ha a bur többre becsüli igásbarmát, mint fekete cselédjét, az engedet nem lep meg. Minden jó gazdának gyengéje szive van marhája iránt. Ellenben tudok angol gyárost, aki az agazát vagy ölébét jobban gondozza, mint a munkásait és angol gen tleneket, akiknek a cselédjei irigységgel nézik verseny és egyéb papipái sorsát." 84

Angliaán kívül azonban az egész művelt világ felelős e háboru büneiért, mert nem igyekszik azt megakadályozni. Ha közbe léptek volna Európa hatalmai, a műveltségnek és a demokráciásnak nagyon egészséges csiráit mentették volna meg. Az sehol sincs megírva, hogy a műveltségnek és a civilizációnak Anglia az egyedüli lététeményese.

d./ Mindenki felelős e háboruért, aki a mai társadalmi rend hive." A háborut egyetlen egy nép sem kívánja. A népet erre az uralkodó osztályok mindig rákényszerítik. Klasszikus példa erre az angol-bur háboru. A háboruban egyedül az angol bárzsuáiának volt érdeke és az angol ariszto krácia egy néhány képviselője kivételével az angol nép vére adja meg az árát. A polgárság a háboruból teljesen távol tartja magát." 85.

"Mi szociáldemokraták undorral nézzük ezt a tömeges embergyilkolást, ami lent Afrika aranyezőin végbemegegy. De nemcsak Angliától, a mostani főszereplőtől fordulunk el undorodva, hanem az egész mai világrendtől, amely az ilyen embergyilkolást nem csak lehetővé, hanem szükségessé

84. Budapesti Hirlap. 1899.okt.14. Patkány és leopárd.n.n. 285.sz.

85. Népszava. 1900 febr. 6. A délafrikai háboru tanulságai. n.n.14.sz.

is teszi s amely megteremti a Jameson, Rhodes és Chamberlain-
ekat, e modern rablólovagokat, a burzsoázia e megtestesítő-
it." ⁸⁶ ítéletünk nem egyedül Angliát illeti tehát, hanem
az egész polgári társadalmat, melynek erkölcstelenség és e-
rőszak a vágya.

A békekötés visszhangja a magyar sajtóban.

Hatalmas világbirodalom küzdött két kis elzárt
köztársasággal. Mindenki tudta, hogy Anglia anyagi és szám-
beli fölényét a kis köztársaságok: Transváal és Oranje meg-
törni nem tudja. A burok makacs ellenállását látva azok so-
kan remélték -maguk a burok is -, hogy végre is az angol
parlament megtagadja az újabb és újabb ember és pénz áldo-
zatok megszavazását akár a kormány leváltásával is. Mások
Angliának valamely más hatalommal támadható bonyodalmában
hittek, amely esetben Anglia érdekeinek megvédése céljából
enged Dék-Afrikában. A boxer-lázadás is ilyennek látszott
kezdetben. Nemzetközi bonyodalom valóban segíthetett volna
is a burokon. Az európai sajtó jó része a burok kívánsá-
ga mellett foglalt állást: Vesse alá magát Anglia egy nemzet-
közi döntőbiróságnak; csak kevesen hitték, hogy Anglia ezt
megteszi .

A háboru tovább tartott, mint azt a világ várta.
A fizikai erő nagyságát és annak következményeit meg tudja
határozni az ember, de az erkölcsi erő meghatározására, mé-
résére nem képes, következményeit csak megvalósulásuk ide-
jén ismeri meg. Ezért gondolta az emberiség, hogy az angobur
háboru hamar befejeződik.

A kegyetlen küzdelem látása sokban keltette már
1900 elején azt a meggyőződést, hogy mind az angolok, mind a b
burok számára jobb lenne, ha békét kötnének. A burok előbb
utóbb leveretnek és elveszítik ugyanis függetlenségüket, hiá-
ba szereznek dicsőséget, az elismerés koszorujának minden
babérlevele erejüket emésztí csak. Függetlenségét még az

angol liberális párt uralomra jutásától sem remélhetnek. Az angolok számára is előnyös volna a mielőbbi béke. Egy-egy katonai sikerük után mindig a békét ajánlja a sajtó Angliának. Felhívja a figyelmét erejének nagy lekötöttségére: Anglia végső győzelme nem kétséges: azonban célszerű volna most kisebb anyagi és erkölcsi áldozattal a küzdelem befejezésére törekedni, mint még hónapokig vagy még tovább kockáztatnia tekintélyét." ⁸⁷

A béke ajánlgatásnak Anglia tekintélye féltésének megvan a gazdasági és politikai oka: A békétől reméljük, hogy az angol tőke felszabadulás a mi gazdasági életünkre is hasznossá válik. Politikai oka: Európa hatalmi egyensúlyának a féltése.

A küzdelem a tuleró győzelméig tartott .

"Győzött a fegyveres kereskedő had. Senki nem állította meg hatalmas apparátusának kifejtésében, igazságának támadásában. Egész Európa cinkosa lett, mert egész Európa nyugodtan nézte demokrata gögijében, hogy a sokaság, mint nyomja el a kisebbséget. Nagy világ hatalom köztársaságok nyugodtan látták a testvér köztársaságok elbukását." ⁸⁸

"Nyitva a sir, betemetik a halottat: Egy egész nemzetet. Dél-Afrika szakadékaik közt vivta élet-halál harcát, míg nem tizszeresre dagadt az ellenség és összetörte a szabadsághősöket. Váres tagjaik szerté hevernek az Oranje és Vaal prtjain. Most összeseprik s bedobják a közös sirba. Európa pedig s mind a nagy világhatalmak krokodilus könnyel a szemében, gyászfátyollal a diplomata kalapon, koszorut helyeznek a bátor küzdők sirjára. A koszoru szalagjára aranyberükkel rá van nyomtatva: Nyugodjék békében. A szalag belső felén, akinek jó szeme van, elolvashatja a titkos irásu mottót: Anglia barátságáért." ⁸¹ Igen, most versenyt udvarolnak Angliának Európa diplomatai.

87. Abendblatt des Pester Lloyd. 27. dezbr. 1900. 294

88. Budapesti Napló. 1900. aug. 18. Az utolsó ut./L/ 256.sz.

"Der endliche günstige Ausgang für Grossbritannien ist nicht zu bezweifeln; aber klug wäre es jetzt ein Ende mit geringen materiellen und moralischen Opfern zuzustellen, als noch monatelang und länger das Prestige auf's Spiel zu setzen"

89. Budapesti Napló 1900. juni. 2. Rekviem/L/. 150.sz.

Európai népei csak biztatták a burokat, de nem segítették rajtuk. Voltaképen a burok Európa bolondjai voltak. Nem akartuk elhinni mi itt, hogy igazi embervér folyik ott Dél-Afrikában.

Hiába volt-e a burok vérontása? Nyugodtan válaszolhatunk nemmel. Két évvel a békekötés előtt katonailag kedvezőtlen volt a burok helyzete. Szolgálatot jósltak nekik. Most nem hangzott el Anglia ajkáról a vae vici-tis. A burok magatartásukkal meghódították kegyetlen ellenségük rokonszenvét is. 1902. augusztusában Bothát De-Vet-et és Delarey-t az angol király fogadja. E kis nép amelyen becsületességgel harcolt, éppen olyan őszinteséggel nyújtja békére a kezét.

A rájuk váró feladatok most is nehezek. Be kell gyógyítaniok a sebeket, ki kell egyenliteniök az ellentéteket és meg kell bocsájtaniok az ellenük vétkezőknek. Volt ellenségeik tisztelik és becsülik őket. Nem sok idő telik bele, hogy teljes belső önkormányzatot kapnak.

a béke örömeiből a budapesti angolok is kivették részüket, hálaadó Isten-tiszteleteket tartottak a Holdutcai református templomban.

Bucsuzunk Dél-Afrika hőseitől; Krüger, Joubert De-Vet, Botha, Delarey bur vezérek Villebois-Maureil gróf francia tábornok, ki a burokat szervezte az egyik oldalon, White Methuen, Buller, Hamilton, Gatacre, Roberts, Kitchener a másikon. Európa hamarosan elfelejti nevüket, az előadás megoszni, a vén világrész nem tapsol tovább.

Európa politikai magatartása.

*A*XIX.sz. végén egyre jobban a militarizmus rabjaivá válnak Európa hatalmai. Az uralkodók egymásra féltékenydedtek, népeik pedig alig bírták elviselni a súlyos hadiköltségek terheit. Ezért nagyon humanusnak látszott és a népek szemében rokonszeves volt ~~Szász~~ Orosz cár

H. Miklós

javaslata, melyben nemzetközi békekonferencia egybehívására hívta fel a világ népeit. Ennek a konferenciának feladata a fegyverkezés megállítása volt. Hálát és dicshimnuszokat zengtek érte a minden oroszok cárjának, mint a béke, angyalának, miközben minden hatalom lázasan fegyverkezett. Az előkelő diplomaták játszották az ő hazug, történelmi színjátékukat, mi, özben országuk fegyvergyárai még lázasabban dolgoztak. Az élen Anglia haladt. Chamberlain gyarmatügyi miniszternek nagy tervei voltak Délafrikában. Célja megkövetelte, hogy meghódítson két kis parasztköztársaságot. Ő is békét hirdet, nem is akar háborút, csak-hát hódoljon meg a két köztársaság. Ezt bizonyára nem teszik, nem is tehetik. Tudja ezt Chamberlain is, de még nem mondja. A hágai békekonferencián az angol küldötteknek sikerült elérniük, hogy a kongresszus Transvaal ügyével ne foglalkozzék, Az első siker! Transzvaal kérdését Európa Anglia magánügyének tekintette. Az angolok céljuk kivitelére is gondoltak. Mint valami kiváltságos hatalom engedélyt kapott a dum-dum ^{gránátok} ~~lőszerek~~ gyártására és vad törzsek elleni használatára. Néhány hónappal később e ^{gránátok} ~~lőszerek~~ ezer és ezer bur paraszt testét szabdaltatta darabokra. Mire a békekongresszus határozatait ratifikálták, fehérek hullái borította Délafrika csatatereit. Igazi szatirája volt ez a békekongresszusnak. Mintha ^{civilizáció} ~~civilizáció~~ jára büszke Európa nem tudta volna méltóbban befejezni a XIX. századot! Európa hatalmai eltúrte, hogy a hatalmas erőszake érvényesüljön a gyengébbel szemben. Ime a békele-szérelési és egyéb konferenciák értéke!

A háboru kitört és a délafrikai csatamezők jaj-kiáltásait csak a népek hallották meg, kormányok nem. Közvetlenül csak Portugália volt érdekelve ebben a háboruban. A többi népre csak, mint valami történelmi dráma hatott ez a harc. A portugálok érdeke az volt, hogy az angolok győzzenek. Ebben az esetben ugyanis Délafrikában egy angol jellegű gyarmatszövetség alakul ki, mely mellett a Delagoa öböl vidéke továbbra is megmaradhat portugál területnek. A burok győzelme esetén azonban a megalakuló délafrikai

Unió előbb-utóbb magához vonzaná a portugál gyarmatot is, mi-
ként ~~mint~~ a francia gyarmatokkal történt az amerikai sza-
badság harc idején. Ezért Portugália a legtökéletesebb sem-
legességre törekedett, nehogy megsértse Angliát. Titokban a-
zonban a burok is meg az angolok is szállítottak haidanya-
got kikötőjén át!

Európa hatalmai mindvégig semlegesek maradtak, a háboruban nem avatkoztak be, de a helyzetadta lehetőségeket mindig kihasználták, akár Anglia érdekeinek rovás ára is. Semlegességük mögött haszonlesés és kárörvendezés volt. Szívesen gyarapították volna hatalmukat Anglia romjaiból. Ők is szívesen gyarmatosítanának, de már minden ^{ütt} Angliára bukkannak utjukban, mint beatus possidens-re, Mookkótól egész Szudánon át Egyiptomban az egész ^{vil}ilus völgyében Abessziniában, a Perzsa öbölben, a Pamir fensíkon, Birmában, és Kínában egyaránt. Lekötöttségét igyekeztek a hatalmak kihasználni. Míg Németország ellovagol a kínai falig, Oroszország Mandzsuria felé nyújtotta ki a kezét. Egy esetleges európai bonyodalom a hármasszövetség valószínű Anglia mellé állt volna, míg Orosz és Franciaország Anglia ellen foglalt volna állást. Európai háborúnak azonban kicsi ~~val~~, ^{volt} az eshetősége. "Nem szabad elfeledni, hogy Délafrikában Angliának csak a szárazföldi hadereje van lekötve, míg tengeri hadserege csak igen kis mértékben. Bármily nehézség támadjon Transvaalban, bármily szerencsétlenség essen is meg, Anglia tengeri hatalmát ez nem érinti és egy európai konfliktus esetén flottájával fölényben van minden versenytársával szemben." ¹ Anglia nagyobb lekötöttsége esetén azonban nincsen kizárva egy európai háború sem. Menelik abessziniái császár is mozgolódik, a szudáni kalifa is ismét el-lenséges. . . .

Európa hatalmai közül Németországot lekötelezte Anglia a Szamos sziget megszerzésével, a nyugatafrikai német gyarmatok határainak kedvező rendezésével, végül azáltal, hogy Anglia beleegyezett, hogy német vállalat építse meg a Konstantinápoly-bagdadi vasutat. Ezt eddig Anglia India féltése miatt ellenezte. Állítólag a portugál gyarmatok kérdésében is megegyeztek. . .

H. Hohenberg &
Bauer ambulant
neq helle volu nemi!
Vilno, Gauri Kongo
Favoratimar Craig
dellure van I neam
omung publicat
Anto as amment
Echaristia Koro!

Annyi bizonyos, hogy Németország megígérte Angliának, ~~hogy~~ nem fog olyan koleraiában résztvenni, melynek célja a burok megsemmisítése. A jövő dönti el, hogy helyes volt-e politikájuk, mert Transvaal meghódítása Szedánja a németek afrikai terjeszkedési politikájának. Az európai hatalmi egyensúly fenntartása végett a német császár is kívánatosnak tartja Anglia változatlan hatalmát, bár a burok iránti rokonszenv seholsem olyan nagy, mint éppen Németországban. Három évvel korábban Vilmos császár nem tehetett volna a lábát angol földre, hogy magát kellemetlenségeknek, tüntetéseknek ki ne tegye, most pedig szinte ünnepli Anglia. Vilmos a Jameson-féle betörés idején hajlandó lett volna egy kontinentális szövetséget létrehozni Franciaországgal és Oroszországgal, hogy az angol hatalmat megállítsa terjeszkedésében. Krügernek is elküldte híressé vált gratuláló táviratát ekkor, ami óriási felháborodást keltett Angliában és már háborútól kellett tartani. Vilmos koalíciós terve azonban sem a Szajna, sem a Néva partján nem talált visszhangra, ezért egyezett ki Angliával. A német nép ~~h~~maradt angolelles magatartásához, de a császár nem. Vilmos már egyetért Cecil Rhodes-szal, aki személyesen ment el Berlinbe, hogy a transzafrikai vasut megépítéséről tárgyaljon és "felvilágosítsa" a német császárt a transvaali ügyek felől. Mostmár "Németország meg van győződve arról, hogy a transvaali viszonyok rászorultak reformokra, ami nemcsak az angoloknak, hanem a Transvaalban lakó más külföldieknek, tehát a németeknek is hasznára lesz."⁹⁰

90. Pesti Hirlap, 1899.szept.16.Táviratok. Transvaal és Anglia n.n.257/6857/sz.

1.Abenblatt des Pester Lloyd,31.Okt.1899.

Man darf nicht vergessen, dass England in Südafrika ausschliesslich nur militärisch und nur in ganz geringer Weise maritim engagiert ist. Welche Schwierigkeiten in Transvaal immer finde, welches Missgeschick ihm, das passiert: das macht Englands zur See

A hivatalos német politika a semlegesség útját vallotta magának, bár túllépte ennek határát. A német császár az olasz királlyal együtt gratulált Viktória királynőnek Johannesburg megszállásához. ~~Elrendelte, hogy akadályozzák meg a megszállást.~~ Elrendelte, hogy akadályozzák meg a délafrikai német gyarmatok lakosságát, hogy a burok német gyarmatok területére menekülhessenek, továbbá megtiltotta, hogy német tisztek harcoljanak a burok oldalán. Az I. angol dragonos ezrednek üdvözlétét és szerencsekívánatait küldte. A német közvélemény azonban és annak sajtója a burok mellett volt. Nehezteltek is emiatt az angolok. "Az angol gyarmatügyi miniszter nemrégiben egy bevaló kegyetlenséggel vádolni, mert a német hadsereg sokkal nagyobb brutalitásokkal vitt véghez, az 1870-71. évi francia hadjáratban." Bülow "szokott sima és előkelő nyelven, de nagy energiával utasította vissza Chamberlain vágyát, kioktatta, hogyha egy miniszter kényszerülve van a politikája igazolására, jól teszi, ha a külföldet nem keveri bele a mentegőztetésébe. Aztán rácitálta Nagy Frigyes mondását: "Aki a porosz hadsereget bántja, az gránitba harap."

"A Kölnische Zeitung" az angolok győzelmét reméli, ellenkező esetben azonban Németország szabad kezet tart fenn magának, hogy érdekeit hatalmi állásának megfelelőleg megvédje, írja. A porosz alsóház pedig szolidárisnak jelentette ki magát a burok segélyezésére szervezett szövetséggel.

Oroszország "érdekeinek megvédése" és a "nyugatianságok iránti kötelességének megállapítására" 1900-ban csapatokat szállít az afgán határ felé, majd próbamozgósítást rendel el. A német eufrátvölgyi vasutépítési terv féltékeny tette a cárt. A teheráni kormánnyal szerződést kötött, mely értelmében 30 évig csak oroszok építhetnek ott vasutat. Ennek fontos kereskedelmi és katonai következményei lehetnek. Angolországgal

"wird, hiedurch nicht betroffen werden und seine allen Rivalen überlegene Flotte bleibt ihm für jeden europäischen Konflikt."

azonban teljes a diplomáciai barátság. A cár megígérte, hogy nem fogja Középázsiában kihasználni a helyzetadta lehetőségeket Anglia rovására. Azt is sokat hangoztatják, hogy amíg Oroszország nem építette meg a szibériai vasutat és a kelet-ázsiai kérdést nem oldotta meg, kerül minden összeütközést. Ennek ellenére a londoni lapok állandóan figyelmeztetik Angliát, hogy nincs kizárva egy orosz akció lehetősége. A "Novoje Vremja" sem garantálja, hogy egyetlen európai hatalom sem fog ebbe a háboruba beavatkozni. "Egész Oroszország gyűlöletté fokozódó felháborodással kíséri a Salisbury-Chamberlain kormánynak a nép és a hadijog számtalan megsértésével folytatott háborút." ⁹¹ A barbár orosz, aki mag^ais felfalja a kisebb népeket, aki sohasem ismer^te a szabadságot, s aki Lengyelországot maga is vassal és vérrel olvasztotta be: ez a barbár orosz háborodik fel az angolok délafrikai embertelensége fölött és ez lesz bír^aja a minta-nemzetnek." ⁹²

A hollandok egy^{tt}éreztek a háromszáz éve elszakadt testvéreikkel, de érde^kukban hathatósan csak 1902.-ben, ^abéke előkészítésében tudtak cselekedni. Korábban gyűjtéseikkel segélyezték őket.

Írországban tüntetéseket rendeztek a burok m^ellett.

Amerikát Anglia lekötelezte a spanyol-amerikai háboru idején tanusított magatartásával, bár sokan rokonszenveznek ott is a burokkal, köztük Mac Kinley is. "Mac Kinley elnöknek és kabinetjének rokonszenve egy bizonyos fokig a burok mellett van, azonban az Anglia iránti vonzalom nagyobb és elnyomja a burok iránti barátságot." ⁹³

91. Pesti Hírlap, 1902. jan. 22. Angol-bur háboru n.n. 21/7662/sz.

92. Pesti Napló, 1901. okt. 31. Szegény Anglia. n.n. 31/300/sz.

93. Abendblatt des Pestre Lloyd, 13. okt. 1899. 235. sz.

"Die Sympathien des Präsidenten Mac Kinley und seines Kabinetts sind bis zu einem gewissen Grade auf Seiten der Burzen, aber die Zuneigung für England ist grösser und überwiegt die Freundschaft für die Boeren."

Szigoru semlegességet követel Európa népeitől és ha mégis beavatkozna valamelyikük e háboruba, Amerika nem nézné tétlenül.

A magyar közvélemény és az ~~az~~ hangulatát kifejező lapok a nemzetközi helyzettel mit sem törődve a bur szabadságért lelkesedtek. A hivatalos állásfoglalás nálunk is a semlegesség volt. A kormánypárt lapja, a "Magyar Nemzet" azon a véleményen van, hogy Anglia hatalmának nem szabad meggyengülnie, mert nekünk érdekünk, hogy Oroszország katonai erejét lekösse Perzsia határán és Kisázsiaiban. Érdekünk azonban azt is megköveteli, hogy Angliát megállítsák világhatalmi törekvéseiben és terjeszkedésében. Az európai nemzeteknek, elsősorban a németeknek el kell valahol helyezniök népfeleslegüket. Ha Anglia mindenütt utjukban áll, akkor az egyre szaporodó német néptömeg teljes súlyával ránk fog nehezedni a XX. században. Nem szabad elfelednünk, hogy a németek ma is előszeretettel nevezik a Dunát "Deutscher Strom"-nak. Keletre való terjeszkedését máris megkezdte, kinyújtotta karját az Eufrat és Tigris termékeny síkságaira. Ha Anglia továbbra is utjába tud állani más világrészekben helyezkedésüknek, gyilkos ölelésüktől meg nem szabadulhatunk. Ha Anglia veszt is Délafrikában, hatalma ezzel még nem rendül meg, mert ebben az esetben erejének még nagyobb megfeszítésével lesz kénytelen tartani pozícióját Heratban és Indiában. Ezáltal a hatalmak ütközőpontjai is távol maradnak tőlünk. Ez volt az állásfoglalása annak a lapnak, amely "büszke" arra, hogy "Keleteurópa angoljainak neveznek bennünket" 94

Franciaország a Fasoda-ügy békés elintézése után szintén semlegességet vállalt, ezért Anglia állítólag megígérte, hogy Loubet elnöksége alatt nem fogja érvényesíteni Uj-Foulandhoz való jogait. A francia nacionalisták azonban a burokkal rokonszenveztek, ami Krüger fogadtatásában is kifejezésre jutott.

E háboru igazságtalan voltát a franciák is érezték. A párisi "Cri de Paris" c. lap írja: "Az egész világ bizonyos lelkiismereti nyomás alatt van a délafrikai háboru miatt. Maguk a fejedelmek és uralkodók is érzik e nyomás terhét.

94. Magyar Nemzet, 1900 márc. 10. Anglia panasza. n.n. 8. sz.

95. Pesti Hirlap, 1901. szept. 6. Angol-bur háboru. n.n. 246/7567/sz

A hatalmak azért is nehezteltek Angliára, mert a háboru Európaszerte gazdasági pangást idézett elő, amit a német és amerikai hajók lefoglalása még csak növelt. A lefoglalások oka az volt, hogy állítólag hadianyagot szállítottak a buroknak.

Angliában azonban nyugodtak Európa "neheztelése" miatt. "Anglia tudniillik egész bátran füttyülhet most a művelt világ rokonszenvére. ~~A~~ művelt világ rokonszenve ugyanis könnyeket ejtett a lemészárolt örményeken, a kardélre vetett krétaiakon, az agyonkínzott kubaiakon, de nem adott nekik egy falat kenyeret, egy ócska fringiát, egy töltetnyi puskaport sem. Ez a műrokonszenv és siránkozás tehát a mellőzhető mennyiségek kategóriájában tartozik, amit jól tud a kitűnően számító angol." ⁹⁶ Azt is jól tudják Angliában, hogy amíg Viktória királynő, "Európa nagymamája" él, nem kell tartaniok attól, hogy Európa hatalmai Angliára törnek. Sem II. Vilmos, sem II. ⁹⁷ Mikós nem keseríti meg az agg királynő utolsó napjait. Halála után azonban nincs többé biztonságban Anglia.

Transvaal magára maradt. Csak a szabadkőművesek és az európai munkásság igyekezett búrbarát álláspontját a politikában is érvényesíteni. Anglia talán" ...hajlik az európai kikötőmunkások tüntetésére, akik meg akarják tagadni szolgálatukat az angol hajók ki- és berakodásánál. Lám, ezek a munkások megszégyenítik a minisztereket és államfőket." ⁹⁷ A parlamentekben pedig a szocialista képviselők bélyegzik meg Anglia politikáját.

A népek rokonszenve a burok mellett volt, de akaratauk az európai politikában nem érvényesülhet. "A népek gyermekek. Sorsuk nincsen kezükben. Dolgoznak és könnyeznek: ebből áll életünk. Pénzt és katonaságot ad a nép, hogy a hatalmasok eszköze legyen a nép megfélemezésére. A népnek neve: fizess! A népnek kötelessége: hallgass!"

Egyetlen nép sincs Európában, mely ne érezné a szörnyű igazságtalanságot és ne volna kész a megsértett jogrend

96. Budapesti Napló, 1899. okt. 14. Afrika meghódítása. n.n. 284. sz.

97. Budapesti Hírlap. 1901. okt. 28. Barbár britek. n.n. 297. sz.

érdekében ökölbefeszoritani kérges tenyerét. De a kabinet-politika nem türi a népakarat győzelmét." 98 A politikusok tudják, hogy a burok győzelme a békés népek győzelmét jelenti, míg leveretésük az európai militarizmusnak lesz a diadala. Ezért aggódnak a kis népek jövőjük miatt, amikor a nagy létszámok ö-rülete fogta el Európát.

Hallgattak Európa kormányai, eltűrték né-peik burbárát érzelmeinek megnyilatkozásait, miközben Anglia nagy megkötöttségét kihasználva mindegyikük igyekezett megsütni a maga peccsenyét.

Európa népeinek érdeklődése semmivel sincs magasabb erkölcsi színvonalon, mint a római cir-kuszszézőé volt.

"... a több százmillió európainak érzelme és véleménye az e-semények mérlegén nem nyom semmit. Az uralkodók és kormányaik akarata mindenütt éles ellentétben él népeik felfogásával és érzelmével. Ily ellentétre az újabb európai történetben példa nem volt.." 99 Biztatták a burokat, hogy csak tartsanak ki, míg csendben kiszolgáltatták őket az angoloknak. Mintha a köz-társasági eszmétől félnének az uralkodók, annyira egymásratalálnak most. "Mert ahol dinasztikus érdekekről van szó, az ud-varok ösztönszerűen összetartanak, s a török szultán, a muszka cárral és a német császárral Viktória királynő pártjához sze-gődnek, nem törődve sem igazsággal, még kevésbé a népszabadság gal saját érdekük és alattvalóik ellenére." 100

98. Magyarország, 1900. ápr. 20. Semlegesség, Bartha Miklós. 108sz.

99. Pesti Napló., 1900. ápr. 20.. Délafrika. n.n. 114. ~~sz.~~ n.n. 114. sz.

100. Budapesti Hirlap. 1900. márc. 13. A bur köztársaságok bukása. n.n. 71. sz.

F O R R Á S M U N K Á K.

- 1./ Conan Doyle: A Dél-Afrikai háború.
- 2./ Winston Churchill: Abendteuer im Dinst.
- 3./ Holub Károly: Tizenegy év Dél-Afrikában.
- 4./ Rátz Kálmán: Afrika ébred.
- 5./ Romain Rolland: Eljő majd az idő. . .
- 6./ W.Walentin: Der Burenkrieg.
- 7./ Országgyűlési Képviselőházi Napló 1901-906.I.3-4.1. 445-46.1.

Egyetértés.

1899.XXIII.évf.
okt.16-dec.31-ig. A transvaali háború n.n.286-360.sz. n.n.
1900.XXIV.évf.
jan.1-dec.31. A transvaali háború.1-359.sz. n.n.
janu.31. A megalázott Anglia / B.O./ 30.sz. ~~xxx~~
máj.15. Külügyi Expose. /Sz/ 132.sz.
dec.27. Karácsonyi gondolatok Kossuth Ferenc 355.sz.
1901.XXIII.évf.
jan.1-jun.9. A transvaali háború.1-156.sz. n.n.
jun.11-dec31. A transvaali háború. 158-360.sz. n.n.
jan.23. Viktória meghalt n.n. 23.sz.
jun.6. Burok Budapesten.n.n. 153.sz.
jun.8. A burok Budapesten. /Sz/ 155.sz.
jun.10.A burok Budapesten n.n. 157.sz.
jun.11.A burok elutazása n.n. 158.sz.
jun.11. Közéletünk. o.158.sz.
1902.XXIV.évf.
jan.1-jun11.-ig A transvaali háború n.n. 1-148.sz.
márc.21. Ujdonságok n.n. 79.sz.
márc.28. Fordulat. /Sz./ 86.sz.
ápr.13.A délafrikai béketárgyalás n.n. 111.sz.
máj.31. Békehirek Délafrikából /-a/ 147/sz.
jun.2. Megvan a béke. /aa/ 149.sz.
jun.3. A hősiesség legendája n.n. 150.sz.
jun.5. A délafrikai béke n.n. 152.s z.

Budapesti Hirlap.

1899.XIX.évf.
okt.5.Afrika.n.n. 276.sz.
okt.42.Háboru n.n. 283.sz.

- okt. 12. Patkány és leopárd n.n. 285. sz.
okt. 26. Az angolok veresége n.n. 297.sz.
nov. 1. Oroszlánvadászok n.n. 303. sz.
nov. 4. A civilizáció nevében n.n. 306. sz.
nov. 6. A burok szabadságharca n.n. 308. sz.
dec. 1. Két angol miniszter n.n. 333. sz.
dec. 13. A bur hadsereg n.n. 345.sz.
dec. 24. Karácsony este n.n. 356.sz.
dec. 26. Béke vagy háboru n.n. 357.sz.
1900. XX.évf.
jan. 5. Az arany és gyémánt háboru n.n. 4.sz.
jan. 9. A nagy csata előtt. n.n. 8.sz.
jan. 22. Anglia és a magyarok. n.n. 21.sz.
jan. 25. Az angolok visszavonulása n.n. 28.sz.
jan. 30. Históriai válság. n.n. 29.sz.
febr. 5. A háborus parlament, n.n. 35.sz.
febr.13. A délafrikai szabadságharc n.n. 43.sz.
febr.14. A szabadságharc vége. n.n. 252.sz.
febr.14. Külpolitikai aggodalmak/bonyodalmak n.n.44.sz.
febr.19. Kegyetlen civilizáció. n.n. 49.sz.
febr.23. Roberts és Kronje n.n. 53.sz.
febr.28. Az elfogadott oroszlan n.n. 58.sz.
márc. 13. A bur köztársaságok bukása n.n. 71.sz.
márc. 24. Krüger Franciaországban n.n. 323.sz.
ápr. 8. Az igazi burháboru n.n. 97.sz.
ápr. 13. A gueuxok utódjai. n.n. 102.sz.
jun. 1. Mindennek vége n.n. 149.
jul. 14. A burok győzelme 191.sz.n.n.
jul. 30. Anglia bajban n.n. 207.sz.
szept.14. A szabadságharc vége n.n. 252.sz.
okt. 23. Az angol fajok hegemoniája n.n. 291.sz.
okt. 30. A bur guerillák n.n. 298.sz.
~~nov. 11. Krüger Franciaországban n.n. 323.sz.~~
nov. 24. Krüger Franciaországban. n.n. 323.sz.
nov. 30. A burok hazafisága n.n. 329.sz.
dec. 10. Politikai borulatok n.n. 339.sz.
dec. 12. Krüger és Bulow n.n. 341.sz.
dec. 20. Anglia aggodalma n.n. 349.sz.
dec. 27. A második bur háboru n.n. 355.sz.
1901. XXI.évf.
jan. 13. A legcsodálatosabb háboru n.n. 13.sz.
jan. 21. Az angol királynő haldoklik n.n.21. sz.
jan. 23. Viktoria királynő meghalt. n.n. 23.sz.
jan. 27. Az angol faj jövője n.n. 27.sz.
márc. 7. A burok és a béke n.n. 66.sz.
máj. 9. Rendszerváltás Angliában n.n. 126.sz.
jun. 10. Bur vendégeink n.n. 157.sz.
jun. 27. Az angol liberálisok szakadása n.n. 174.sz.
jul. 11. Az angol pártok és a háboru n.n. 188.sz.
jul. 28. A bur epopea n.n. 205.sz.
szep.22. A burok győzelme n.n. 261.sz.
okt. 28. Barbár brittek. n.n. 297.sz.
nov. 11. Uj Heródes n.n.311.
dec. 31. Nincs béke n.n. 360.sz.
1902. XXII.évf.
febr. 1. Béke vagy háboru n.n. 31.sz.
jun. 3. Béke van. n.n. 150.sz.

Budapesti Napló.

1899. IV. évf.

okt. 7. Transváli háboru. /C/ 277.sz.

okt.14. Afrika meghódítása /L/ 284.sz.

okt.14. Új háboru /C/ 284.sz.

1900. V. évf.

jan. 28. Dávid parittyaköve. /L/ 27.sz.

febr.27. Cronje ~~A.A.~~ 57.sz.

febr.28. Cronje kapitulációja n.n./58.sz.

márc. 2. Ladismith felmentése /L./ 60.sz.

márc.21. Szt.Helén /L./79.sz.

~~Ápr.18./Ápr.18./Ápr.18./Ápr.18./Ápr.18./Ápr.18./~~

jun. 2. Rekvizem /L./ 150.sz.

szept.18. Az utolsó út /L./ 256.sz.

dec. 12. Chamberlain, az összeférhetetlen /s/ 341.sz.

dec. 27. Az afrikai lecke. n.n./355.sz.

1901. VI. évf.

jan. 22. Viktória /L./ 22.sz.

márc.11. Az új angol hadsereg/C/ 70.sz.

jun. 9. Követek a bur földről. n.n. 156.sz.

jun.10. Nagy gyűlés a burokért n.n. 157.sz.

okt.14. Új háboru /C/ 283.sz.

dec.19. Lord Rosbery riadója /L./ 349.sz.

1902. VII. évf.

jan. 22. Chamberlain pálfordulása /L./21.sz.

jan. 27. A délafrikai háboru n.n. 26.sz.

jun. 3. Béke /L./ 150.sz.

Magyarország.

1899. VI. évf.

ápr. 7. Afrikai eseményen n.n. 96.sz.

jul. 9. Anglia újabb terfoglalása n.n. 188.sz.

jul. 10. Délafrikai dolgok n.n. 189.sz.

jul.20. Délafrikai háboru n.n. 198.sz.

jul.11. Délafrikai dolgok n.n. 190.sz.

jul. 9. Külföld n.n. 197.sz.

okt. 4. Háboru Délafrikában n.n. 274.sz.

aug.18. Délafrikai háboru küszöbén n.n. 227.sz.

szept.1. Délafrikai háboru veszedelme n.n. 241.sz.

szept.8. Délafrikai háboru előtt n.n. 248.sz.

szept.27. Külföld n.n. 267.sz.

okt. 3. Háboru Délafrikában n.n. 273.sz.

okt.13. Háboru Délafrikában n.n. 283.sz.

okt.26. Fordulat Délafrikában n.n. 296.sz.

dec.31. Háboru Délafrikában n.n. 360.sz.

1900. VII. évf.

jan. 4. Háboru Délafrikában n.n. 3.sz.

~~Jan.18./Jan.18./Jan.18./Jan.18./Jan.18./Jan.18./~~

jan.8. A Délafrikai háboru epizódjai n.n.7.sz.

jan.9. A Délafrikai háboru n.n. 8.sz.

jan.23. Háboru Délafrikában n.n.22.sz.

jan.29. Az angolok visszavonulása n.n. 28.sz.

jan.31. Az imperializmus n.n. 31.sz.

febr.4. Az angol bur háboru n.n. 34.sz.

febr.27. Koodoosranddrift ~~xxx~~ /L.M./ 57.sz.

febr.28. Cronje angol fogságban n.n. 58.sz.

márc. 1. A győzelem értéke /mpl/ 59.sz.

márc.8. Az Angol bur háboru n.n. 68.sz.

márc.13. Az angol bur háboru n.n. 71.sz.

márc.14. Az angolok Bloemenfonteinben n.n. 72.sz.

márc.17. Lesz-e béke? n.n. 75.sz.

febr.11. Az imperializmus L.M.31.sz.

ápr.7. Külföld n.n. 96.sz.
ápr.7. A brüsszeli merénylet n.n. 96.sz.
ápr.15. Az igazakért. Bartha Miklós 104.sz.
ápr.20. Semlegesség n.n. 108.sz.
ápr.21. Az angol bur háboru 109.sz.n.n.
ápr.22. Az angol bur háboru n.n. 110.sz.
máj.21. Az vég kezdete n.n. 138.sz.
jun. 1. Az angolok Pretoriában n.n. 149.sz.
jun. 3. Jövel Szent-Lélek Bartha Miklós 151.sz.
jun. 23. Peking-Pretoria n.n. 170.sz.
jul. 14. Sajnálattal jelentem n.n. 191.sz.
jul. 17. Az angolok Fiumében n.n. 194.sz.
okt. 24. Külföld n.n. 281.sz.
nov. 14. Táviratok n.n. 299.sz.
nov. 27. Krüger Párisban n.n. 310.sz.
nov. 29. Összeesküvés Roberts lord ellen n.n. 312.sz.
dec. 4. Krüger utazása n.n. 316.sz.
dec. 6. Királyunk és Krüger n.n. 318.sz.
1901. VIII.évf.
jan. 5. A kéttelkü Anglia L.M. 5.sz.
jan. 13. Megujult remények Bartha Miklós 190.sz.
jan.22. Haldokló királynő n.n. 19.sz.
jan.24. VII.Wdward L.M.21.sz.
jun. 9. A bur vendégek Budapesten n.n. 136.sz.
okt. 23. A végtelen harc n.n. 251.sz.
okt.24. A délafrikai szabadságharc n.n. 252.sz.
jan 1902. IX.évf.
jan. 25. Bur angol háboru 1902/28.n.n. 24.sz.
márc.28. Béke kilátások n.n. 75.sz.
jun. 3. A délafrikai békekötés n.n. 131.sz.
aug. 9. Az angol koronázás L.M. 189.sz.
aug. 19. Három hadvezér n.n. 197.sz.

Magyar Nemzet.

1899. XVIII.évf.
okt. 9. A tranzváli háboru n.n. 5/275/sz.
okt.13. A gazdasági világhódítás n.n. 13/383/.sz.
okt.26. A tranzváli háboru n.n. 26/296/.sz.
okt. 28. A fehér fajok gyarmatháboruja n.n. 28/298/.sz.
nov. 3. Magyarország rokonszenve n.n. 34/304.sz.
nov. 27. Hollandok és angolok n.n. 58/328./sz.
nov. 29. A bur háboru tanulságai n.n. 60/300.sz.
dec 15. Magyarország rokonszenve n.n. 76/346./sz.
dec.17. Az angol fősereg veresége n.n. 78./348.sz.
1900.év. XIX.évf.
jan. 8. Elfogott hajók n.n. 7.
jan.11. Afrika és Ázsia /Y.1./ 10.sz.
jan. 26. Spionskop bevétele n.n. 25.sz.
jan. 31. Béke vagy háboru n.n. 30.sz.
febr. 3. Az új háboru n.n. 33.sz.
febr. 8. Chamberlain győzelme n.n. 38.sz.
febr.19. Angolország ellenségei n.n. 49.sz.
febr.26. Koodos-rand n.n. 56.sz.
febr.28. Cronje megadta magát 58.sz.
márc. 1. Anglia világmissziója n.n. 59.sz.
márc.10. Anglia panasza n.n. 68.sz.
márc.16. A diadalmas Anglia n.n.74.sz.

ápr. 30. Wepenertől Winburgig n.n. 118.sz.
jun. 1. A háboru végén n.n. 149.sz.
júl. 16. Angol flotta Fiumében n.n. 193.sz.
szept. 14. Vége! 252.sz.
szept. 22. Háboru után n.n. 260.
nov. 23. Krüger n.n. 322.sz.
dec. 4. Érzés és politika n.n. 333.sz.
dec. 9. Burok sorsa n.n. 338.sz.
1901. XX.évf.
jan. 13. Szorult helyzet n.n. 13.sz.
febr. 4. A délafrikai probléma n.n. 35.sz.
márc. 10. Diadalok n.n. 69.sz.
márc. 19. Anglia és Oroszország n.n. 78.sz.
ápr. 27. Konstruktív imperializmus n.n. 111.sz.
máj. 24. Mafeking n.n. 141.sz.
jun. 11. A burok Budapesten n.n. 148.sz.
júl. 10. Az örök háboru n.n. 173.sz.
júl. 26. A burokkegyetlensége n.n. 187.sz.
okt. 9. A krónikus háboru n.n. 253.sz.
nov. 27. A délafrikai probléma 295.sz.
1902.év. XXI.évf.
jan. 18. Angol trónbeszéd n.n. 16.sz.
jan. 22. Béke Délafrikában ? n.n. 19.sz.
febr. 2. Németalföld közvetítése n.n. 29.sz.
ápr. 20. Béke vagy háboru n.n. 95.sz.
máj. 28. Háboru és béke n.n. 126.sz.
jun. 3. Béke Délafrikában 131.s z. n.n.
jun. 11. Háboru után 138.sz.n.n.
jun. 24. Ünnepli Britannia. n.n. 149.sz.
jun. 26. A beteg angol király n.n. 151.sz.

Népszava.

1899. XVII.évf.
aug. 17. Külföld .Afrika.n.n. 71.sz.
okt. 3. Afrika n.n. 90.sz.
okt. 7. Szemle n.n. 92.sz.
okt. 14. Külföld. Afrika n.n. 95.sz.
okt. 17. A háboru n.n. 96.sz.
okt. 26. Szemle n.n. 100.sz.
okt. 28. Afrika n.n. 101.sz.
nov. 3. Afrika n.n. 103.sz.
dec. 5. Afrika a burok szabadságharca n.n. 115.
dec. 14. Afrika a burok szabadságharca n.n. 118.
dec. 29. Afrika n.n. 123.sz.
1900. XVIII.évf.
jan. 6. Afrika n.n. 2.sz.
jan. 9. Afrika n.n. 3.sz.
jan. 13.sz. Háboru tanulsága n.n. 5.sz.
jan. 27. Afrika n.n. 11.sz.
febr. 6. A délafrikai háboru tanúságai n.n. 14.sz.
febr. 8. Külföld n.n. 15.sz.
márc. 3. Magyar rovat az angol hadseregben n.n. 25.sz.
jun. 9. Afrika n.n. 3.sz.
1901. XIX.évf.
jan. 26. Az angol királynő n.n. 11.sz.
jun. 8. Szemle a burok n.n. 64.sz.
jun. 11. A magyar "lelkesezés". n.n. 65.sz.
jun. 27. Délafrika n.n. 72.sz.
1902. XX.éf.
jun. 5. Béke n.n. 62.sz.

Pesti Hírlap.

1899. xxiii. évf.

szept. 17. Külpolitikai hírek n.n. 258/6858.sz./.
szept. 20. Külpolitikai hírek n.n. 261/6861./sz.
szept. 20. Külpolitikai hírek n.n. 261/6861./sz.
okt. 2. A transzáli háboru előtt J. 273/6873.sz /
okt. 3. Kalmár vitézség /-r/ 274/6874/1.sz.
okt. 11. Délafrikai háboru n.n. 282/6882.sz.
okt. 13. ~~Háboru n.n.~~ Az erősebb joga n.n. 284./6884./sz.
okt. 14. Délafrikai háboru n.n. 285/6885.sz./
okt. 15. Délafrikai háboru n.n. 286 /6886.sz./.
okt. 16. Külpolitikai hírek. Anglia s a hatalmak Afrikában n.n.
287./6887./sz.

okt. 17. Délafrikai háboru 288./6888./sz.
okt. 18. Délafrikai háboru n.n. 289./6889.sz.
okt. 19. Délafrikai háboru n.n. 300/6900.sz.
okt. 20. Délafrikai háboru n.n. 291./6891.sz./.
okt. 29. Délafrikai háboru n.n. 300 /6900./sz.
okt. 30. Délafrikai háboru n.n. 301. /6901.sz./
nov. 3. Az egér és az oroszán n.n. 305.sz.
nov. 4. Délafrikai háboru n.n. 306 /6906.sz./.
nove. 11. Külpolitikai hírek n.n. 313./6913.sz.
nov. 20. Délafrikai háboru 322./6922.sz.
dec. 15. Bur hősiesség n.n. 347./6947.sz.
dec. 17. Délafrikai háboru. A Colensoi katasztrófa n.n. 349/6949.s.z
dec. 17.-dec. 22-ig. Délafrikai háboru n.n. 349. /6949./-351/6951.sz.
dec. 24. Karácsonyi ének .n.n. 356 /6956/sz.

1900. xxiv. évf.

jan. 8. A párisi kiállítás és a háboru. J. 7/6969/sz.
jan. 17. Béke vagy világháboru n.n. 16.sz.
jan. 18. A Conservatív prestige n.n. 17/6977.sz.
jan. 28. Délafrikai háboru 27./6989/sz.
febr. 1. Megérdemli, hogy elkergezzék.n.n. 31./6993.sz.
febr. 2. Délafrikai háboru 32. /6994.sz.
febr. 27. Eposz /-r/. 57 /7019./sz.
márc. 1. Délafrikai háboru n.n. 59. /7021./sz.
márc. 30. Délafrikai háboru Joubert halála n.n. 88./7050./sz.
ápr. 22-junius 6. Délafrikai háboru n.n. 110/7072/-153/7115./sz.
jun. 11. Boxer-világ/- s/ 158./ 7120.sz./
jul. 28. A Békebácsik. /V.B./ 205/7167.sz.
szept. 4. Krüger Portugál földön. n.n. 253/7215.sz.
nov. 26. Krüger első sikere 326./7288/sz.
dec. 9. A bur kérdés n.n. /339./7301.sz./.
dec. 18. dec. 28. Az angol bur háboru n.n. 348/7310/sz.-357/7319./.
dec. 29. A második bur háboru. Simon Vilmos volt parancsnok a bur
hadseregben. 358. /7320.sz./

1901. xxv. évf.

jan. 4- március 24. Angol bur háboru n.n. 4/7326/ 83- 7405.sz./.
ápr. 6. Külpolitikai hírek n.n. 95/7417.sz.
jun. 7. A fiatal Dewett. n.n. 154./7476.sz./
jun. 8. Burok Budapesten. Az ifjab Dewett érkezése n.n.155/7477/sz.
jun. 9. Dewett .15 /7478./sz.n.n.
jun. 10. Bur vendégeink. n.n. 157./7481./sz.
jun. 11. Napihírek n.n. 158./7480.sz./
jun. 25. - jul. 28-ig. Angol bur háboru 172/7494-/-203/7524.sz. n.n.
jul. 30. Külpolitikai hírek a békeközzvetítés az angolok és a burok
köz. n.n. 208. /7529.sz.
aug. 1. okt. 18. Angol bur háboru n.n. 210/7531/sz.-tól 288./7569/sz.
~~okt. 28./-203/7524/sz.~~
dec. 12. A t. Házból. n.n. 343. /7624/sz.

dec.12.-dec.25. Angol bur háboru. n.n. 343/7624.sz./ 355/7636/.sz.
1902. XXVI évf.
jan. 4-től február 11. Angol bur háboru n.n. 4/7645/-41./4682.sz./
febr.23. Magyar gebék n.n. 53/7694.sz./
febr.26-től május 31. Angol bur háboru n.n. 56/7697./sz.-147/778.sz.,
jun. 2. Béke Délafrikában n.n. 149./7990.sz./
jun. 3. A hároméves háboru /-r/ 150/7791.sz./
jun.24. Az angol koronázás /-r./ 171./7812.sz.
aug.13. Külpolitikai hírek n.n. / 223/7862.sz./

Pester Lloyd.

1899.
3. Okt. --- 239.sz.
2. Nov. --- 265.sz.
1900.
25. Mai --- = 125.sz.
~~2. Okt.~~
27. Dec. --- 309.sz.
1901.
3. Feb. --- 30.sz.
28. Mai --- 127.sz.

Abendblatt des Pester Lloyd.

1899.
2.okt. ---=225.sz.
3.okt. ---=226.sz.
7.okt. ---=230.sz.
11.okt. der Krieg mit der Transvaal-Repulik L-n. 233.sz.
12.okt. ---=234.sz.
13.okt. ---= 235.sz.
14.okt. ---= 236.sz.
17.Okt. ---= 238.sz.
23.Okt. ----=243.sz.
31.Okt. ----= 250.sz.
2 Nov. ----= 251.sz.
11.Nov. ----=259.sz.
18.Nov. ----=265.sz.
25.Nov. ----= 271.sz.
29.Nov. ----= 274.sz.
21.Dec. ----= 292.sz.
22.Dec. ----= 293.sz.
~~12./11./11./11./11./11./11./~~
1900.
jan.12. -----= 9.sz.
27.Jan. -----= 23.sz.
4.Mäarz -----= 52.sz
6.März -----= 53.
28.März -----= 72.sz.
5.Juh. -----=127.sz.
6.Jun. -----= 128.sz.
31.okt. -----= 249.sz.
23.nov.-----= 268.sz.
15.dec. -----= 286.sz.
22.dec. -----= 292.sz.
27.dec.--- = 294.
1901.
21.Jänner --- = 17.sz.
22.Jänner --- = 17.sz.
22.Mai -----= 116.sz.
1. Juni ---- = 124.sz.
9. Juli --- = 154.sz.
10. Juli ---- = 155.sz.

12. Nov. -- = 261.sz.
2. Dec. ---- = 278.sz.
19. Dec. -- = 293.sz.
1902.
23. Mai -- = 116.sz.
2. Jun. ---- = 123.sz.
3. Jun. ---- = Der Friedensschluss. 124.sz.

Pesti Napló.

1899. L. évf.

okt. 2. Transvaal sorsa n.n. 273.sz.
okt. 3. A délafrikai háboru n.n. 274.
okt. 5. Transvaal ultimátuma 276.sz.
okt. 12. A háboru mekezdődött n.n. 277.sz.
okt. 12. A háboru 2. n. 283.sz.
okt. 25. A kétlelkű Európa n.n. 296.sz.
okt. 31. Szegény Anglia n.n. 300.
nov. 2. A Délafrikai háboru n.n. 304.sz.
nov. 4. A Délafrikai háboru n.n. 306.
nov. 5. Hol tartják haju hadukat az angolok n.n. 307.sz.
nov. 5. Kik segítik a burokat? n.n. 308.
nov. 25. Katonák és polgárok n.n. 327.sz.
nov. 26. A békeközvetítő 328.sz.
dec. 2. Az angol-német szövetség. n.n. 334.
dec. 3. A délafrikai háboru n.n. 335.
dec. 3. A burok között n.n. 332.sz.
dec. 15. A délafrikai háboru n.n. 347.
dec. 17. Buller ve esége n.n. 349.
dec. 19. Kinchener Délafrikában n.n. 351.sz.
dec. 21. Érdekpolitika n.n. 353.sz.
dec. 24. Két század meggyéjén n.n. 356.
dec. 30. Délafrikai háboru 360.n.n.

1900. LI.

Jan. 2. Délafrikai háboru n.n. 1.sz.
jan. 7. Konfliktus a nagyhatalmakkal n.n. 6.
jan. 8. Leleplezések az angol hadseregről n.n. 7.sz.
jan. 19. A háboru n.n. 18.sz.
jan. 25. Mi fizetünk n.n. 24.sz.
jan. 26. Lady Smith n.n. 25.sz.
jan. 30. Az angol parlament n.n. 29.sz.
febr. 14. Anglia helyzete n.n. 44.sz.
febr. 27. Kinberley felszabadulása n.n. 47.sz.
febr. 18. Kinberley megvétele 48.sz.
febr. 21. Az angol győzelme n.n. 51.sz.
febr. 24. A paardehegyi mészárlás n.n. 54.sz.
febr. 25. Délafrika 55.sz. n.n.
febr. 26. A délafrikai háboru n.n. 56.sz.
febr. 28. Cronje Szedánja. n.n. 58.sz.
febr. 28. A rab oroszlán n.n. 58.sz.
márc. 2. Lady Smith n.n. 60.sz.
márc. 3. A délafrikai háboru n.n. 61.sz.
márc. 10. A délafrikai háboru n.n. 68.sz.
márc. 18. A délafrikai háboru n.n. 76.sz.
márc. 14. sz. Politika és stratégia n.n. 72.sz.
márc. 15. A délafrikai háboru 73.sz.
márc. 29. Joubert halála n.n. 87.sz.
márc. 30. A délafrikai háboru n.n. 88.sz.
márc. 31. Délafrikai háboru 89.sz.

- ápr. 2. A délafrikai harctér eseményei. Irta: Egy vezérkari százados 9
ápr. 6. A brüsszeli merénylet n.n. 95.sz.
ápr.12. Tanulságok n.n. 101.sz.
ápr.26. Dél-Afrika n.n. 114.sz.
~~111/23/111/111/111/111/111/111/~~
Jun. 1. Az utolsó felvonás n.n. 150.sz.
jun. 1. A háboru utolsó napjai. 150.sz.
szept.21. A bur háboru vége n.n.259.
okt.14. Népek szolidaritása n.n. 282.sz.
okt.19. A lehetetlen háboru n.n. 287.sz.
nov.19. Szétttekintés a politikában n.n. 318.sz.
dec. 3. A burok között báró Luzzénszky előadása alapján. 332.sz.
dec.12. A délafrikai háboru n.n. 344.sz.
dec.24. Szétttekintés a politikában n.n. 353.sz.
dec.25. Emberiség és haza n.n. 354.sz.
1901. LII.évf.
jan.21. Viktoria királynő halálklása n.n. 21.sz.
jan.23. Nagy Brittanian gyász. n.n. 23.sz.
márc. 1. A bur háboru utolsó napjai. n.n. 60.sz.
márc.12. A burok Világosa n.n. 71.sz.
ápr. 6. Krüger nyilatkozatai. n.n. 95.sz.
ápr.12. Dewett végzete. n.n. 100.sz.
ápr.28. A délafrikai háboru 267.sz.n.n.
máj. 3. Az utolsó Long-Tom n.n. 120.
máj.26. Hogyan fogták el Bullert? n.n.143.sz.
jun.6. Bur győzelem Fokföldön n.n. 153.sz.
jun.10. Népgyűlés a burok mellett. n.n. 157.sz.
jun.11. A bur vendégek elutazása n.n. 158.sz.
szept.18. A délafrikai fantom n.n. 267.sz.
okt.31. Szegény Anglia n.n. 300.sz.
okt.24. Buller bukása n.n. 293.sz.
dec.20. A bur háboru angol szemmel. n.n. 350.sz.
1902. LIII.évf.
jan.13. Chamberlain beszéde n.n. 12.sz.
jan.18. A tisztánlátó Anglia/1902/ 17.sz.
jan.21. Chamberlain békül. n.n. 20.sz.
jan.24. India veszedelme n.n. 23.sz.
febr.6. A béke kérdése n.n. 36.sz.
máj.25. A béke sorsa n.n. 141.sz.
jun. 2. A békét megkötötték n.n. 149.sz.
jun. 3. A béke /-n/.150.sz.
jun. 4. A béke n.n. 151.sz.
jun. 5. A békekötés n.n. 152.sz.
jun. 9. Tábiratok n.n. 156.sz.
jun.19. A béke n.n. 166.sz.
jun.26. Az ércsasifja. Ábrányi Kornél 173.sz.

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...
11. ...
12. ...
13. ...
14. ...
15. ...
16. ...
17. ...
18. ...
19. ...
20. ...
21. ...
22. ...
23. ...
24. ...
25. ...
26. ...
27. ...
28. ...
29. ...
30. ...
31. ...
32. ...
33. ...
34. ...
35. ...
36. ...
37. ...
38. ...
39. ...
40. ...
41. ...
42. ...
43. ...
44. ...
45. ...
46. ...
47. ...
48. ...
49. ...
50. ...
51. ...
52. ...
53. ...
54. ...
55. ...
56. ...
57. ...
58. ...
59. ...
60. ...
61. ...
62. ...
63. ...
64. ...
65. ...
66. ...
67. ...
68. ...
69. ...
70. ...
71. ...
72. ...
73. ...
74. ...
75. ...
76. ...
77. ...
78. ...
79. ...
80. ...
81. ...
82. ...
83. ...
84. ...
85. ...
86. ...
87. ...
88. ...
89. ...
90. ...
91. ...
92. ...
93. ...
94. ...
95. ...
96. ...
97. ...
98. ...
99. ...
100. ...

